

**AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS ÉS
A FOGYASZTÓI ÁRAK KONVERGENCIÁJA
MAGYARORSZÁG ÉS AZ EU KÖZÖTT**

**Budapest
2003**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Alvincz József, Dorgai László, Harza Lajos, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár),
Kapronczai István, Kartali János, Kovács Gábor, Popp József, Potori Norbert,
Udovecz Gábor

Készült:

Kutatási Igazgatóság
Agrárpiaci Kutatások Osztályán

Szerző:

Orbánné Nagy Mária

A számításokat végezte és közreműködött:

Bürger Béláné

Opponensek:

Szép Katalin, osztályvezető
a közgazdaságtudományok kandidátusa
Központi Statisztikai Hivatal

Forgács Csaba, egyetemi docens
a közgazdaságtudományok kandidátusa
BKE Államigazgatási Egyetem

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	5
1. Kiegyenlítődés és differenciálódás az élelmiszerfogyasztásban.....	7
1.1. Az élelmiszerek és élvezeti cikkek aránya az összes fogyasztásból.....	8
1.2. Az energia- és a tápanyagfogyasztás változása 1990-2000 között.....	9
1.3. A főbb élelmiszerek fogyasztásának tendenciái 1990-től az ezredfordulóig	11
2. A fogyasztást befolyásoló fontosabb tényezők.....	19
2.1. Jövedelem.....	20
2.2. Fogyasztói ár.....	23
2.3. Saját termelésű fogyasztás.....	24
2.4. Demográfiai tényezők.....	25
2.5. A fogyasztást befolyásoló új ismérvek.....	27
2.6. A termelés és a fogyasztás kapcsolata.....	34
3. A főbb élelmiszerek fogyasztásának várható változása az EU-ban és Magyarországon 2004-ig.....	37
4. Az élelmiszerfogyasztói árak konvergenciája.....	39
4.1. Az élelmiszerárak változása 1996-2001 között.....	39
4.2. Az élelmiszerfogyasztói árak különbözősége és konvergenciája az EU tagországaiban.....	41
4.3. Az élelmiszerárak közeledése Magyarország és az Unió között.....	45
4.4. Az élelmiszerárak alakulása 2002-ben.....	48
Összefoglalás.....	51
Summary.....	57
Kivonat.....	63
Abstract.....	64
Irodalomjegyzék.....	65
Mellékletek.....	69
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok.....	109

Bevezetés

A most már közeli Európai Unió-s csatlakozásunk miatt az utóbbi években számos kutatás foglalkozik az Unió és Magyarország összehasonlító vizsgálatával. Tanulmányunk is e kutatásokhoz sorolódik és szorosan kapcsolódik a tavalyi munkánkhoz, amely Magyarország és az Unió termelői és fogyasztói árai közötti eltéréseket és egyezőségeket tárta fel.

Kutatásunk fő célja **az élelmiszerfogyasztásban és az élelmiszerárakban meglévő különbségek vizsgálata** egyrészt az Európai Unió tagországai, másrészt a Tizenötök és Magyarország között.

Tanulmányunkban az alábbi fő kérdéseket kutattuk:

- az élelmiszer- és tápanyagfogyasztás eltérései az EU tagállamaiban,
- a főbb élelmiszerek fogyasztásának konvergenciája az Unió országaiban 1990-2000 között,
- az élelmiszerfogyasztás magyarországi irányzatai, a magyar és az uniós fogyasztás eltérései,
- az élelmiszerfogyasztást befolyásoló klasszikus és új tényezők hatása a fogyasztásra,
- az élelmiszerfogyasztás várható alakulása 2004-ig Magyarországon és az EU-ban,
- az élelmiszerfogyasztói árak konvergenciája az EU-ban 1995-2001 között,
- a magyarországi élelmiszerfogyasztói árak közeledése az uniós árakhoz.

A kutatás módszere döntően különféle statisztikai összehasonlítások alkalmazása volt. A fogyasztás és az árak közeledésének vagy távolodásának a mérésére relatív szórást számítottunk, amelynek abszolút nagysága és tendenciája egyaránt alkalmas a konvergencia mérésére.

Az európai országok élelmiszerfogyasztását motiváló tényezők vizsgálatához nagy segítséget nyújtott a 2001-ben Spanyolországban (Zaragoza) tartott EAAE szeminárium, amely teljes anyagát ennek a témának szentelte.

Adataink fő forrásai az Eurostat, a FAO, az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, Genf) és a KSH kiadványai voltak. Az élelmiszerárak forrásanyagául szolgáló ILO kiadványban a német és a görög adatok 1995-től kezdve hiányoznak és a 2001. évi kiadványhoz további 4 uniós ország nem küldött ár adatokat. Számításainkat ezen hiányosságok mellett kellett végeznünk.

1. Kiegyenlítődés és differenciálódás az élelmiszerfogyasztásban

A kilencvenes évek nyugat-európai élelmiszerfogyasztását az alábbi **fő tendenciákkal** lehet jellemezni:

- az élelmiszerek és élvezeti cikkek csökkenő aránya az összes fogyasztásból
- változó élelmiszerfogyasztási struktúra,
- nő az egészségtudatos és a magas minőséget elváró fogyasztók tábora,
- az összes kalória és az állati eredetű kalória fogyasztás már elérte a maximumát,
- az élelmiszerfogyasztás ár- és jövedelemrugalmassága már alacsony,
- a házon kívüli étkezés aránya emelkedik.

Lehota (2000) az alábbiak szerint foglalja össze a kereslet és a fogyasztói magatartás változásait a kilencvenes években:

- a kereslet közepes, illetve alacsony jövedelemrugalmassága, illetve a negatív demográfiai hatások (a lakossági létszám csökkenése),
- a fogyasztói magatartáson belül – elsősorban a fejlett országokban – az ár és jövedelem szerepének csökkenése, a nem közgazdasági tényezők szerepének növekedése,
- a fogyasztói magatartás egyre bonyolultabbá válik, az információkereséssel párosuló, bizalmi elven alapuló termék tulajdonságok, illetve társadalmi összjóléti célok szerepe nő,
- a fogyasztók homogenitása csökken, egyre inkább önálló fogyasztói szegmensek alakulnak ki, illetve fejlett országokban a fogyasztó fregmentálódása indult meg,
- a fogyasztó egyre inkább érdekelt az élelmiszer előállítás és a piaci folyamatok átláthatóságában, a termékekhez kapcsolódó garanciák biztosításában,
- a fogyasztói magatartás változásával párhuzamosan a mezőgazdasági termékek, élelmiszer előállításának folyamata és technológiája valamint maguk a termékek is differenciálódnak (pl. bio, öko, alternatív technológiák, hagyományos termékek, funkcionális élelmiszerek, genetikailag módosított termékek).

Az is megállapítható, hogy miközben az élelmiszerpiacok működése **az Európai Unió tagországaiban** homogenizálódik, **a fogyasztás szintje és összetétele az egyes élelmiszerekből jócskán különbözik**, mivel az egyes európai fogyasztói csoportok táplálkozási szokásai és motivációi eltérnek egymástól.

1.1. Az élelmiszerek és élvezeti cikkek aránya az összes fogyasztásból

Az Európai Unióban 10 év alatt jelentősen, 6,5 százalékponttal csökkent az élelmiszerek és élvezeti cikkek aránya a háztartások összes fogyasztásából. A kilencvenes évtized végén már csak 18,2 százalék volt, szemben a magyarországi 25 százalékkal. Bár hazánkban is mérséklődött a vizsgált időszakban ez az arány, de magasabbról indulva és kisebb mértékben (5 százalékponttal). Az Unió tagországai közül a magyar élelmiszer és élvezeti cikk fogyasztási arányhoz a portugál érték (24 százalék) áll a legközelebb, míg Hollandiáé (12,6 százalék) a legtávolabb. Annak ellenére, hogy az uniós országok között a vizsgált arány tekintetében számottevő közeledés történt a kilencvenes években, a legkisebb és a legnagyobb részesedés közötti különbség még mindig csaknem kétszeres. (1. táblázat és 1. melléklet)

Az Unióban legerősebben az **élvezeti cikkek aránya** esett vissza a kilencvenes évtizedben, a szeszesitalokra és dohányra fordított kiadás részesedése az összes fogyasztásból 40 százalékkal, 3,2 százalékpontra zuhant. Magyarországon ez az arány, a csökkenő irányzat ellenére is csaknem kétszer akkora, 5,7 százalékpont volt a kilencvenes évek végén.¹ Az Unió tagországaiban rendkívüli mértékben szóródik az élvezeti cikkekre fordított kiadások aránya, a legkisebb és a legnagyobb mutató között 1990-ben hatszoros, 1999-ben közel négyszeres volt a különbség. Az íreknél kiugróan magas ez az érték (7,2 százalék), magasabb, mint nálunk, míg Olaszországban a 2 százalékot sem éri el. Mindemellett azonban 1990-hez képest 1999-ben jóval kisebb a szóródás az élvezeti cikkek aránya tekintetében az EU országok között. (1. táblázat)

1. táblázat

Az élelmiszerek és élvezeti cikkek részesedése a háztartások összes fogyasztásából az EU-ban és Magyarországon

Megnevezés	Élelmiszerek és alkoholmentes italok		Szeszes italok, dohányárúk		Élelmiszerek és élvezeti cikkek együtt	
	1990	1999	1990	1999	1990	1999
EU-12 ^{1/}	19,3	15,0	5,4	3,2	24,7	18,2
Magyarország	22,0	19,4	8,0	5,7	30,0	25,1
Magyarország az EU-12%-ban	113,9	140,5	148,1	196,6	121,5	150,2
Relatív szórás, EU12	0,360	0,215	0,720	0,409	0,340	0,191

^{1/}Az EU-15-re 1990-re nem áll rendelkezésre összehasonlító adat az EU-hoz később csatlakozott országok adatainak hiánya miatt

Forrás: EUROSTAT, KSH és saját számítás

¹ Az élelmiszerek és élvezeti cikkek belső bontása az EUROSTAT és a KSH számításaiban eltér egymástól. Magyarországon az alkoholmentes italok az élvezeti cikkekhez vannak sorolva, míg az EUROSTAT adataiban az élelmiszerekhez. A konzisztencia kedvéért a Háztartásstatisztika c. kiadvány segítségével az alkoholmentes italok (kávé, tea, üdítőitalok) arányát ki lehetett számítani (1990-ben 2 százalék, 1999-ben 2,5 százalék), így ezzel növeltük a magyarországi élelmiszer arányt, és értelemszerűen csökkentettük az élvezeti cikkek arányát.

Az élvezeti cikkek arányának szóródásához képest kiegyenlítettebbnek mutatkozik az **élelmiszerek és alkoholmentes italok aránya** a Tizenötöknél. Az EU-ban az összes kiadásoknak már csak átlagosan 15 százalékát fordítják erre a kiadási csoportra, nálunk többet, 19,4 százalékot. Az elmúlt 10 évben az Unióban átlagosan gyorsabban csökkent az élelmiszerekre és alkoholmentes italokra fordított kiadások aránya, mint Magyarországon. Bár kimutatható konvergencia az élelmiszerekre fordított kiadási arány tekintetében is, teljes azonosságról az EU-n belül még messze nem beszélhetünk. A portugál arány meghaladja a magyarországi értéket és az olasz is közel áll hozzá. A hollandok és a britek viszont alig 10 százalékot költenek élelmiszerekre az összes kiadásukból.

Az évtized egészét nézve a magyarországi élelmiszer és élvezeti cikk arány összességében és részleteiben 1990-ben lényegesen közelebb állt az EU átlaghoz, mint 1999-ben, azaz konvergencia helyett divergencia következett be.

Egy EUROSTAT felmérés szerint az elmúlt 5 évben az Unióban a háztartások kiadási szerkezete a kommunikáció, a rekreáció és kultúra, valamint a szolgáltatás javára változott, ezekre a kiadási csoportokra 2-3 százalékponttal többet fordítottak az uniós polgárok az élelmiszerek és élvezeti cikkek rovására.

A magyar statisztikában más rendszerű kiadási csoportosítás található. Nálunk a tartós és egyéb fogyasztási cikkek, valamint szintén a szolgáltatás javára változott a fogyasztási szerkezet az évtized végére.

1.2. Az energia- és a tápanyagfogyasztás változása 1990-2000 között

Az Európai Unió élelmiszerfogyasztással foglalkozó kutatói egyetértenek abban, hogy a **fogyasztás mennyisége az Unióban már elérte a telítettségi szintet**, változás már csak az egyes élelmiszercsoportok között, még inkább azokon belül lehetséges.

Ezt a trendet jól tükrözik az EU egyes országainak energia-, fehérje- és zsírfogyasztási adatai, amelyek csak minimális elmozdulást mutatnak 1990-2000 között. **A Tizenötök átlagos energia- és tápanyagfogyasztása mindössze 4-4 százalékkal lett magasabb tíz év alatt.** (2. táblázat, 2. melléklet)

Ilyen aggregált mérőszám esetén az országok közötti szintkülönbségek sem számottevőek, a legalacsonyabb (Svédország) és a legmagasabb (Ausztria) kalóriefogyasztási szint közötti különbség 2000-ben mindössze 21 százalék volt, fehérjefogyasztásban is csak 26 (Németország - Görögország), és zsírfogyasztásban 34 százalék (Finnország - Franciaország).

Felmérések szerint a kalória- és a tápanyagfogyasztás tekintetében a konvergencia 1970-80 között volt a leggyorsabb az EU országok között, majd azt követően csökkent. (Sojková – Matejková, 2000.) Ezt a megállapítást a saját számításaink is alátámasztják, mert 1990-2000 között az energia, a fehérje és a zsír relatív szórása csupán egy ezrednyit változott, ami elhanyagolható mértékű. (2. táblázat)

2. táblázat

Az egy főre jutó energia- és tápanyagfogyasztás alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000

Megnevezés	Energia (kcal)		Fehérje (g)		Zsír (g)	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000
EU-15	3363	3493	103	107	139	146
Magyarország	3710	3458	101	95	153	151
Magyarország az EU-15 százalékában	110,3	99,0	97,8	88,8	109,7	103,6
Relatív szórás, EU15	0,059	0,060	0,071	0,072	0,089	0,089

Lásd bővebben a 2. mellékletben

Forrás: FAO és saját számítás

Mint a következő pontban látni fogjuk, **Magyarországon ellentétes** fogyasztási folyamatok zajlottak le a kilencvenes évtizedben. Azon termékek fogyasztása esett vissza, amelyeknek az egészséges táplálkozás szempontjából emelkednie kellett volna és fordítva. Ezek a változások az energia- és tápanyagfogyasztás aggregált mutatóját összességében lefelé mozdították el. Az elmúlt 10 évben az energiafogyasztás 7 százalékkal, a fehérjefogyasztás 6 százalékkal lett kevesebb.

A magyarországi energiafogyasztás 2000-ben csaknem megegyezett az EU 15 átlagos mutatójával, míg 1990-ben 10 százalékkal meghaladta azt. A fehérjefogyasztás azonban jócskán, 11 százalékkal elmarad az EU átlagos szintjétől, holott 1990-ben még csaknem megegyezett az akkori uniós átlaggal. A magyarországi zsírfogyasztás viszont 4 százalékkal még mindig nagyobb az Unióénál. (2. melléklet)

1.3. A főbb élelmiszerek fogyasztásának tendenciái 1990-től az ezredfordulóig

Az európai országok táplálkozási szokásainak (és életszínvonalának) különbségei az egyes élelmiszercsoportok fogyasztási szintjét és tendenciáit vizsgálva erőteljesebben kiütkeznek, mint aggregált mutatókat alkalmazva.

Több olyan klaszter analízis készült az elmúlt években, amely megpróbálta az európai országokat a táplálkozási szokások és az egyes termékek fogyasztási szintje szerint azonos csoportokba sorolni.

Ritson és Petrovici (2001) úgy találta, hogy élelmiszerfogyasztásuk hasonlósága szerint az alábbi országok sorolhatók egy-egy csoportba (1997. évi adatok alapján, 12 élelmiszercsoportot vizsgálva):

1. Görögország, Olaszország, Spanyolország, Portugália (mediterrán országok)
2. Benelux államok, Németország, **Magyarország**, Csehország
3. Ausztria, Franciaország, Svájc
4. Dánia, Finnország
5. Norvégia, Svédország
6. Írország, Lengyelország
7. Románia, Bulgária, Albánia, Jugoszlávia (Balkán).

Kutatásunkban az Európai Unió államait három csoportra bontottuk: mediterrán országok, skandináv államok és nyugat-európai országok.

A **skandináv országok** fogyasztási szerkezete valóban nagyon homogén, jellemzője a magas szintű hal és tejtermék, ugyanakkor viszonylag alacsony, bár növekvő hús, cereália, zöldség- és gyümölcsfogyasztás.

A négy **mediterrán állam** élelmiszerfogyasztási szerkezete már kissé heterogénebb, mint a skandináv államoké, de közös jegyek ebben az országcsoportban is fellelhetők. Táplálkozásuk jellegzetessége a magas cereália, hal, zöldség és gyümölcs, valamint szintén magas növényi zsiradékfogyasztás és az átlagosnál kevesebb állati zsiradék bevitel. Portugáliában és Spanyolországban a tejtermékfogyasztás is jóval elmarad az EU átlagtól. (3. melléklet)

E rövid kitekintés után vizsgáljuk meg, hogy milyen tendenciák zajlottak le az Unióban és Magyarországon az utóbbi 10 évben a főbb élelmiszer-csoportok fogyasztásában.

A viszonylagos telítettség ellenére az Európai Unióban több élelmiszer, illetve **élelmiszercsoport fogyasztása tovább emelkedett, bár már csak kis mértékben**. A fogyasztás szerkezete a mai ismereteink szerint egészségesebbnek tartott táplálkozás felé mozdult el, ezt jelzi, hogy a növekvő húsfogyasztáson belül a

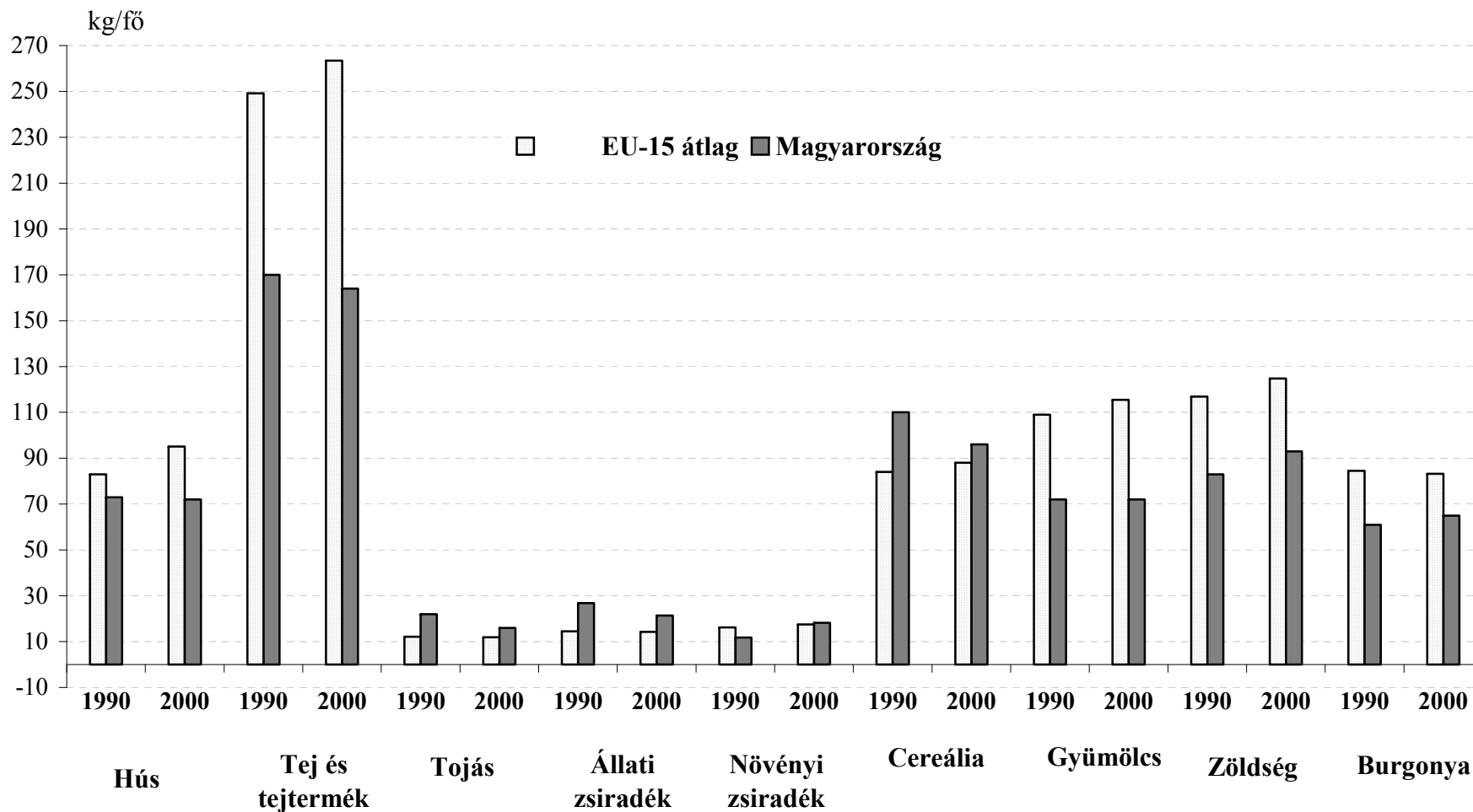
baromfihús erőteljesebben emelkedett, mint a sertéshús, nagyobb lett a tej és tejtermék, valamint a zöldség- és a gyümölcsfogyasztás². Ez utóbbi 3 termékcsoport fogyasztása azonban mindössze 6-6 százalékkal lett magasabb 10 év alatt. Ugyanakkor valamelyest nagyobb lett a cereália-fogyasztás is. A telítettség jeleit mutatja az állati zsiradék, a tojás, a hal és a burgonyafogyasztás, mert ezekből a termékekből ugyanannyi fogyott 1990-ben, mint 2000-ben. (1. ábra, 3. melléklet)

² A táplálkozástudomány jelenlegi állása szerint a baromfihús valóban egészségesebb, mint a zsírosabb húsfajták. Nem elképzelhetetlen azonban, hogy a jövőben a sertéshúst is egészségesebbnek fogják kikiáltani a csak ebben a húsfajtában található vitaminok, savak miatt. Ismeretes, hogy a zsiradékfélék megítélése sem egyöntetű ma már a táplálkozás tudósok körében. Van olyan vélemény, amely újra a sertésszirt és a vaját preferálja, mivel azokban nincs állagjavító, stabilizátor és tartósítószer, amelyeket pl. a margarin tartalmaz. Az utóbbi években lényegesen megváltozott a tojás táplálkozás élettani megítélése is. Vannak akik a primőr zöldségek és gyümölcsök fogyasztásától óvnak a bennük lévő szermaradványok miatt. Az 1970-es években Németországban 10 kg-mal csökkent a fejenkénti kenyérfogyasztás, mert akkor ezt az alapvető ételiszert kiáltották ki a súlyfelesleg egyedüli okozójának.

Egyes táplálkozás tudósok a felnőttkori tejfogyasztást egészségtelennek tartják, mások a túlzott ásványvíz fogyasztást tartják károsnak, mivel a felhalmozódó ásványi anyag károsítja a vesét. Az ellentmondó kutatási eredmények miatt teljes biztonsággal nem tudjuk ma megmondani, hogy milyen ételiszerekből tevődik össze az egészséges táplálkozás.

1. ábra

A főbb élelmiszerek fogyasztásának változása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000

Forrás: FAO, Eurostat és KSH adatok alapján

A húsfogyasztás belső összetételével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az nem változott látványosan az elmúlt 10 évben az EU-ban. Továbbra is a sertéshús a legkedveltebb húsféleség (51 százalékos részesedéssel). A BSE kór fenyegetettség miatt 4 százalékkal visszaesett marhahús részesedési aránya a baromfi javára tolódott el 2000-re. Természetesen az egyes EU tagállamokban a húsfogyasztás szerkezete koránt sem homogén, jelentős mértékben különbözik egymástól mind a húsfogyasztás szerkezete, mind a szintje. (4. melléklet) Nincs szoros összefüggés az egyes EU országok húsfogyasztásának szintje és trendje között (5. melléklet) Több olyan ország van, ahol a húsfogyasztás 1990-ben az átlagos mérték alatt volt, ennek ellenére alig nőtt a húsfogyasztás (pl. Belgiumban és Nagy Britanniában). Németországban és Hollandiában pedig visszaesett az összes húsfogyasztás. Ugyanez állapítható meg a többi vizsgált élelmiszercsoport esetében is.

Legnagyobb mértékben a zsiradék- és a zöldségfogyasztás szintjei szóródnak az EU tagországaiban. A legmagasabb és a legalacsonyabb fogyasztási szint között ezen élelmiszercsoportoknál 3-4 szerez különbséget találunk még 2000-ben is. A hús, a tej és tejtermék, a tojás, a cereália és a gyümölcs fogyasztási szintjei között kisebb, mintegy kétszeres volt a különbség 2000-ben. Ennek ellenére valamelyest mégis homogenizálódott az élelmiszerfogyasztás az EU tagállamai között az utóbbi 10 évben. A vizsgált 10 termékcsoporthoz a relatív szórás 5 esetben csökkent (hús, tejtermék, cereália, zöldség, gyümölcs), két esetben nem változott (hal, növényi zsiradék), viszont három termékcsoporthoz emelkedett (tojás, burgonya, állati zsiradék). (3. melléklet) Gyors és látványos konvergenciáról tehát nem beszélhetünk. Még ezen a viszonylag összevont élelmiszer-csoport szinten is érzékelhető, hogy **az élelmiszerfogyasztás szerkezete, szintje és a táplálkozási szokások tekintetében az EU 15 tagállama messze nem homogén.**

Az élelmiszerfogyasztással foglalkozó kutatók között komoly vita folyik arról, hogy homogenizálódás vagy heterogenizálódás tapasztalható-e az egyes európai országok és ezen belül az uniós államok élelmiszerfogyasztása között. Az eredmények nem egyértelműek. Ha aggregált mutatók (energia, fehérje, zsír) szintjén mérik a közeledést vagy távolodást, akkor általában az előbbi mutatható ki.

Askegaard és Madsen (1995) azonban arra az eredményre jutott, hogy a globalizációs folyamatok ellenére **Európa élelmiszerfogyasztását nem lehet homogén blokkként jellemezni**, az élelmiszerfogyasztási kultúrák nagyon is különböznek egymástól. A nemzeti és a nyelvi határ az eklatáns jelzője a táplálkozási különbségeknek.

Az **étkezési szokások** sem azonosak az egyes uniós országokban. Az északi országokban a főétkezés rendszerint egy ételből áll (hús zöldséggel), délen viszont több komponensből tevődik össze. A spanyol, az olasz és a francia családok délidőben, családi közösségben fogyasztják el a főételt (saláta, hús, olaszoknál tészta, desszert), az északi országokban inkább a vacsora a fő étkezési idő. (Gracia – Albisu, 2001)

A fentieknél is erősebb heterogenitást tapasztalhatnánk, ha egy-egy adott élelmiszer szintjén is mérni tudnánk a változásokat. Sokat mond az uniós országok fogyasztási szokásaink eltéréseiről, ha néhány **convenience (kényelmi) termék** fogyasztásának adatait vetjük össze egy-egy országban. (6. melléklet) A különbségek óriásiak, és aláhúzzák azt a megállapítást, hogy az élelmiszerfogyasztás az Unióban messze nem homogén. Ezekből a termékekből Görögországban és/vagy Portugáliában négyszer, ötször, esetenként tízszer kevesebbet fogyasztanak, mint a legfejlettebb uniós tagállamokban.

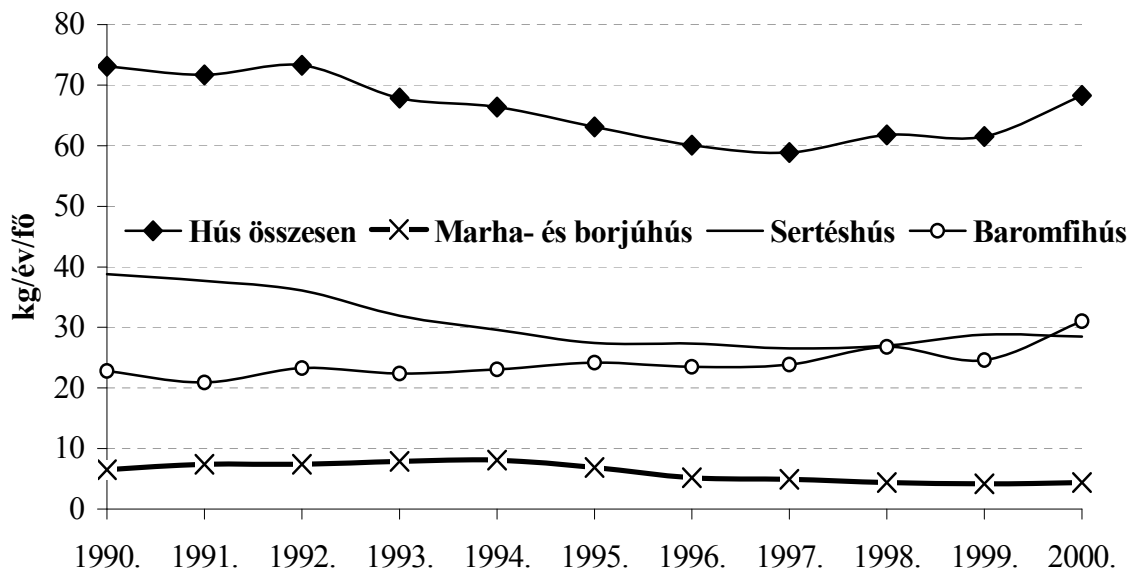
Ha csupán a vizsgált időszak kezdő és záró évét (1990, 2000) nézzük, akkor **a magyarországi élelmiszerfogyasztás alakulása a kilencvenes években sajnálatos módon az uniós tendenciáknak csaknem teljesen a fordítottja**. Az ezredfordulóra 1990-hez képest az állati fehérjét adó élelmiszerek fogyasztása – a baromfiús kivételével – visszaesett (hús, tej, tejtermék és tojás), a gyümölcs és a halfogyasztás stagnált. A zsiradékfogyasztás viszont valamelyest tovább gyarapodott, ezen belül a növényi zsiradék fogyasztás aránya az 1990. évi 30 százalékról 2000-re 46 százalékra ugrott fel. Egyedül a zöldségfogyasztás emelkedett, csaknem 10 kg-nyi volt a fogyasztás fejenkénti növekedése. (3, 7. melléklet, és 2., 3., 4. ábra)

Helyesebb azonban, ha a **magyarországi élelmiszerfogyasztás elmúlt 10 évének vizsgálatát legalább két szakaszra bontjuk**, mert a fogyasztást alakító gazdasági tényezők maguk is ellentétes irányú mozgást mutatnak. Amíg Nyugat-Európa gazdasági fejlődése a 90-es években nagyobb megrázkódtatásoktól mentes volt, folyamatos GDP növekedéssel, addig Magyarországon a rendszerváltással járó átmenet miatt több éven át csökkent a GDP, a szükségszerűen restriktív gazdaságpolitika következtében visszaestek a reáljövedelmek. Még a nyolcvanas évek végén is voltak olyan alapvető élelmiszerek, amelyek fogyasztói ártámogatást élveztek. A szubvenció 1990-ben megszűnt, az ezt követő árliberalizáció és magas infláció jelentős áremelkedést okozott romló jövedelmek és növekvő munkanélküliség mellett.

A kilencvenes évek második felében, illetve utolsó harmadában több gazdasági mutató javulni kezdett, ami több élelmiszerféleség fogyasztásának emelkedését eredményezte, annál is inkább, mert a magyarországi élelmiszerfogyasztás még nem érte el a telítettség állapotát.

2. ábra

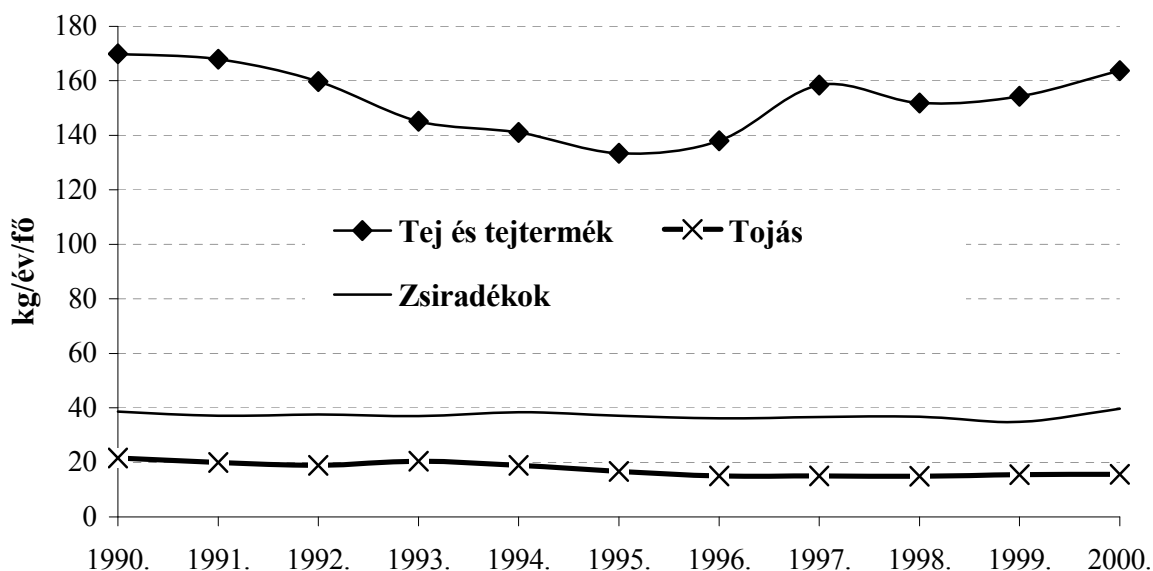
Az összes hús- és húskészítmény valamint a főbb húsfajták fogyasztásának alakulása Magyarországon

Forrás: Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás, 1970-2000, KSH, 2002

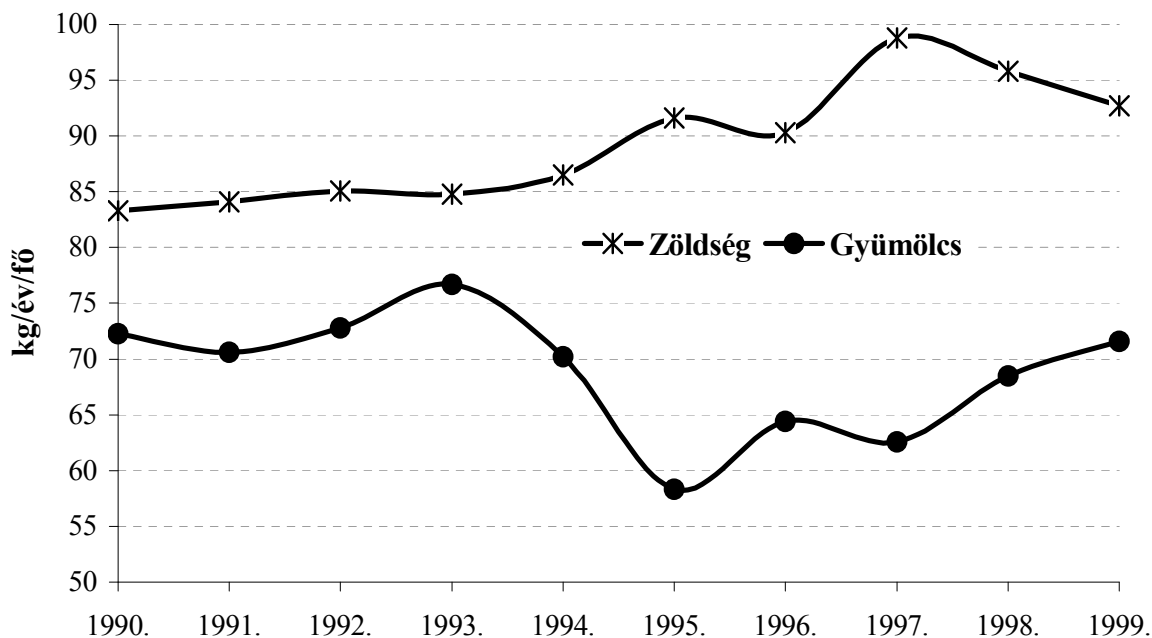
3. ábra

A tej és tejtermékek, a tojás és a zsiradékok fogyasztásának alakulása Magyarországon

Forrás: Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás, 1970-2000, KSH, 2002

A zöldségfélék és gyümölcsök fogyasztásának alakulása Magyarországon^{1/}

^{1/} A KSH 2000-ben új számítási módszerre tért át a zöldség- és gyümölcsfogyasztás számbavételénél, a feldolgozott termékeket friss súlyra számítják át. Ezért 2000. évi adat nem konzisztens az előző évek mutatóival.

Forrás: Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás, 1970-2000, KSH, 2002.

A magyarországi élelmiszerfogyasztást szemléltető ábrákból is plasztikusan látszik, hogy az egyes élelmiszer-csoportok fogyasztásának alakulása korántsem volt egyenletes az elmúlt években. Több termékből a fogyasztás mélypontja 1995-re esik: sertéshús, tej és tejtermék, gyümölcs. Az évtized második felében, főleg az utolsó harmadában már pozitív tendenciáknak lehetünk tanúi. Így pl. a tej és tejtermékfogyasztás valamint a tojás 1999-től, a hús 1998-ban és 2000-ben ismét emelkedő irányzatot mutat. E kedvező tendencia mellett azonban 2000-ben ismét nőtt a zsiradék- és a cereália-fogyasztás, összességében 4 százalékkal visszaesett a zöldség és gyümölcsfogyasztás is. A magyarországi élelmiszerfogyasztás összetétele erős mozgásban van, még egyáltalán nem megállapodott és nem is telített, mint ahogy az a legtöbb nyugat-európai országban megfigyelhető.

A fentiek fényében nem meglepő, hogy a magyarországi élelmiszerfogyasztás szintje 1990-ben összességében közelebb állt az EU-15 átlagos fogyasztásához, mint 2000-ben. A hazai élelmiszerfogyasztásnak a kilencvenes évek második felében újra megindult emelkedése nem tudta kompenzálni az 1990-95 közötti fogyasztás visszaesést. (3. táblázat, 1. ábra) A húsfélék, tejtermékek és gyümölcsök fogyasztási szintjének magyar és EU-beli távolodása mellett azonban néhány pozitív fordulat is említést érdemel. Így pl. lényegesen közeledett az állati és a növényi zsiradékfogyasztás magyar és uniós

szintje és összetétele, csakúgy, mint a cereáliáké. Valamivel szorosabb lett a zöldségféléké és a burgonyáé is.

Sajátos a **magyarországi húsfogyasztás** belső összetétele. Míg nálunk évtizedek óta kevés és egyre kevesebb a marhahús fogyasztás, ezzel szemben kiugróan magas a baromfihús fogyasztás, addig az EU-beli országok felében az emelkedő baromfihús és a mérséklődő marhahús fogyasztás ellenére a marhahús fogyasztás aránya meghaladja a baromfihúsét. Nincs olyan nyugat-európai ország, ahol a baromfihús adná a húsfogyasztás felét, mint ahogy ez a magyar húsfogyasztási szerkezetet 2000-ben jellemezte.³ (4. melléklet)

3. táblázat

A magyar élelmiszerfogyasztás aránya az EU-15 százalékában

Megnevezés	1990	2000	Közeledés (+) Távolodás (-)
Hús összesen	83	76	-
Ebből: Marhahús	32	23	-
Sertéshús	97	65	-
Baromfihús	127	135	-
Hal	13	13	0
Tej és tejtermék	68	62	-
Tojás	181	134	+
Állati zsiradék	186	151	+
Növényi zsiradék	68	97	+
Cereália ^{1/}	131	109	+
Burgonya	72	78	+
Zöldség ^{2/}	71	75	+
Gyümölcs ^{2/}	66	63	-

^{1/} EU-12-höz

^{2/} Magyarországi adat: 2000. helyett 1999. évi
Forrás: 3. és 4. melléklet alapján saját számítás

³ Itt kell megjegyeznünk, hogy a KSH 2000-re 34,4 kg/fő baromfihús fogyasztást jelzett. Ez az adat 1999-ben még csak 24,6 kg/fő volt. A KSH szerint tehát egy év alatt 10 kg/fő mennyiséggel /42 százalékkal/ nőtt a baromfihús fogyasztás, ami közgazdaságilag és fogyasztás-pszichológiailag egyaránt elfogadhatatlan, de legalábbis erősen kétséges. Nincs olyan európai ország, ahol az utóbbi 30 évben ilyen intenzitású húsfogyasztás változás következett volna be egyik évről a másikra. Megjegyezzük, hogy sem a baromfihús termelés, sem az import nem emelkedett ilyen ütemben, miközben az export 2 százalékkal bővült 1999-ről 2000-re. Az import ugyan megugrott 2000-ben, de aránya a belföldi felhasználásban csekély, 6 százalék. A háztartásstatisztikai adatok 14 százalékos fogyasztás visszaesést mutatnak 2000-ben baromfihusból (az adat csak a háztartásban fogyasztott mennyiségre vonatkozik).

Valószínű, hogy a kilencvenes évek végi és különösen az 1999. évi baromfihús fogyasztási KSH adat alábecsült volt – ez a szakemberek véleménye is – míg a 2000. évi KSH baromfihús fogyasztási adat túlzott. Ezért mi a tanulmányunkban következetesen 31 kg/fő baromfihús fogyasztással számoltunk 2000-re, figyelembe véve a szakértő (pl. termék tanács) véleményét is.

2. A fogyasztást befolyásoló fontosabb tényezők

A posztindusztriális országok élelmiszerfogyasztással foglalkozó kutatói egyre inkább arra a következtetésre jutnak, hogy a klasszikus, gazdasági-demográfiai ismérvekkel (jövedelem, ár, életkor, régió, háztartás-méret) a mai nyugati fogyasztók választási-fogyasztási preferenciáit már nem lehet teljes körűen jellemezni, mert új kulturális-pszichológiai ismérvek kerültek előtérbe.

Számos új fogyasztói kategorizálás született a kilencvenes években, amelyek közül az alábbi táblázatban mutatunk be egyet.

4. táblázat

Fogyasztói kategóriák

	Materiális	Nem materiális (érzelmi)
Individualista	Mérlegelő	Különleges (unique)
Kollektív gondolkodású	Tradicionalis	Felelősségteljes

Forrás: Dagevos-Gaasbeek, 2001

Az **individualista** fogyasztó elsősorban a saját biztonságára és megelégedettségére koncentrál, minőség és termékorientált. A **kollektív** gondolkodású fogyasztót az állatjólét, a környezetszennyezés, a fenntartható környezet kérdései, valamint a hormonok és a GM termékek jelenléte is befolyásolja. Érdeklődik a termelési és a gyártási módozatok iránt is. Összességében az ilyen fogyasztót a feldolgozási folyamatra orientáló, de a minőségre is odafigyelő egyénnek nevezhetjük.

Ha röviden jellemezni kívánjuk az egyes fogyasztói típusokat, kitűnik, hogy a **mérlegelő** fogyasztó cselekvéseit és döntéseit elsősorban az anyagi haszonszerzés befolyásolja. Számára fontos a vonzó ár és főleg tömegtermékeket fogyaszt. A **tradicionalis** fogyasztó számára is fontos a hasznosság és az ár, a változást elutasítja, ragaszkodik szocio-kulturális gyökereihez. A convenience termékek iránt kevésbé érdeklődik. A **különleges (unique)** fogyasztó az innováció híve, érdeklődik az újdonságok iránt, kedveli a változatosságot. Saját magát szereti előtérbe helyezni. Végül a **felelősségteljes (responsible)** fogyasztó, a világ sorsa iránt elkötelezett ember, gyakran vegetáriánus. Úgynevezett lelkiismeretes, felelős fogyasztó, aki nagyon is odafigyel a gyártóra, a gyártási módra, valamint a környezetre. (Dagevos-Gaasbeek, 2001)

Sajnos a fenti kutatás nem ad arra választ, hogy az egyes kategóriákba a nyugat-európai fogyasztók hány százaléka tartozik, pedig ez orientálná leginkább a gyártókat és a kereskedőket.

Magyarországon sem ismeretlen a hagyományostól eltérő fogyasztói kategorizálás. A GfK Hungária Piackutató Intézet egyik korábbi felmérése már

ebbe az új típusú vizsgálatba sorolódik. (Élelmiszer 1997/4, közli Szabó, 1998) A kutatás a következő hazai fogyasztói szegmenseket azonosította:

- Hagyományőrök (a fogyasztók 32 százaléka) – főként idősebb emberek, akik kételkednek a változások előnyeiben
- Beilleszkedők (30 %) – az egyéni teljesítményt középpontba állító, erkölcsös, dinamikus emberek
- Újonnan feltörtek (26 %) – ambiciózus, fiatal és középkorú emberek
- Gyökérkeresők (7 %) – idősebb, főként mezőgazdasági területen élők
- Győztesek (5%) – városban élő fiatalok és középkorúak, illúziók nélkül, az élet élvezetére törekedve.

Látható, hogy a tradicionális felfogás felé hajlók vannak többségben, ide sorolhatjuk a hagyományőrök mellett a beilleszkedőket is.

Az élelmiszerfogyasztást befolyásoló tényezők vizsgálatánál munkánkban még nem hagyjuk el a klasszikus gazdasági-demográfiai ismérveket, mert Magyarország jelenlegi gazdasági fejlettségi szintjén – mint látni fogjuk – a jövedelem, az ár és a demográfiai tényezők nagyon is befolyásolják az élelmiszerfogyasztás szerkezetét és mennyiségét.

2.1. Jövedelem

A nyugat-európai élelmiszerfogyasztásra vonatkozó jövedelemrugalmassági mutatók a kilencvenes években döntően 1 alatt maradtak. A legalacsonyabb értékeket a cereáliák, vaj, tej, cukor és tojás esetében mérték, a legmagasabbat – de többségében 1-hez közeli értéket – a hús, a hal, a zöldség és a gyümölcs esetében. (8. melléklet)

Az élelmiszerre fordított kiadások szintjében és a teljes fogyasztás szerkezetében még jelentősnek mondható különbségeket találunk az uniós országokban a jövedelem nagysága szerint. A jövedelmi rangsorban a felső ötödöt elfoglaló háztartások kiadásaiban az élelmiszerre és élvezeti cikkekre fordított kiadási arány csak fele-kétharmada az alsó jövedelmi kvintilisbe tartozó családokénak. (5. táblázat)

5. táblázat

**Az élelmiszerekre és élvezeti cikkekre fordított kiadások aránya
az EU-ban a jövedelem nagysága szerint, 1999
(százalék)**

Ország	1. ötöd	2. ötöd	3. ötöd	4. ötöd	5. ötöd	5. ötöd/ 1.ötöd
Belgium	16,9	14,9	14,0	12,9	10,6	0,63
Dánia	15,5	14,8	13,7	12,8	11,2	0,72
Németország	15,5	13,5	12,1	10,8	8,2	0,53
Görögország	24,0	20,6	18,4	15,8	12,1	0,50
Spanyolország	24,9	21,6	19,6	17,4	13,3	0,53
Franciaország, 1994	20,7	19,2	17,5	15,3	12,8	0,62
Olaszország	25,1	22,4	20,1	18,0	14,0	0,56
Luxemburg	14,2	12,5	10,5	9,3	7,5	0,53
Hollandia	13,0	12,8	10,8	9,8	8,4	0,65
Portugália, 1994	36,7	30,3	25,4	21,2	13,4	0,37
Finnország	17,0	17,0	14,9	13,8	11,5	0,68
Svédország	17,5	16,5	16,8	15,0	12,8	0,73
Nagy-Britannia	15,1	12,9	11,3	10,2	7,6	0,50
Átlag	19,7	17,6	15,8	14,0	11,0	0,56

Forrás: Eurostat, Household Budget Survey

Magyarországon sem szóródik jobban ez az arány (76 %), de az értékek sokkal magasabbak. Az Európai Unió négy országában - Németországban, Luxemburgban, Hollandiában és Nagy Britanniában – a legfelső két jövedelmi ötödbe tartozó háztartások kiadásainak kevesebb, mint egytizedét költik élelmiszerekre és élvezeti cikkekre, ami rendkívül alacsony arány.

Magyarországon még kifejezetten nagyok a különbségek az élelmiszerfogyasztásban a jövedelem mértéke szerint. Emellett az a jellemző, hogy a gazdagabbak – a cereáliák kivételével - mindenből többet fogyasztanak, mint az alacsony jövedelmi kategóriába tartozók. Az egyes élelmiszercsoportokat tekintve a felső és az alsó jövedelmi ötödbe tartozó háztartások között a drágább feldolgozott húsfélések (szalámi, kolbász, sonka), a sajt és egyéb tejtermékek, a növényi olaj, a gyümölcsök és a zöldségfélék fogyasztása között a legnagyobb, kétszeres, vagy több mint kétszeres a távolság. (6. táblázat, 9. melléklet)

Ha az élelmiszere fordított **kiadásokat** vizsgáljuk a jövedelem nagysága szerint, kissé nagyobb különbségeket találunk a felső és az alsó jövedelmi ötöd között, mint a fogyasztás mennyisége esetén. Ez a jelenség arra utal, hogy az alacsonyabb jövedelműek olcsóbb termékekből igyekeznek kielégíteni fogyasztásukat, illetve a magasabb jövedelműek több drágább terméket fogyasztanak. Azon termékeknél, ahol erre nincs mód - pl. étolaj, cukor – ott a fogyasztás és a kiadás alapján mért különbség azonos. (6. táblázat, 9. melléklet)

6. táblázat

Az élelmiszerfogyasztás és az élelmiszerre fordított kiadás különbsége a jövedelem nagysága szerint Magyarországon, 2000

Megnevezés	Élelmiszerfogyasztás	Élelmiszerre fordított kiadás
	különbsége, 5. jövedelmi csoport/ 1. jövedelmi csoport	
Húsféle összesen	1,6	1,8
Ebből: sertéshús	1,6	1,8
baromfihús	1,4	1,7
szalámi, soka, kolbász	2,4	2,8
Sajt	3,6	3,8
Vaj, margarin	1,8	2,0
Friss zöldség, főzelék	2,2	2,4
Tartósított zöldség, főzelék	2,2	2,4
Friss gyümölcs	2,9	3,2
Tartósított gyümölcs	2,4	2,6

Részletesen lásd a 9. mellékletben

Forrás: Családi költségvetés, 2000, KSH 2002 alapján saját számítás

Az élelmiszerre fordított kiadásoknak a jövedelmek nagysága szerinti változását Magyarország és Németország esetében tudtuk összehasonlítani. Bár a jövedelmi kategóriák száma nem azonos (a német háztartásstatisztika 7 kategóriával, a magyar 5 és 10 jövedelmi csoporttal dolgozik), azt a meglepő eredményt kaptuk, hogy Németországban a két szélső heted élelmiszerre fordított kiadásai között nagyobb a különbség, mint Magyarországon a két szélső tized kiadásai között.

7. táblázat

Az élelmiszerekre fordított kiadások különbségei a szélső jövedelmi csoportok között Magyarországon és Németországban

Megnevezés	Magyarország, 2000	Németország, 1998
	10. jövedelmi csoport/ 1. jövedelmi csoport	7. jövedelmi csoport/ 1. jövedelmi csoport
Élelmiszer összesen	2,2	3,1
Ebből:		
Hús és feldolgozott húsféle	2,1	3,8
Tej és tejtermék	2,2	2,8
Kenyér és péksütemény	1,1	2,3
Friss zöldség	2,5	2,8
Friss gyümölcs	4,2	2,7
Feldolgozott gyümölcs	3,1	2,6

Forrás: Családi költségvetés, 2000. KSH 2002, Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 2002, Münster-Hirlup, Germany

Nem könnyű magyarázatot találni arra, hogy Németországban – a gyümölcs kivételével - miért nagyobbak a jövedelem szerinti ételmiszerkiadás különbségei, mint Magyarországon. Nyilvánvalóan szélesebb termék- és árválasztékból meríthetnek vásárlásaikkor a német vevők. Magyarországon a húsfogyasztásból csaknem teljesen hiányzik a nyugati országokban legdrágább húsféleségnek számító marhahús. Ha vásárol is a magyar fogyasztó a marhahúst, az alig drágább a sertéshúsnál. Mint a 4. fejezetben látni fogjuk, 2000-ben a magyar ételmiszer árak nagysága átlagosan csak mintegy fele volt az EU ételmiszer árak átlagának. Valószínűsíthető, hogy alacsonyabb árak esetén nem lehet úgy széthúzni az árskálát, mint fordítva. Mindezek magyarázatul szolgálhatnak a vizsgált jelenségre.⁴

2.2. Fogyasztói ár

A fogyasztói ár alakulásával, a magyar és az uniós ételmiszerfogyasztói ár közötti különbségekkel a 4. fejezetben részletesen foglalkozunk. Jelen pontban csupán azt vizsgáljuk, hogy a fogyasztók választását mennyire befolyásolja a termék ára.

A relatíve magas jövedelmi színvonal ellenére **a nyugat-európai fogyasztó döntéseiben a termék ára még mindig fontos tényező.** Egy 1996. évi Eurostat felmérés szerint a fogyasztók ételmiszervásárlási attitűdjét a minőség/frissesség után másodikként az ár határozza meg (10. melléklet) Az ár hat további választási indítékot előz meg (íz, egészséges táplálkozás, családi hagyomány, szokás, kényelem, adalékanyagok). Ugyanakkor a felmérés arra is rávilágít, hogy az ár a vásárlók kevesebb, mint felénél befolyásolja a döntéseket, míg a minőség/frissesség háromnegyedüknél a legfontosabb választási szempont. A finn, a svéd és a francia vásárlók a leginkább árérzékenyek.

A GfK Piackutató Intézet 2001. évi felmérése azt mutatja, hogy Magyarországon az ár és a minőség hasonló erősséggel szerepel a döntésekben. Az áru frissessége és minősége valamivel nagyobb pontszámot kapott mint az árszínvonal. (11. melléklet)

A vásárlók döntési motivációi tehát az Európai Unióban és Magyarországon hasonlóak, de nem egyeznek meg teljesen, mert nálunk az ár szerepe még valamivel erősebb.

⁴ Szerettük volna más uniós országok adataival is összevetni a magyar mutatókat, azonban hosszas kutatás után sem találtunk megfelelő adatokat, sem az interneten, sem a KSH-ban. A KSH-ban 1993-95 között fokozatosan megszűnt a külföldi háztartásstatisztikai kiadványok vásárlása. Ami még megmaradt (pl. osztrák, belga, francia), azokban nem találtunk jövedelem nagyság szerinti ételmiszerkiadási vagy fogyasztási adatokat.

2.3. Saját termelésű fogyasztás

A nyugat-európai termelési és fogyasztási szokásokkal ellentétben Magyarországon még meglehetősen magas a saját termelésből származó élelmiszerfogyasztás. Alig lelhető fel uniós adat az ilyen típusú fogyasztásra vonatkozóan. Mindössze annyit sikerült megtudni, hogy Franciaországban 1999-ben a zöldség-gyümölcs fogyasztás 11 százaléka származott ebből a forrásból. (Consumer Europe, 2000)

Nálunk ennél sokkal többféle termékről és magasabb arányokról van szó. **1991 és 2000 között gyakorlatilag nem változott a saját termelésű hányad aránya az összes élelmiszerfogyasztásból**, 1991-ben 17,6 %, 2000-ben 18,7 % volt, vagyis a várt mérséklődéssel szemben kissé még emelkedett is. Több fontos, házilag is megtermelhető élelmiszer esetében azonban az átlagosnál jóval nagyobb szerepet játszik a beszerzési források között a saját előállítás. **A sertés- és a baromfiús, a burgonya és a zöldség közel 40 százalékát, a tojás csaknem felét és a gyümölcs 30 százalékát ebből a forrásból biztosították maguknak a háztartások még 2000-ben is**, ami hihetetlenül magas arány.

8. táblázat

A saját termelésű fogyasztás aránya néhány fontosabb élelmiszer fogyasztásában 2000-ben

Megnevezés	Jövedelmi kategóriák			
	1. ötöd	3. ötöd	5. ötöd	Átlag
Nyers hús és hal	37,7	42,9	31,7	38,9
Baromfiús	34,6	43,1	32,7	38,7
Hentesáru, füstölthús, húskonzerv	14,5	19,7	16,0	17,7
Tojás	41,6	54,5	41,1	48,2
Zsiradék	16,3	20,2	15,8	18,0
Burgonya	29,0	41,5	33,9	38,0
Friss és tartósított zöldség	26,2	41,9	36,1	39,5
Friss és tartósított gyümölcs	25,7	31,5	31,4	30,6
Élelmiszerek átlagosan	16,2	20,8	16,0	18,7

Forrás: Családi költségvetés 2000, KSH 2002.

Nyilvánvaló, hogy e forrás nélkül sokkal alacsonyabb lenne a magyarországi élelmiszerfogyasztás és hogy a kilencvenes évek romló jövedelmi helyzete konzerválta ezt az állapotot. Gyors változásra e téren nem számíthatunk, ezt a jelenséget mint magyar fogyasztási sajátosságot kell kezelnünk. A jövedelem emelkedésével sem csökken lényegesen a saját termelésű fogyasztás aránya, tehát ez a jelenség nem elsősorban jövedelem, sokkal inkább életmódfüggő. A középső jövedelmi ötödben élnek a legnagyobb mértékben ezzel a lehetőséggel. A legmagasabb jövedelmi csoportban 5-10 százalékkal mérsékeltebb ennek a beszerzési forrásnak a szerepe. Feltehetően azért a középső jövedelmi csoportban a

legmagasabb a saját termelésű fogyasztás aránya, mert az alacsony jövedelműek egy részénél anyagi okoknál fogva hiányzik az ilyen termelés lehetősége (nincs földjük vagy állattartásra alkalmas gazdaságuk), míg a magas jövedelműek közül kevesebben vannak rászorulva erre a beszerzési forrásra.

2.4. Demográfiai tényezők

A kilencvenes években a fogyasztást alakító demográfiai tényezők közül a nyugat-európai országokban a lakosság elöregedése, az egy-két személyes háztartások számának emelkedése, a dolgozó nők arányának gyarapodása emelhető ki. Ezek a változások nem teljesen új jelenségek, de a kilencvenes években karakterisztikusakká váltak.

Az EU-ban a természetes szaporodás egyre kisebb, miközben egyre több idős fogyasztó él. A 65 éves és idősebb népesség aránya 1995-2010 között várhatóan 21 százalékkal gyarapodik. (Gracia-Albisu, 2001)

Az **idősebb fogyasztók** táplálkozási szokásai konzervatívok, ritkábban próbálnak ki új termékeket, készételeket. Ugyanakkor egészségtudatosan étkeznek, több zöldséget és gyümölcsöt, valamint kevesebb zsiradékot fogyasztanak. Egy német szakújság (Lebensmittel Praxis, 2001. 14.) úgy találja, hogy ezzel a célcsoporttal a vállalatok csak érintőlegesen foglalkoznak, még nem tudatosult bennük, hogy ezen réteg aránya évről-évre növekszik. Az USA-ban már felismerték az idősebb emberekhez szóló marketing jelentőségét.

Az egyszemélyes háztartások növekedésének oka egyrészt az, hogy a fiatalok házasodása kitolódik, másrészt, hogy emelkedik az egyedül élő nyugdíjasok aránya. Más-más célcsoportról van tehát szó. Az Európai Unió demográfiai mutatók szempontjából sem egységes. Svédországban, pl. 1995-ben a háztartások 41 százaléka egyedülálló volt, miközben Spanyolországban csak 18 százalék.

Nálunk az **egyszemélyes háztartások aránya** 2000-ben 23 százalék volt, akik közül még elenyésző, 2 százalék a 30 év alattiak aránya.

Néhány mediterrán országot (Görögország, Spanyolország) és Írországot kivéve az Unióban 40 százalék fölé emelkedett a **dolgozó nők aránya**. Ez a tény jelentősen hozzájárul a táplálkozási szokások megváltozásához, mivel a szabadidő csökkenése miatt emelkedik a convenience (kényelmi) termékekre fordított kiadás, a fél- és készételek valamint a házon kívüli étkezés aránya. Összességében nő a nagyobb hozzáadott értékű termékek iránti kereslet. Magyarországon 2002-ben 44 százalék volt a foglalkoztatottság aránya a nők körében, ami megfelel az európai átlagnak.

Magyarországon 1991-2000 között **a házon kívüli étkezést** tekintve az unióéval ellentétes folyamatok zajlottak le. Míg 1991-ben a házon kívüli étkezés aránya az összes élelmiszerre fordított kiadásból 10 százalék volt, addig 2000-ben

csak 8,5 százalék (még a fejenkénti 10 ezer Ft-ot sem éri el). Ez a jelenség **munkahelyi étkezési** lehetőségek tömeges megszűnésével magyarázható, ezt a szerepet a drágább vendéglői étkezés csak részben tudta átvenni. A fogyasztói felmérések is ezt a feltevést igazolják. „A magyar fogyasztók egyre kisebb része étkezik munkahelyén: míg 1989-ben a megkérdezettek harmada ment a munkahelyi kávézóba naponta, addig ez az arány 2001-ben mindössze 18 százalékot tett ki. Ezzel szemben a munkahelyen soha nem étkezők száma az évek során fokozatos emelkedést mutat, hiszen 10 évvel ezelőtt a válaszadók csupán fele nem evett munkahelyén, ma viszont ez az arány eléri a kétharmadot.” (GfK Piackutató Intézet felmérése)

A legmagasabb jövedelműek két és félszer annyit költenek házon kívüli étkezésre, mint az átlag. Körülbelül a házon kívüli étkezés aránya 16 százalék. Még ez az érték is messze elmarad a fejlett gazdaságú országok mutatóitól. Az USA-ban, pl. 2001-ben 46 százalék volt ez az arány. (USDA adatok alapján közli Senauer, 2001)

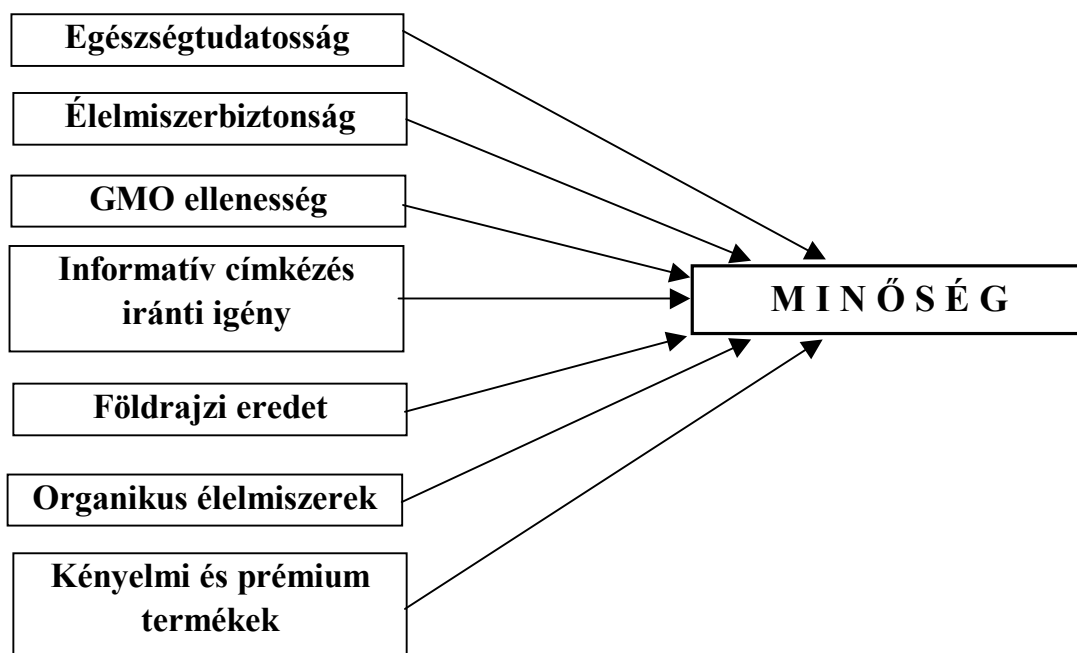
A **gyorséttermek** megjelenésével és fokozatos elterjedésével kutathatóvá vált ez a piaci szegmens is. Szintén a GfK Piackutató Intézet felmérése mutat rá, hogy „a megkérdezettek háromtizede étkezik különböző gyakorisággal gyorsétteremben, míg héttizedük nem látogat el oda. 1999 és 2001 között az egyre több gyorséttermi lánc megjelenése ellenére a gyorsétterembe járók száma, illetve a látogatás gyakorisága stabilizálódni látszik. Tanulók esetében meglehetősen másképpen alakulnak a fenti arányok: a megkérdezett diákok 20 százaléka hetente legalább egyszer, 51 százaléka pedig ennél ritkábban megy gyorsétterembe, míg mindössze harmaduk nem választja ezt az étkezés helyszínének.”

2.5. A fogyasztást befolyásoló új ismérvek

Milyen új fogyasztást befolyásoló tényezők jelentkeztek, illetve erősödtek meg a kilencvenes években?

5. ábra

Új élelmiszerfogyasztási irányzatok a kilencvenes években az Európai Unióban

Forrás: saját ábra

A felsorolt tényezők mindegyike összekapcsolódik a minőségi követelményekkel. A jó minőség – mint a fogyasztói preferenciák első helyezettje – ma már alapkövetelménye az eladhatóságnak.

Egészségtudatos táplálkozás

Bár az egészség és a helyes táplálkozás közötti összefüggés felismerése nem új jelenség, a nyugat-európai fogyasztók egyre nagyobb hányada változtat korábbi táplálkozási szokásain. A kereskedelem bőségesen kiszolgálja ezeket az igényeket, pl. az alacsony zsír és sótartalmú, teljes kiőrlésű és kevesebb adalékanyagot tartalmazó termékekkel. A tradicionális mediterrán és ázsiai konyhát a szakemberek sokkal egészségesebbnek tartják, mint a nyugat-európaiakat. Mindkettő magas cereália, zöldség és gyümölcs, hal, általában nagy rosttartalmú élelmiszerek, egyúttal aránylag kevés zsiradék és hús bevitelén alapul. (Trichopoulos és Lagion, 1997)

Az is megállapítható azonban, hogy a kilencvenes években a mediterrán országok és az északi államok ételmiszerfogyasztási szerkezete közeledett a nyugat-európaihoz.

A kilencvenes évek második felében végzett uniós felmérés szerint a fogyasztók nem kis hányada változtatott táplálkozási szokásain. Kevesebb zsiradékot használnak mint korábban, több zöldséget és gyümölcsöt esznek, viszont kevesebb cukrot és sót, több teljes őrlésű ételmiszert fogyasztanak. (12. melléklet)

A magyarországi kereskedelmi kínálatban is megjelentek az egészségesebb táplálkozást elősegítő termékek. A lakosság többségének az étrendje azonban még tradicionális, sok a súlyfelesleggel bíró fogyasztó és a születéskor várható alacsony élettartam sem az egészségtudatos táplálkozás felé mutat.

Bizonyos fogyasztási változások azonban az egészségtudatosabb táplálkozás irányába mutatnak. Az egyébként még mindig emelkedő zsiradékfogyasztáson belül 1990-2000 között 30 százalékról 46 százalékra emelkedett a növényi zsiradék aránya, magas a baromfihús fogyasztás, szintén nőtt az egyre nagyobb választékot nyújtó zöldségfogyasztás és visszaesőben van a cukorfogyasztás.

Élelmiszerbiztonság

A BSE és a dioxin botrányok, valamint az unió több országában előforduló száj- és körömfájás, a bajorországi hormonkezelt hússal kapcsolatos problémák tovább erősítették az európai fogyasztóknak az ételmiszerbiztonság iránti igényét. Több információt követelnek azokról a lehetséges veszélyforrásokról, amelyek az étkezés során az ételiszerekből a szervezetükbe juthat. Sok fogyasztóban megingott a bizalom, bár az egyes ételiszerekkel szemben nem azonos mértékben. **Leginkább a tartósított termékek és a készételek iránt bizalmatlanok.** Egy erre vonatkozó felmérésben (European Commission, 1998) a megkérdezettek 40-49 százaléka úgy ítélte meg, hogy ezek az előbb említett ételiszerek nem biztonságosak. Ugyanakkor a kenyérrrel és péksüteménnyel, a sajttal, a zöldséggel és a gyümölccsel valamint a tejjel szemben csak 11-18 százalékuk bizalmatlan. Figyelmeztető jel, hogy a hús és a gyorsfagyasztott termékek is meglehetősen magas, 34 százalékos „bizalmatlansági indexet” kaptak. (13. melléklet)

A kutatók arra is választ kerestek, hogy a megkérdezettek szerint mitől biztonságos egy ételiszert. Leginkább a gyomirtó és növényvédő szer maradványoktól valamint a hormonkezelt termékektől tartanak a vásárlók (56-54 százalék). Az adalékanyagok és a tartósítószer is meglehetősen magas említést kaptak (36-35 százalék). (European Commission, 2000)

A magyar fogyasztóknak is magas aránya, 54-58 százaléka utasítja el az olyan ételiszert, amelyben tartósítószer, mesterséges ízesítő anyag és/vagy mesterséges színezék van (GfK Piackutató Intézet).

Az Európai Unió polgárai a **GM (genetikailag módosított) termékeket** a rizikófaktort növelő csoportba sorolják. Az amerikai fogyasztókkal ellentétben

nincsenek meggyőződve az ilyen termékek veszélytelenségéről (akár a környezetre nézve, akár a fogyasztásukat tekintve). 1999-ben az EU-beli megkérdezettek 53 százaléka lett volna hajlandó többet fizetni a nem génkezelt termékekért, ha választania kellett volna. Az Európai Bizottság felmérése szerint komoly veszélynek tartja a GM produktumokat az EU fogyasztóinak csaknem fele (46 %), míg az USA-ban csak egyötöde (21 %). (Senauer, 2002) Leginkább a svédek, a németek és a hollandok vannak a GMO ellen, legkevésbé az olaszok.

Az Európai Unió 1998-ban hirdetett moratóriumot a genetikailag módosított élelmiszerekkel szemben. A környezetvédelmi miniszterek akkor azért döntöttek az átmeneti tilalom mellett, mert nem volt garantálható a fogyasztók korrekt tájékoztatása. 1998-ig az Unióban 21 genetikailag módosított termék felhasználását engedélyezték. Az USA-ban ma 40 GM termék van. (Agrár Európa, 2001. nov.)

Az európai fogyasztók többnyire elutasító magatartása ellenére nincs arra bizonyíték, hogy a GM termékek fogyasztása káros lenne az emberi szervezetre.

Az EU 79/112/EEC rendelete határozott az **élelmiszerek címkézéséről**. Ezt a gyakorlatot már hazánk is követi. Bár az Unióban a címkézés már többnyire megfelelő, a címke tartalmát szabályozó kerettörvény eléggé laza. Azt mondja ki, hogy a címkén azokat az alkotórészeket kell feltüntetni, amelyek legalább 25 százalékban jelen vannak az élelmiszerben.

Biztonságot növelő és veszélyt csökkentő tényezőnek tartják az unió fogyasztói az áruk megfelelő címkézését. Az Eurobarométer felmérése (1998) szerint a vásárlók kétharmada elolvassa az élelmiszereken lévő címkét. A megkérdezettek túlnyomó többsége, 86 százaléka elégedett is volt a címkézéssel, bár még több információt szeretnének.

Magyarországon az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület végzett először felmérést a fenti témában 2001-ben. A GM termékeket elutasítók aránya hazánkban alacsonyabb, mint az EU-ban. 30 százalékuk tartja fogyasztásukat veszélyesnek. A felmérés arra is rávilágít, hogy a fogyasztók harmada nem is olvassa el az élelmiszerek feliratát, nem játszik szerepet döntéseikben a címke, illetve az élelmiszereken feltüntetett jelölés. Ennek ellenére a válaszadók több mint 90 százaléka szeretné, hogy az élelmiszereken mindezen információk szerepeljenek s ezen ismeretek birtokában dönthetnének. (Élelmiszer, 2002. július)

Egy 1000 fős, lakossági reprezentatív mintában végzett frissebb felmérés a GM eljárással szemben erősebb negatív attitűdöt mutat Magyarországon.

„A megkérdezettek összesen alig 2%-a gondolja a géntechnológiáról, hogy nagyon hasznos dolog. 18% tartja hasznosnak a mesterséges módosítást, tehát jelenleg csak minden ötödik ember ítéli meg kedvezően a géntechnológia ilyen alkalmazását.

A megkérdezettek ugyanilyen aránya nem mert állást foglalni ebben a kérdésben, vagyis sem hasznosnak sem károsnak sem tartják a géntechnológiát. A magyar lakosság közel 56%-a károsnak tartja ezen belül majdnem 30% nagyon károsnak ítéli meg a genetikai módosítást.” (Bánki, Lakner, N. Vajdai, 2003)A válaszadók többsége szerint a természetbe nem szabad ilyen mértékben beavatkozni.

Az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatban szólni kell a mikrobiológiai szennyezettség problémájáról, amely egyes felmérések szerint növekvő veszélyt jelent. Egyik oka ennek a hűtőlánc megszakadása az áru útja során a termelőtől a fogyasztóig. Magyarországon az utóbbi időben nőtt az erre visszavezethető megbetegedések száma.

Organikus élelmiszerek

A biztonságos és az egészségre ártalmatlan élelmiszerek iránti igény miatt a fogyasztók egy része, jelenleg még csak csekély hányada a **bioélelmiszerek** felé fordul. A korábbi várakozásokkal ellentétben kevés fogyasztó vásárolja a hagyományosnál drágább biotermékeket. A Nemzetközi Kereskedelmi Központ (ITC) 1997-99-re vonatkozó felmérése a világ gazdag országaiban kísérlete meg kimutatni az organikus élelmiszerek elterjedtségét. Az Európai Unió országaiban sehol sem haladja meg a 3 százalékot az élelmiszer-kiskereskedelmi forgalomból a biotermékek aránya, de van olyan állam, ahol csak fél-egy százalék. (14. melléklet) Európa összes biotermék forgalmának 60 százaléka négy országra koncentrálódik: Németországra, Olaszországra, Franciaországra és az Egyesült Királyságra. (Agrár Európa, 2001. szept.)

Bár az ITC prognózisa szerint az Európai Unióban 2010-ig csaknem tízszeresre fog növekedni a bioélelmiszerek iránti kereslet, ezt az előrejelzést óvatosan kell kezelnünk, mert 10 évvel korábban is hasonló felfutást vártak, ami nem következett be.

Ha a **biotermékek termőterületét** nézzük, a fentiekhez hasonló eredményt kapunk. Az Eurostat felmérése szerint 1998-ban az EU megművelhető területének átlagosan 2 százalékán folytattak organikus termelést, legkiterjedtebb mértékben Olaszországban (540 ezer ha) és Franciaországban (193 ezer ha).

Magyarországon döntően exportorientált biotermelés folyik. A hazai keresletben az organikus termékek elterjedtsége még az EU-énál is csekélyebb.

A kilencvenes évek derekán (1995-97) végzett felmérések alapján Lehota-Papp-Komáromi (1997) az ellenőrzött ökológiai terméket fogyasztók arányát 1,7-2%-ra becsülték, amely arány magában foglalta a rendszeres és alkalmi fogyasztókat egyaránt. Még elenyészőbb a hazai élelmiszerfogyasztásból való akkori (1997) részesedés vélhető nagysága, ami 0,1-0,2%.

Valószínű, hogy ennél már jelentősebb fogyasztói aránnyal kell számolnunk 2003-ban, de ha kétszeresre való emelkedést tételezünk is fel, az is csekély arányt jelent.

Földrajzi eredet

A különleges minőség és biztonság igénye kapcsolódik egybe a földrajzi jelzésre (PGI = Protection of Geographical Indication) és az eredetmegjelölésre (PDO = Protection of Designation of Origin) jogosult termékeknél. 2001 májusában az Unióban 346 PDO és 216 PGI terméket részesítettek védelemben. További 13 termék kapta meg a TSG (Traditional Speciality Guaranteed) jelzést. Legtöbb PGI és PDO termék Franciaországban és Olaszországban van. E két államban egyenként 100 fölött van az ilyen áruk száma. Franciaországon kívül a legtöbb eredetmegjelölt, illetve földrajzi jelzést kapott áru a mediterrán országokból származik. Főleg sajtok, feldolgozott húсарuk, zöldségek és gyümölcsök szerepelnek a listán.

A WTO a TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights =szellemi alkotások tulajdonjogának védelme) Egyezmény keretében szabályozza a földrajzi árujelzők kérdéseit. Az egyezmény 22. cikkelye szól a termék földrajzi azonosításáról, illetve jelzéséről, ahol annak alapján rendeli védelemben részesíteni a megkülönböztetett termékeket, hogy az adott termék minősége, hírneve, vagy más jellemzői a származási helynek tulajdoníthatók.

Ugyanezen egyezmény 23. cikkelye a borok és égetett szeszes italok különleges védelem alá helyezésének kérdéskörével foglalkozik. Végül a 24. cikkely taglalja a kivételeket. (Kartali, 2002)

Magyarországon a feladat ellátására hivatott Magyar Eredetvédelmi Tanács eddigi működése során az alábbi termékek eredetvédelmét fogadta el:

Szeszes italok:

- Kecskeméti barackpálinka
- Szatmári szilvapálinka
- Szabolcsi almapálinka
- Békési szilvapálinka
- Tokaji brandy
- Tokaji aszútörköly pálinka
- Gönczi barackpálinka

Kolbász- és szalámi-félék

- Budapesti téliszalámi
- Szegedi téliszalámi

Zöldség-, gyümölcs-, fűszerfélék, gyógynövények

- Makói vöröshagyma
- Szegedi fűszerpaprika-örlemény
- Kalocsai fűszerpaprika-örlemény

Egyebek

- Zalaszentgróti csigahús, csigaház

Kényelmi (convenience) termékek

A posztmodern társadalmakban az életszínvonal növekedése, a mind teljesebb női foglalkoztatottság, valamint a megszokottól eltérő ízek, zamatok kipróbálása egyre népszerűbbé teszik az ún. convenience termékeket. **A kényelmi termékek körébe sorolják a fogyasztásra kész, magasan feldolgozott élelmiszereket** (pl. egyes pékáruk, felvágottak, joghurtok, mélyhűtött ételek, snack félék, félkész és készételek). Ezeknek a termékeknek a fogyasztása már a kilencvenes évtized első felében is négyszer olyan gyorsan emelkedett, mint az átlagos élelmiszerfogyasztás. 1997-2002 között már lassúbb üteműre, de még mindig kétszer olyan gyorsra becsülik a keresletük növekedését. A mediterrán országokban várják a gyorsabb fogyasztásemelkedést. (Gracia – Albisu, 2001) Az 1.3. pontban láttuk, hogy néhány convenience termék fogyasztása milyen nagymértékben szóródik az EU-ban (6. melléklet).

Az ACNielsen marketing cég minden fejlett államra kiterjedő vizsgálata megerősíti a fent vázolt trendet. A leggyorsabban növekvő élelmiszer-kategóriák közül kiemelkednek a mélyhűtött termékek: készétel, feltét, saláta, gyümölcs, hal, mártás, szósz, továbbá a joghurtok és egyéb tejalapú italok forgalmának bővülése, ami évi 10-13 százalék. Megjegyzendő azonban, hogy még a convenience áruknál is gyorsabb az égetett szeszesitalok, borok és sörök forgalmának növekedése, évi 33 százalék. (Élelmiszer, 2002. augusztus)

Új kereskedelmi irányzatok

A kilencvenes években mind az élelmiszer feldolgozás, mind az élelmiszer kereskedelem struktúrája megváltozott, fő jellemzője az **erős és egyre fokozódó koncentráció**.⁵

Van olyan uniós ország, ahol az első három kereskedelmi lánc a forgalom 80-95 százalékát birtokolja (Svédország, Hollandia, Finnország). Olaszország és Görögország kivételével a többi tagállamban is 50 százalék fölött van ez a mutató. (15. melléklet)

Nem minden élelmiszerfajtánál vezetnek azonban a nagyméretű láncok. Németországban – a ZMP adatai szerint – a kenyér és a péksütemény vásárlások 45 százaléka szakboltokban történik, a hús és húskészítmények egynegyede szintén szaküzletekben bonyolódik. (Élelmiszermarketing körkép, 2001. 1.-4.) Magyarországon még nagyobb arányban vezetnek a szakboltok a húsfélék vásárlásánál. Egy közelmúltban készült felmérés szerint a megkérdezettek több mint 50 százaléka szakboltban vásárol tökehúst. A húskészítmények vásárlásában azonban a bevásárló központok az ABC áruházak mögött már a második helyen állnak. (Szakály et al., 2001)

⁵ A magyarországi élelmiszerkereskedelmet jellemző változásokról az elmúlt 10 évre vonatkozóan Stauder Márta kutatása tájékoztat bővebben.

Kétségtelen, hogy a vásárlási körülményekben és szokásokban a hiper- és szupermarketek elterjedtsége sokat tett Európa homogenizálódása felé. Ehhez a trendhez Magyarország is felzárkózott. A nagyobb méretű üzletláncokban (diszkont, szupermarket, hipermarket, C+C) költötte el a legtöbb pénz élelmiszerre a megkérdezettek 56 százaléka 2001-ben. A maradék 44 százalék a kisebb önkiszolgáló boltokat és a nem önkiszolgáló egységeket részesítette előnyben. (GfK Piackutató Intézet, Shopping Monitor, 1999-2001.) A bolt típusának és a vásárlási körülményeknek a közeledése azonban nem jelenti azt, hogy az élelmiszerfogyasztói kosár is azonossá vált.

A kereskedelem erőfölénye a gyártókkal szemben abban is megmutatkozik, hogy egyre nagyobb teret nyernek a **kereskedelmi márkák** az élelmiszerfeldolgozók hagyományos márkáival szemben.

Az ACNielsen felmérése szerint 2000-ben a kereskedelmi márkák aránya az EU-ban már elérte a 24 százalékot, de a piacvezető gyártók márkái is tartani tudják pozícióikat. A kevésbé erős termékmárkával rendelkező gyártók egy részének át kellett adnia a piacot a kereskedelmi márkák részére. De még a márkás termékeket gyártók közül is egyre többen vannak, amelyek kereskedelmi márkájú termékek gyártására vállalkoznak a kapacitásaik kihasználása érdekében. (Élelmiszermarketing körkép, 2001. 1.-4. sz.)

Egy frissebb felmérés azonban már arra is rávilágít, hogy egyes nyugat-európai országokban kezd visszaesni a saját márkás termékek részesedése. Ez azt jelzi, hogy több élelmiszer-kategóriában már elérték lehetőségeik felső határát. (Clark, 2002)

Magyarországon – az ÉFOSZ adatai szerint - az élelmiszerkereskedelem forgalmában már 18 százalékot tesznek ki a kereskedelmi márkák. A legtöbb saját márkás termék konzerv valamint tej- és tejtermék.

Egyezőségek és eltérések a fogyasztási szokásokban

Ha összevetjük az uniós országok többsége és Magyarország lakosságának fogyasztási szokásait, hasonló és eltérő vonásokat egyaránt találunk.

A **gazdag uniós tagállamokkal ellentétben** nálunk az élelmiszerfogyasztás még erősen jövedelem érzékeny. Magyarországon magas a saját termelésű fogyasztás aránya, a posztindusztriális államokban ez a beszerzési forrás csak a zöldség-gyümölcsfogyasztásban lelhető fel, de csak kis mértékben. Jövedelem korlátok miatt sokkal kevesebben veszik igénybe nálunk a házon kívüli étkezést, annak ellenére, hogy a dolgozó nők aránya Magyarországon és Nyugat-Európában hasonlóan magas. A magyar fogyasztó még kevésbé egészségtudatos mint a nyugati társa.

Miben hasonló a magyar és a nyugat-európai fogyasztó? Az egyik közös vonás a minőség súlypontba helyezése a vásárláskor. Másik, igen fontos közös attitűd, hogy hasonlóak lettek a vásárlási körülmények és szokások a hiper- és szupermarketek magyarországi elterjedésével. Végül Magyarországon is magas a GM termékeket elutasítók aránya.

2.6. A termelés és a fogyasztás kapcsolata

Manapság, amikor a technika rohamléptekkel változik, ugyanakkor a hagyományos életmód is nagymértékben átalakul, nehéz megmondani, hogy a fogyasztás változása hat-e erősebben a termelésre, vagy fordítva, a termelés és a technika alakulása hív életre új élelmiszerfogyasztási szokásokat és új termékeket. Nyilván mindkét oldalról fennáll a kölcsönhatás és közülük a technikai haladás tűnik a legerősebb faktornak.

Erre utal az az adatsor is, ami **az USA-ban megjelent új élelmiszerfélések számát** mutatja az utóbbi 11 évben. Bármilyen tekintélyes is az USA fogyasztóinak száma, meglepően magasnak tűnik az évente megjelelő új termékek száma, ami évi 10-16 ezer volt az 1990-es évek első felében. Bár ez a szám az évezred végére már csökkent, az évi 9 ezer új élelmiszer sem elhanyagolható nagyságrend egy olyan telített piacon, mint az USA-é. Mindemellett tudjuk, hogy az új termékeknek csak a töredéke tud megkapaszkodni tartósan a piacon. Valószínű az is, hogy ebben a nagy számban benne foglalják a csak csomagolását, kiszereles nagyságát tekintve új termék is. Meg kell jegyeznünk, hogy az új termék fogalma sem Magyarországon, sem külföldön nem egyértelmű.

9. táblázat

Az USA piacára bevezetett új élelmiszerek száma 1990-2000 között

Megnevezés	1990	1993	1995	1998	2000
Új élelmiszer, db	10301	12893	16863	11035	9145

Forrás: U.S. Food Marketing System, 2002/AER-811, USDA

Különösen kedvelt területe az újat produkáló amerikai gyártóknak az édességek és a snacks-ek célcsoportja, valamint az italok, a fűszerek és a kenyér, péksütemények. (16. melléklet)

Szerettünk volna magyar adatokkal is szolgálni, ez azonban több okból sem sikerült. Az EU harmonizáció jegyében kikerült az Élelmiszertörvényből az új termék piacra hozatalának engedélyezési eljárása. Mivel már nem kell engedélyt kérni, így nincs a hatóságoknak tudomása arról, hogy hány új termék jelenik meg évente. Az új termékről a gyártónak gyártmány lapot kell vezetnie, ezt azonban nem kell jóváhagyatnia, csak ellenőrzéskor bemutatnia. Az ellenőrzést ugyan megszigorították a hatóságok, de a nyilvántartásba vételi kötelezettség megszűnt. A korábbi magyarországi szabályozás szigorúbb volt, mint az Uniótól átvett rendszer.

Fogyasztói felmérések szerint (GfK Piackutató Intézet) a magyar vásárlóknak még nagyobb hányada konzervatív, nehezen fogad el új terméket. 2001. évi felmérés szerint a megkérdezettek kevesebb mint fele, 45 százaléka mondta azt, hogy szereti kipróbálni az újdonságokat. Meglepő módon ez az arány 1999-ben magasabb, 51 százalék volt.

Mindazok a tényezők, amelyeket korábban már felsoroltunk a fogyasztói szokások vizsgálatánál, hatnak az új termékek megjelenésére. De **milyen termelési újdonságok módosítják a fogyasztást?** Ha ezt a kérdést vizsgáljuk, akkor a mezőgazdasági termelést és az élelmiszeripari feldolgozást, technológiai váltást és újítást együtt kell elemeznünk, hiszen ma már az élelmiszerek döntő hányada valamennyire feldolgozott formában kerül az üzletek polcaira.

Sorra véve a főbb termékcsoportokat, **az alapanyag termelés és az ipar által kiváltott változásokat az alábbiakban összegezhjük:**

- **Húsfélék és feldolgozott hústermékek:** a táplálkozástudomány művelői által szorgalmazott zsírszegény étkezés miatt a sertéshús termelés az utóbbi 15-20 évben átalakult, a minél nagyobb színhús kihozatalú és egyúttal kevés zsírt termelő fajták felé. Meg kell jegyezni azonban, hogy amíg az európai és amerikai fogyasztók ezt elfogadják, addig az ázsiai piacon a zsírral átszótt húsfajtákat jobban kedvelik. A feldolgozott húsfélék gyártására ugyanez a tendencia, vagyis a minél zsírszegényebb termékek előtérbe kerülése a jellemző. Ez az irányzat két fontos exporttermékünknek, a Pick- féle szaláminak és a Gyulai kolbásznak nem túl kedvező.
- A **baromfi** fogyasztás és ezen belül a pulyka szárnyalásában a fenti tényezők szintén nagy szerepet játszottak. Kitenyészítették és igen sikeresen vezették be az európai és amerikai piacra a nagytestű pulykát a korábbi pecsenye pulyka helyett. Azonban nem csupán az egészséges táplálkozásra való törekvés kedvezett a baromfi fogyasztásnak, hanem az is, hogy előbb az USA-ban, majd Európában létrejött az iparszerű termelés, ami leszorította a baromfi árakat. Ezzel még versenyképesebb lett a sertéshúshoz képest. A hűtőhajók megjelenésével pedig Észak- és Dél-Amerika komoly versenytársává vált az Unió szállítóinak a nemzetközi piacon, ami tovább nyomta lefelé az amúgy is alacsony árakat.
- Magyarországon még viszonylagos újdonsággal bír az előrecsomagolt tökehús és baromfi, ami a nagy bevásárlóközpontok elterjedésével vált általánossá. Ugyancsak erre az időre tehető a védőgázas továbbfeldolgozott húsaruk megjelenése. Míg 1997-ben a magyarországi megkérdezettek 82 százaléka mondta azt, hogy soha nem vásárol előrecsomagolt tökehúst, addig 2002-ben már csak 58 százaléka. Az előrecsomagolt felvágottaknál 67 százalékról 41 százalékra esett vissza ez az arány. (GfK Piackutató Intézet felmérése.)
- A **tej és tejtermék piacon** a hőkezelés megváltozása, a szavatossági idő lényeges meghosszabbítása és a számtalan ízesített, adalékokkal dúsított tejtermék (főleg joghurt) megjelenése hozott létre új termékeket. Ez a folyamat inkább a termelési oldalról kiinduló változás volt, míg a zsírszegény

tejtermékek – sajtok és joghurtok - piacra hozatalát főleg a táplálkozás tudomány új irányzatai indukálták. A nemrégén piacra dobott ún. reggeli italok elsősorban abban különböznek a fogyasztói tejtől, hogy kevesebb fehérjét tartalmaznak és ezáltal olcsóbbak is. Az ezen termékekből kivont fehérjét az ipar más termékekhez (pl. túróhoz) használja fel. A reggeli italok bevezetésével a gyengébb vásárlóerővel rendelkező fogyasztókat célozta meg az ipar.

- Az új tejtermékeket vásárlók köre a leglátványosabban a tartós tej, az előrecsomagolt sajt, a gyümölcsjoghurt, az ízesített túró és az egyéb tejtermékek kategóriában bővült Magyarországon. Öt év alatt, 2002-re egynegyedével, egyötödével nőtt az ilyen árukat fogyasztók tábora.
- A **tojással** kapcsolatban szintén a csomagolás elterjedését kell kiemelnünk, amit a tőkehúshoz hasonlóan, a bevásárlóközpontok igényei hívtak életre. Már Magyarországon is kaphatók a szalmonella mentes, fertőtlenített dobozolt tojások, ami pár évvel ezelőtt még hiányzott a boltok polcairól.
- A **növényi olaj piacon** újra bevezették a régi technikát, a hidegen sajtolt olajok gyártását, mint bioélelmiszert. A sózott, ízesített, könnyen kenhető margarinfélék inkább az ipar oldaláról elinduló újításnak tűnnek.
- A **zöldség-gyümölcs szektorban** a szállítás, hűtés, tárolás gyors fejlődése hozott elsősorban változást azzal, hogy a szezonális jórészt már a múlté. Az ellenőrzött atmoszférájú raktárak és az import révén egész évben friss gyümölcs kerülhet az asztalra. Termelési oldalról kiinduló újdonságnak számít a mag nélküli szőlő és dinnye, amit nyilván a kényelmesebb fogyasztás miatt fejlesztettek ki.
- Az urbanizáció gyors terjedése és a főzésre fordítható idő csökkenése (a nők egyre nagyobb hányadának munkába állása) indukálta az **instant készítmények** – levesek, italok, mártások, ételek- hosszú sorának megjelenését és gyors elterjedését. Bár az igényre a gyártók gyorsan reagáltak, a kiváltó ok a fogyasztási szokások változása volt. Ide sorolható a **bébiételek és -italok** megjelenése és választékának gyors bővülése is. Ugyancsak ehhez a kategóriához tartozik a **félkész- és készételek csoportja**. Az utóbbi öt évben nőtt ugyan valamelyest a kedveltségük Magyarországon, de még elég alacsony. Az 1-7 skálán ezek a termékek 3,1-3,8 értéket kaptak. (GfK Piackutató Intézet)
- A **mikrohullámú sütők** megjelenése másfajta csomagolású, összetételű, ízvilágú készételek gyártására ösztökélte az élelmiszeripart.
- A szabadidő felhasználásának megváltozását (TV nézés, társasági élet) felismerve kezdtek megjelenni az főétkezések között fogyasztandó chipsfélék, pörkölt, sózott magok és hasonló termékek.
- Végül régi-új termelési módszerként aposztrofálhatjuk a **bioélelmiszerek** termelését-gyártását, amiről a korábbiakban már részletesen szoltunk.

3. A főbb élelmiszerek fogyasztásának várható változása az EU-ban és Magyarországon 2004-ig

Az **Európai Unióban** a kilencvenes évek második felében a főbb élelmiszercsoportok átlagos fogyasztása vagy csak minimális mértékben változott vagy stagnált. Cserélődés csak a konkrét élelmiszerek szintjén lenne megfigyelhető, ez esetben azonban több ezer, sőt több tízezer cikkről lenne szó.

Az Európai Bizottság hosszú távú prognózisa szerint a két fő élelmiszercsoportban, a húsfélék és a tejtermékek fogyasztásában az unió átlagos szintjén 2004-ig sem várható áttörés.

A húsfogyasztáson belül a 2001-ben még tovább eső marhahúsfogyasztás 2004-re az 5 évvel korábbi szintre kerül vissza. A sertéshúsfogyasztás 2000-2004 között mindössze 3 százalékkal emelkedik. Mérhető változás a baromfihús fogyasztásban várható, 2000-2004 között 9 százaléknyi (3 kg/fő) növekedést prognosztizálnak, ezáltal aránya is nagyobb lesz az összes húsfogyasztáson belül. (10. táblázat)

A tej- és tejtermékfogyasztás belső szerkezete tovább módosul a sajtok, joghurtfélék felé a vaj és a folyadéktej rovására.

10. táblázat

Az EU hús- és tejtermékfogyasztásának prognózisa
kg/év/fő

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2004/2000, %
Húsfélék						
Marhahús	19,2	17,7	19,5	19,8	19,8	103,1
Sertéshús	43,4	43,7	44,3	44,4	44,7	103,0
Baromfihús	22,2	23,7	23,9	24,0	24,2	109,0
Együtt:	84,8	85,1	87,7	88,2	88,7	104,6
Tejtermékek						
Sajt	18,3	18,9	19,0	19,1	19,1	104,4
Vaj	4,7	4,7	4,6	4,5	4,5	95,7
Sovány tejpor	2,4	2,1	2,2	2,1	2,0	83,3

Forrás: Prospects for agricultural markets 2002-2009, EU DG VI., 2002.

Magyarországon, ahol az élelmiszerfogyasztás a legtöbb termékből még nem érte el a telítettségi szintet, a kilencvenes évek utolsó harmadában megindult pozitív folyamatok folytatódása várható, amennyiben a reáljövedelem és reálár változás ezt segíteni fogja.

Részben matematikai-statisztikai módszerek segítségével (17. melléklet), részben közgazdasági becslés alapján alakítottuk ki a 2004. évre szóló

élelmiszerfogyasztási prognózist, amit a 11. táblázat tartalmaz. A trendszámításoknál többféle hosszúságú bázisidőszak alkalmazásával próbálkoztunk, mert mint a korábbiakban láttuk, a kilencvenes évek magyarországi élelmiszerfogyasztásának változása nem volt egyenletes.

A főbb élelmiszercsoportok fogyasztásának várható iránya tehát pozitív lesz, azonban nagy ugrás 2004-ig nem várható. **A baromfihús és a gyümölcs kivételével csak szerény ütemű fogyasztásbővülésre számíthatunk.** Ez utóbbi körbe tartozik a tej és tejtermék, a tojás, a cereáliák és a zöldségfélék fogyasztásának várható alakulása.

Megjegyzendő, hogy a baromfihús fogyasztás gyors ütemű bővülése véleményünk szerint 2000-ben és 2001-ben már lezajlott, további ugrásszerű emelkedés már nem várható.

A 2004-re várható magyar élelmiszerfogyasztási szint, az emelkedés ellenére is csak arra lesz elég, hogy az 1990. évi színvonalat érjük el újra – pl. húsfogyasztásban, tej- és tejtermékfogyasztásban. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás várható mennyisége viszont mintegy 10-10 kg-mal meghaladja az 1990. évi szintet. (6. táblázat)

11. táblázat

**A főbb élelmiszerek fogyasztásának várható alakulása
Magyarországon 2004-ig, kg/év/fő**

Megnevezés	2000 tény	2001 előzetes adat	2004 prognózis	2004/2000, %
Hús összesen	68,3	67,5	72,0	105,4
Ebből: Sertéshús	28,0	25,2	28,0	100,0
Baromfihús	31,0	34,2	35,0	112,9
Tej, tejtermék	160,6	144,2	160,0	99,6
Tojás	15,6	15,8	16,5	105,7
Zsiradék	39,0	37,4	38,0	97,4
Cereáliák	94,1	95,4	97,0	103,0
Zöldség	92,7 ^{1/}	...	95,0	102,5
Gyümölcs	71,6 ^{1/}	...	81,0	113,1

^{1/} 1999. évi adat

Forrás: 2000: KSH adatok, 2004: saját becslés trendszámítás alapján (17. melléklet)

A 2004. évi magyar élelmiszerfogyasztási szint is alacsonyabb lesz a 2000. évi EU átlagnál. A magyarországi tojás- és baromfihús fogyasztás kivételével a többi állati eredetű élelmiszer fogyasztása jóval alatta marad az EU 2000. évi és várható 2004. évi átlagának, de ugyanez a helyzet a zöldség- és a gyümölcsfogyasztással is. A magyarországi cereália és zsiradékfogyasztás viszont várhatóan továbbra is meg fogja haladni az EU átlagos szintjét. Az összehasonlítással nem szeretnénk azt sugallni, hogy a magyarországi fogyasztásnak el kell érnie az EU átlagot, amely egyébként egyetlen EU országgal sem egyezik meg. Mint a korábbiakban láttuk, élelmiszerfogyasztás szempontjából nincs két egységes EU tagállam, így a magyar fogyasztásnak sem kell igazodnia semmilyen EU átlaghoz.

4. Az élelmiszerfogyasztói árak konvergenciája

A fogyasztói árak vizsgálatokor előre kell bocsátani, hogy a közös valutában (euró) mért élelmiszerár változás nem csak a fogyasztói kosárba tartozó élelmiszerek árának alakulását mutatja, hanem hatással van rá az átváltási ráta változó mértéke is. Ez utóbbi erősen érzékelhető az euró magyarországi leértékelése esetén, ami 2001 májusában történt először, majd azóta több ízben.

4.1. Az élelmiszerárak változása 1996-2001 között

Az Európai Unióban 1996-2000 között a teljes körű (termékekre és szolgáltatásokra kiterjedő) fogyasztói ár emelkedése csekély mértékűnek mondható, öt év alatt 6,4 százalék volt. Még ennél is kisebb mértékben emelkedett az átlagos élelmiszerár, mindössze 3,5 százalékkal, ami kevesebb, mint évi 1 százalék. **Az az élelmiszerárak csak fele olyan ütemben nőttek, mint az átlagos fogyasztói árak.** Sokkal erőteljesebben gyorsult viszont az élvezeti cikkek áremelkedése, 1996-2000 között 14 százalékkal lettek magasabbak ezen termékek árai. (18. melléklet) A gyors élvezeti cikk áremelkedés minden bizonnyal közrejátszott abban, hogy arányuk az összes fogyasztásból jelentősen mérséklődött.

Nem minden EU tagországban volt azonban egyöntetűen alacsony az áremelkedés. Vannak olyan államok, ahol szinte nem is mozdultak meg az élelmiszerárak az elmúlt öt évben (pl. Németországban és az Egyesült Királyságban), ugyanakkor Görögországban és Írországban a 10 százalékot meghaladta az élelmiszerár növekedés. (18. melléklet) Országonként egybevetve a teljes fogyasztói árváltozást és az élelmiszerár alakulást, már kevéssé igaz az a megállapítás, hogy az élelmiszerárak csak fele olyan gyorsan változtak, mint a teljes fogyasztói árindex. Az igaz, hogy Franciaország és Írország kivételével minden országban alacsonyabb volt az élelmiszerárak növekedési üteme, de van olyan tagország, ahol a teljes fogyasztói és az élelmiszerár növekedés mértéke igen közel áll egymáshoz (Görögország, Luxemburg, Hollandia, Ausztria, Portugália). (19. melléklet)

Magyarországon 1996-2000 között az élelmiszerárak növekedési üteme (forintban) csak kevéssé maradt el a teljes fogyasztói árártól. A teljes fogyasztói árindex 163 százalékra emelkedett, az élelmiszeráraké 151 százalékra. Az élvezeti cikkek áremelkedése nálunk is meghaladta a teljes fogyasztói kosárét, 70 százalék volt. (20. melléklet)

Ha az alapvető élelmiszerek magyarországi áremelkedését vizsgáljuk 1995 és 2002 szeptembere között, akkor megállapíthatjuk, hogy az átlagos mérték mögött figyelemreméltóan nagy eltérések vannak. Míg a vizsgálatba vont 17 élelmiszer ára átlagosan 96 százalékkal lett nagyobb az elmúlt 7 és háromnegyed évben, addig vannak élelmiszerek, amelyek ára ennél sokkal erőteljesebben nőtt. (22. melléklet)

Gyors árnövekedésű termékek (árnövekedés mértéke százalékban):

- Fogyasztói tej (184 %)
- Kenyér, házi jellegű (140 %)
- Trappista sajt (131 %)
- Gyulai szárazkolbász (131 %)
- Kristálycukor (115 %)
- Tejföl (108 %)

Látható, hogy döntően a tej és a tejtermékek, a magasan feldolgozott húsfélék valamint két alapvető élelmiszer (kenyér és cukor) ára emelkedett a leggyorsabban az utóbbi közel 8 évben, azaz a feldolgozott húsokon kívül a legalapvetőbb élelmiszereké.

Mely termékek ára nőtt az átlagosnál lassabban?

Lassú árnövekedésű termékek (árnövekedés mértéke százalékban):

- Sertéscomb (61 %)
- Bontott csirke (65 %)
- Burgonya (0 %)
- Alma (1 %)
- Rizs (54 %)

A húsfélék egymásközti áráránya csak minimális mértékben változott, a csirkehús meg tudta tartani árelőnyét a vörös húsokhoz képest. Meg kell jegyeznünk, hogy a sertéshús és a marhahús közel azonos ára magyar sajátosság, az Európai Unióban a csont nélküli marhahús és a csont nélküli sertéshús áráránya 1,4:1 de vannak országok, ahol kétszeres vagy annál is nagyobb az árkülönbség (pl. Franciaország, Luxemburg, Portugália). Egyedül Spanyolországban találkozhatunk a magyarországihoz hasonló sertéshús-marhahús árárányal. Jelentősen megváltozott a sertéshús-trappista sajt árárány. Míg 1995-ben csaknem egy kg trappista sajtot lehetett kapni egy kg sertéshús áráért, addig 2002 szeptemberében már csak 700 grammot.

Nem látszik szoros összefüggés az élelmiszerfogyasztói ár lassúbb vagy gyorsabb növekedése és az élelmiszerfogyasztás alakulása között. (6., 21. melléklet, 2. – 4. ábra) A relatíve olcsó húsfélék fogyasztása csak 1998-tól kezdett minimálisan emelkedni és csupán 2000-ben nőtt erőteljesebben, akkor is egyetlen húsféle, a baromfihús fogyasztásának megugrása révén. A relatíve drágább tej és tejtermékek fogyasztása már 1996-tól növekedésnek indult, igaz, 1998-ban kissé visszaesett. A cereáliák fogyasztása 1995-2000 között jelentősen emelkedett annak ellenére, hogy a kenyér árának növekedése jócskán felülmúlta az átlagos áremelkedést. A gyors árnövekedésű cukor fogyasztása 1999-ig szinten maradt és csak 2000-ben esett vissza, amit feltehetően nem az ár, hanem a borkészítés megszigorítása okozott.

Ebben közrejátszhat az a motívum is, hogy a vásárlók olcsóbb termékekkel helyettesítik a drágább árut fogyasztási színvonaluk fenntartása vagy növelése céljából. A kenyér pedig olyan alapvető élelmiszer, amiből árnövekedés esetén sem fogják vissza a fogyasztást.

4.2. Az élelmiszerfogyasztói árak különbözősége és konvergenciája az EU tagországaiban

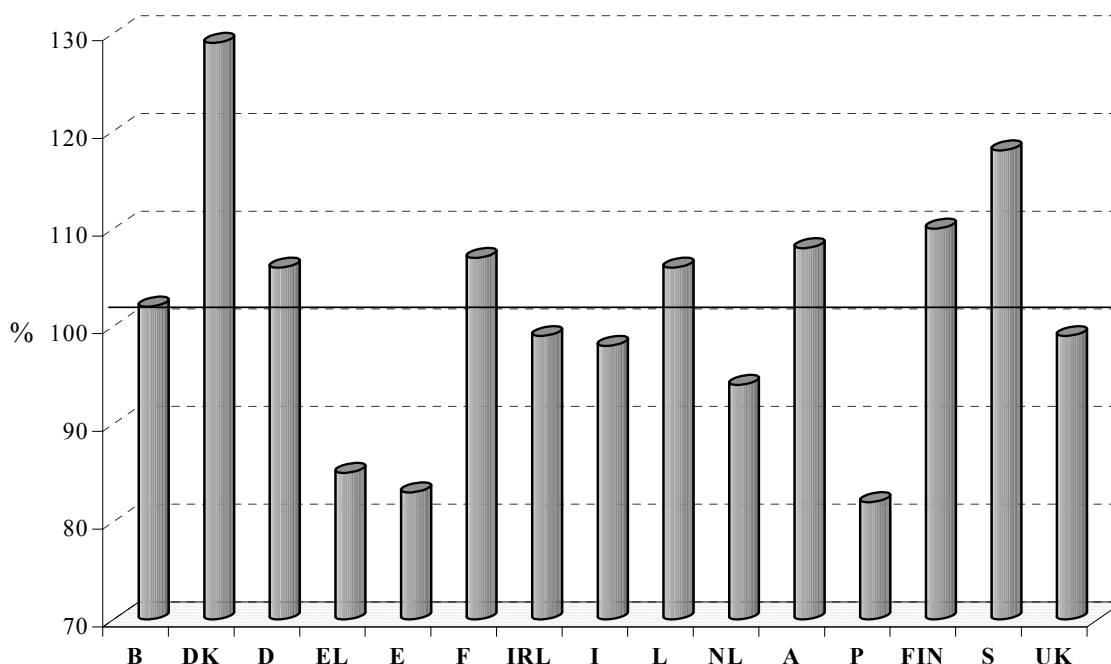
Az Eurostat felmérése szerint mind az összesített fogyasztói kosár, mind az egyes árucsoportok szintjén **az EU-ban még igen jelentősek az árkülönbségek**. Az EU átlaghoz képest olcsóbb országok a mediterrán államok (Görögország, Portugália, Spanyolország és Olaszország), Skandinávia pedig a legdrágább régió. (23. melléklet) A tartós és féltartós cikkek körében kisebb az árszóródás, mint az élelmiszereknél. A legnagyobb árkülönbségeket az unión belül az élvezeti cikkekénél találjuk.

Az **élelmiszerárak** átlagát vizsgálva a három legolcsóbb ország Görögország, Portugália és Spanyolország, ahol az élelmiszerek átlagos árszintje csak 82-85 százaléka az EU átlagnak. A legmagasabb árfekvésű két ország Dánia és Svédország, ahol az élelmiszerárak szintje átlagosan 18-29 százalékkal múlja felül az uniós átlagot. (6. ábra)

Az egyes élelmiszercsoportokat nézve a kenyér és a húsfélék árai szóródnak leginkább az EU-n belül, legkevésbé a tejtermékeké. A legolcsóbb és a legdrágább ország árai között mintegy kétszeres a különbség, ha kenyeret, húst, olajat vagy zöldség- és gyümölcsfélét kíván vásárolni az adott ország fogyasztója. (23. melléklet)

6. ábra

Élelmiszerárszint különbségek az EU tagországokban^{1/} 1998-ban
EU-15 átlag=100

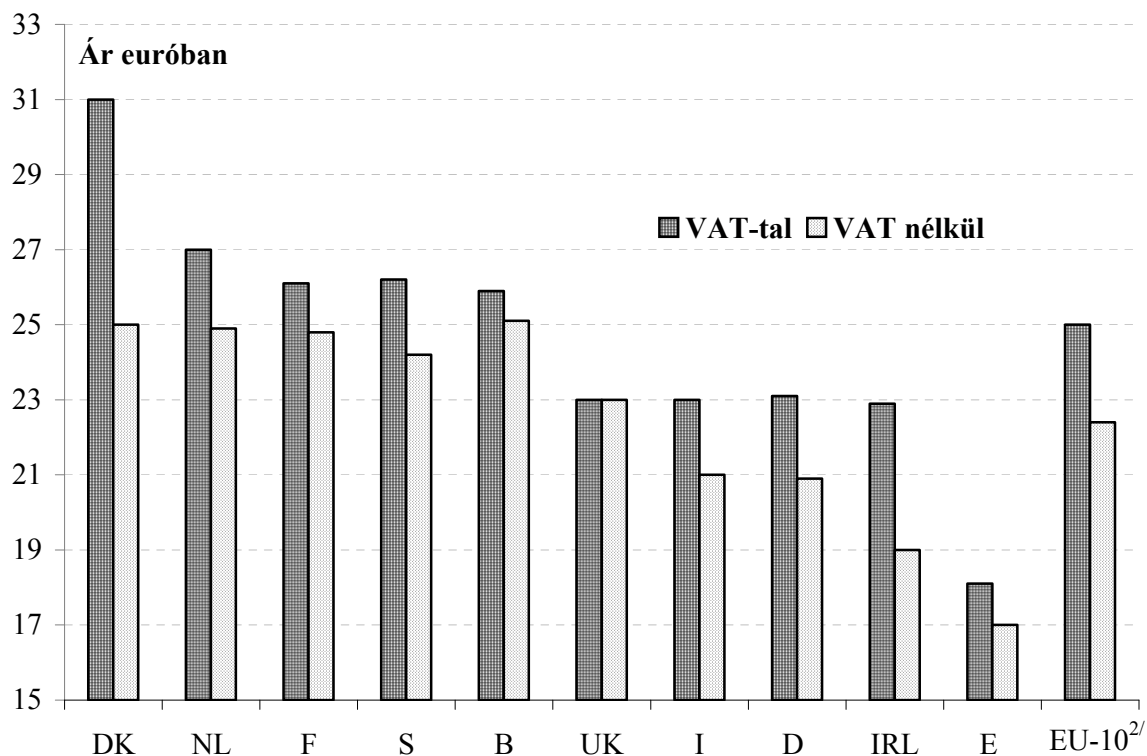
^{1/} Itt és a hasonló mellékletekben rövidítések a következő országneveket takarják: B=Belgium, DK=Dánia, D=Németország, EL=Görögország, E=Spanyolország, F=Franciaország, IRL=Írország, I=Olaszország, L=Luxemburg, NL=Hollandia, A=Ausztria, P=Portugália, FIN=Finnország, S=Svédország, UK=Egyesült Királyság.

Forrás: Eurostat, közli Consumer Europe, 2000.

Milyen okok játszhatnak közre az országok közötti jelentős árkülönbségekben? Az országok közötti árdifferenciáknak számos összetevőjük van. Élelmiszerekről lévén szó, a természeti adottságok is szerepet játszanak, csakúgy, mint az önellátás szintje. Nem lehet elvonatkoztatni az egyéb termékek árának szintjétől sem. A friss termékek – romlandóságuk miatt – kevésbé szállíthatók. Az ízlések, márkák és a fogyasztói preferenciák is eltérőek. Bár az általános forgalmi adók (VAT) sem egységesek az uniós országokban, mint azonban a 7. ábrán látni fogjuk, nem csak ezzel és nem is alapvetően ezzel magyarázható az árkülönbség. A magas fogyasztói árú országokban VAT nélkül számolva is átlagot meghaladóak az élelmiszerárak (Dánia, Hollandia, Franciaország és Svédország) és fordítva. Emellett azonban meg kell állapítani, hogy **az élelmiszerárak általános forgalmi adó tartalma óriási mértékben különbözik az EU-n belül. Míg Hollandiában csak 6 százalék, addig Dániában és Svédországban a maximum 25 százalék.** Nincs két egyforma uniós ország a VAT szempontjából. (Az élelmiszerárakra rakódó VAT mértékéről a 24. melléklet tájékoztat.)

7. ábra

**Élelmiszerárak^{1/} különbségei az EU tagországokban
általános forgalmi adóval (VAT) és anélkül 2000-ben**

^{1/} A felmérésben szereplő fogyasztói kosár tartalma: 6 db tojás, 250 g Gouda sajt, 2 l tej, 500 g sertéskaraj, 1 l helyi márkájú gyümölcs joghurt, 250 g bacon, 500 g lazac, 250 g pisztráng, 1 kg banán, 500 g kivi, 1 kg körte

^{2/} Hiányzó országok: Portugália, Görögország, Ausztria, Finnország, Luxemburg

Forrás: http://europe.eu.int/comm/internal_market

Korábbi kutatásom (2002) alapján úgy vélem, az élelmiszerfogyasztói árak legszorosabb kapcsolatban az ország fejlettségével vannak. (Lásd erről még a későbbiekben.)

Feltételezhetnénk, hogy a **multinacionális cégek** által gyártott márkás élelmiszerek árai kevésbé szóródnak az EU tagállamokban. Nem ez a helyzet. Az Evian ásványvíz Finnországban négyszer többbe kerül, mint Franciaországban, a Barilla spagetti, a Heinz ketchup, a Mars csokoládé árai között is több mint kétszeres a különbség. (25. melléklet) A multinacionális cégeknek is alkalmazkodniuk kell a helyi árszínhez.

Vizsgálatot végeztünk arra vonatkozóan, hogy **1995-2000 között vajon közeledtek-e az élelmiszerárak az Unión belül**. 14 élelmiszer fogyasztói árának relatív szórását számítottuk ki és ezek átlagát. (12. táblázat, 26. melléklet)

**Az élelmiszerárak konvergenciája az Unióban^{1/}
1995-2001 között**

Élelmiszerek	Relatív szórás		Változás ^{2/}
	1995	2001	
Búzaliszt	0,24	0,16	-
Marhahús (csont nélkül)	0,34	0,38	+
Sertéshús (csont nélkül)	0,21	0,19	-
Főtt sonka	0,24	0,19	-
Bratfertig csirke	0,29	0,25	-
Tehéntej	0,13	0,20	+
Vaj	0,24	0,24	
Tojás	0,27	0,31	+
Margarin	0,24	0,14	-
Étolaj	0,41	0,39	-
Kristálycukor	0,24	0,14	-
Alma	0,21	0,39	+
Burgonya	0,37	0,32	-
Vöröshagyma	0,43	0,29	-
Átlag	0,27	0,24	-

^{1/} adathiány miatt a felmérésből kimaradt Görögország és Németország;

^{2/} + növekedés, - csökkenés

Forrás: Saját számítás ILO Genf alapján. Részletesen lásd a 26. mellékletben

Számításaink szerint **csak igen kismértékű árközeledés történt a vizsgált hét év alatt az átlagos élelmiszerár szintben**, az 1995. évi 0,27 értékű relatív szórás 2001-re 0,24 értékre csökkent. A termékek kétharmadának kisebb-nagyobb mértékben mérséklődött a relatív szórása, azaz ezen termékek árszintjei valamelyest közeledtek az Unióban. A legerősebben a búzaliszt, a margarin és a kristálycukor relatív szórása csökkent. Vannak olyan élelmiszerek is, amelyek árszintje távolodott egymástól, így pl. a tehéntejé, a marhahúsé, a tojásé, az almáé. A kép tehát nem egységes, erős konvergenciáról nem beszélhetünk.

Felvetődik az a kérdés is, hogy **az euró 2002. január elsejei bevezetésével várható-e egy gyorsabb árközeledés az Unió tagországai között**. Az egyértelmű, hogy átláthatóbb és könnyebben összehasonlítható lesz a fogyasztó számára is az EU árrendszere.

Kevés felmérés látott erről még napvilágot. Egy öt EU tagállamra és csupán öt termékre kiterjedő vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a „felkerekítés” lehetőségét a kereskedők leginkább a sör új árának megállapításakor használták ki, nem ritka a kétszámjegyű áremelés sem. (27. melléklet) Legkevesbé az alapélelmiszerhez sorolható spagetti és pizza ára emelkedett az euró bevezetésével.

Az is megállapítható, hogy termékenként és országoként igen eltérő intenzitású az áremelkedés, nem lehet olyan tendenciát látni, hogy az olcsóbb országokban (Spanyolország, Görögország) erőteljesebben emelkedtek volna az árak mint pl. a drágább Ausztriában. Csak ez esetben várhatnánk azt, hogy az árak közelednek egymáshoz. Szaklapokból származó információk szerint az euró bevezetését döntően az élvezeti cikkeket forgalmazók és a vendéglátók használták fel áremelésre.

Rudi **Dornbusch**, a MIT közgazdaságtan professzora szerint **az egységes valuta önmagában még kevés az egységes árakhoz**. Az árkülönbségek vélhető fennmaradásának számos oka van. Először is a bérekben mutatkozó nagy különbségek, a forgalmazásban észlelhető differenciák, a versenyt korlátozó gyakorlat, a méretekben mutatkozó eltérések (minél kisebb a piac, annál kevesebb kereskedő tudja nyereségesen ellátni - de minél kevesebb a kereskedő, annál kisebb a verseny). Következésképp az árkülönbségek velünk maradnak, s az euró nem sokat változtat ezen. (Napi Gazdaság, 2002. február 10.)

Véleményünk szerint az élelmiszerárak nagyságára erősebb törvényszerűségek hatnak, mint egy közös valuta jelenléte.

4.3. Az élelmiszerárak közeledése Magyarország és az Unió között

Korábbi munkánkat folytatva megvizsgáltuk, hogy **mekkora az eltérés az uniós és a magyar árak között**. 2001 októberében a vizsgálatunkba vont 15 élelmiszer magyar átlagára **51 százalékra közelítette meg** az EU átlagárát. Ez az arány 1995-ben alacsonyabb, 45 százalék volt, ami 2000 októberére 48 százalékra emelkedett. (13. táblázat, 28. melléklet)

13. táblázat

**Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak a különbsége,
1995-2001 (euró)**

Megnevezés	M.e.	EU-13 átlagár ^{1/}			Magyarország ár			Magyar fogyasztói ár/EU-13, %		
		1995	2000	2001	1995	2000	2001	1995	2000	2001
		október			október			október		
Fehér búzaliszt	1 kg	0,64	0,60	0,63	0,25	0,30	0,30	38,8	49,2	47,3
Fehér kenyér	500 g	1,01	1,08	1,15	0,23	0,27	0,31	22,6	25,3	27,2
Marhahús csont nélkül	1 kg	10,51	10,50	10,47	4,32	3,76	4,23	41,1	35,8	40,4
Sertéshús csont nélkül	1 kg	7,56	7,43	8,05	3,74	3,54	4,32	49,5	47,6	53,7
Főtt sonka	500 g	6,17	6,26	6,54	2,91	3,09	3,77	47,2	49,3	57,6
Csirke, tisztított	1 kg	2,96	3,08	2,99	1,82	1,81	2,02	61,5	58,7	67,6
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,74	0,80	0,82	0,35	0,47	0,56	47,0	58,9	68,7
Vaj	250 g	1,33	1,45	1,42	0,69	1,03	1,19	52,1	71,1	83,6
Tojás	12 db	1,70	1,99	2,04	0,75	0,89	0,92	43,8	44,6	44,9
Margarin	250 g	0,61	0,69	0,68	0,43	0,45	0,46	69,7	64,5	67,1
Étolaj	1 liter	1,95	1,93	1,95	0,97	0,93	1,03	49,9	48,1	52,9
Alma	1 kg	1,39	1,35	1,57	0,28	0,37	0,44	20,1	27,1	27,8
Burgonya	1 kg	0,57	0,63	0,66	0,28	0,25	0,21	49,2	39,0	32,3
Vöröshagyma	1 kg	0,78	0,84	0,95	0,24	0,38	0,27	31,0	45,6	28,7
Kristálycukor	1 kg	1,19	1,11	1,13	0,56	0,58	0,72	46,8	52,2	63,7
Átlag:								44,7	47,8	50,9

^{1/} adathiány miatt Németország és Görögország a felmérésből kimaradt

Forrás: ILO, Genf és Statisztikai Havi Közlemények, KSH nemzeti valutában kifejezett adataiból saját számítás

Az átlagosnál is nagyobb a rés a magyar és az uniós marhahús, tojás, kenyér, étkezési alma, vöröshagyma és burgonya ára között. Az átlagosnál kissé közelebb áll viszont a magyarországi csirkehús, tej, vaj, és a margarin ára az uniós árhoz.

A magyar élelmiszerárakat az olcsóbb árfekvésű uniós tagországok áraival is érdemes összehasonlítani. Ha a portugál és a magyar árakat vetjük egybe, akkor a különbség egyharmadra csökken, és ez a helyzet a spanyol élelmiszerárakkal való összehasonlításkor is. (29. melléklet)

A drágább uniós országok élelmiszeráraitól – magától értetődően - a magyarországi szint még az átlagosnál is távolabb van. Így pl. a magyarországi élelmiszer árszínvonal a dának csak 42 százaléka.

A magyar és az uniós élelmiszerárak alakulását és viszonyát élelmiszerfogyasztással **súlyozott** (egy főre jutó fogyasztás x népesség) EU árak alapján is megvizsgáltuk 2000 októberi árak alapján. Az így kapott súlyozott uniós átlagárak rendre alacsonyabbak, mint az egyszerű számtani átlag alapján számítottak. Ez abból fakad, hogy az ún. drága országok között olyan kisnépességű

államok is vannak, mint Luxemburg, Dánia, Finnország, míg az olcsó országok között szerepel az egyik legnagyobb népességű Spanyolország is.

Ha az EU-13 súlyozott áraihoz hasonlítjuk a magyar élelmiszerfogyasztói árakat, akkor az integráció és Magyarország árai közötti különbség kisebb, mint az egyszerű számtani átlag alapján számolt arány. 2000-ben a magyar árak az EU súlyozott árak 58 százalékán álltak, tehát a különbség így csak mintegy 40 százalék.

Korábbi számításainkhoz hasonlóan a frissebb adatok is azt mutatják, hogy **szoros összefüggés van a vásárlóerő paritáson mért GDP (GDP PPS) és az élelmiszerárak szintje között.** A vásárlóerő paritáson kifejezett magyar és uniós GDP között csaknem akkora a különbség, mint az élelmiszerfogyasztói árak között. (8. táblázat) Néhány uniós tagállam kivételével – Belgium, Hollandia, Írország – a fenti összefüggés nem csupán az EU15 viszonylatában, hanem tagországonként is fennáll.

14. táblázat

A GDP (PPS)^{1/} és az élelmiszerárak aránya 2001-ben

Ország	GDP (PPS) Magyar/EU	Átlagos élelmiszerár Magyar/EU
Ausztria	46,5	50,8
Belgium	48,4	60,6
Dánia	42,5	42,0
Finnország	50,6	52,4
Franciaország	51,1	48,0
Hollandia	45,1	63,2
Írország	42,5	51,8
Nagy-Britannia	50,4	51,4
Olaszország	50,1	49,7
Portugália	69,7	68,1
Spanyolország	61,7	65,1
Svédország	50,9	56,6
EU-átlag	51,4	50,9

^{1/} vásárlóerő paritás

Forrás: Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv, 2001, KSH, és ILO (Genf) adataiból saját számítás

4.4. Az élelmiszerárak alakulása 2002-ben

Hazánkban 2002 októberére az élelmiszerek és az egyéb termékek – az élvezeti cikkek kivételével – árának emelkedése jelentősen csillapodott. Az élelmiszerek átlagos áremelkedése 2001 októberére és 2002 októberére között mindössze 5,5 százalék volt, de a nyári hónapokban havi 1-2 százaléknyi abszolút árcsökkenést is megfigyelhettünk.

Ismeretes, hogy a forint az euróhoz képest felértékelődött, 2001 májusa – 2002 októberére között 9 százalékponttal erősödött. Ha a 2001 októberére és 2002 októberére közötti időszakot vizsgáljuk, akkor a forint 4,5 százalékos erősödése mutatható ki. Ezzel szemben egy évvel korábban (2000 októberére és 2001 októberére között) ez az érték még csak 3 százalék volt.

A 2002 évi uniós élelmiszerárakat csak származtatott adatok alapján tudtuk vizsgálni. Az ILO (Genf) kiadványban a 2002. októberi adatok több mint egy év késéssel jelennek meg, és mint a bevezetőben utaltunk rá, ez sem teljes körű. A 2001 októberi árakat a 2002 októberéig megvalósult országokénti élelmiszer áremelkedés százalékos mértékével korrigáltuk és ezeket a mutatókat vetettük egybe a magyarországi, 2002. évi tényárakkal.

Az EU-ban az átlagos fogyasztói áremelkedés mintegy 3 százalék volt 2001 októberére és 2002 októberére között, az élelmiszer áremelkedés ettől kissé elmaradt.

Számításaink szerint a vizsgált 15 magyar élelmiszer ára 2002 októberére átlagosan 4 százalékponttal került közelebb az uniós átlagárhoz. (30. melléklet) Ebben döntő szerepet az euró leértékelése játszott.

A spanyol és a portugál árakhoz is közelebb kerültek a magyar árak. A spanyol és a magyar árak közötti átlagos rés nagysága 30 százalékra, a portugál és a magyar közötti távolság 28 százalékra olvadt.

Termékmélységben nézve az árviszonyokat, **vannak olyan élelmiszerek, amelyek ára (euróban) Magyarországon illetve Portugáliában és Spanyolországban már csaknem azonos: bratfertig csirke, tehéntej, étolaj, vaj, margarin** (ez utóbbi kettő csak portugál – magyar viszonylatban). A cereáliák valamint a zöldség és gyümölcsfélék ára között viszont még e két országgal összehasonlítva is tetemes a különbség, a fent említett élelmiszerek Magyarországon jóval olcsóbbak. (30. melléklet)

Várhatóan hosszú, egy évtizednél mindenképp hosszabb idő fog eltelni addig, míg a magyarországi élelmiszerárak a jelenlegi EU-15 átlagos szintjéhez felzárkóznak. E folyamat intenzitása döntően a GDP, a bérek és a jövedelmek növekedési ütemének mértékétől fog függni. A számított adatokból rekonstruált 2002. évi mutatók ugyan egy gyorsabb közeledést vetítenének előre, de ez az

erősebb konvergencia döntően a forint felértékelődésének köszönhető, amely vélhetően a jövőben már nem fog ilyen gyors ütemben folytatódni.

Véleményünk szerint a csatlakozás önmagában nem vált ki élelmiszerár emelkedést, nincs ilyen igazodási kényszer és nincs is egységes EU élelmiszer ár. Nem várható olyan hatás, amely nagyobb mértékű átlagos élelmiszerfogyasztói áremelkedést eredményezne. Az élelmiszer forgalmazók oldaláról azonban lehet olyan készletelés, hogy a csatlakozásra hivatkozva árat emeljenek. A hazai piaci viszonyok fogják eldönteni, hogy meg tudják-e valósítani áremelési szándékukat.

Az EU-hoz később csatlakozott Portugália és Spanyolország élelmiszerárai még napjainkban sem érték el a magasabb árfekvésű francia vagy olasz élelmiszerárakat, holott csatlakozásuktól már 17 év telt el.

Az integrációval két termék esetében várható az átlagosnál kissé gyorsabb, termelői ár indíttatású fogyasztói áremelkedés a garantált ár illetve az alapár bevezetése miatt: a marhahús és a cukor kiskereskedelmi áránál.

Összefoglalás

1. Az Európai Unióban 1990-99 között jelentősen, 6,5 százalékponttal, 18 százalékra esett vissza az élelmiszerek és élvezeti cikkek aránya a háztartások összes fogyasztásából. Az évtized végén Magyarországon ez az arány még 25 százalék volt. Hazánkban az élvezeti cikkekre fordított kiadások aránya csaknem kétszerese az uniós átlagnak. Az évtized egészét nézve **a magyarországi élelmiszer és élvezeti cikk arány összességében és belső bontásban 1990-ben közelebb állt az EU átlaghoz, mint 1999-ben.**

2. Az Európai Unióban a fogyasztás összvolumene már elérte a telítettségi szintet, változás már csak az egyes élelmiszercsoportok között, még inkább azokon belül lehetséges. Ezt a trendet az is tükrözi, hogy az olyan aggregált mutatók, mint az **EU átlagos energia- és tápanyagfogyasztása, mindössze 4-4 százalékkal lett magasabb 10 év alatt.**

A magyarországi energiafogyasztás 2000-ben csaknem megegyezett az uniós átlaggal, míg 1990-ben 10 százalékkal meghaladta azt. A 2000. évi magyarországi fehérjefogyasztás azonban 11 százalékkal elmarad az EU átlagos szintjétől, holott 1990-ben még csaknem azonos volt a két mutató.

3. A viszonylagos telítettség ellenére az Európai Unióban több élelmiszer, illetve **élelmiszercsoport fogyasztása tovább emelkedett, bár már csak kis mértékben.** Az enyhén növekvő húsfogyasztáson belül a baromfihús erőteljesebben emelkedett, mint a sertéshús, nagyobb lett a tej és tejtermék, valamint a zöldség- és a gyümölcsfogyasztás. Ez utóbbi 3 termékcsoport fogyasztása azonban mindössze 6-6 százalékkal bővült 10 év alatt. Ugyanakkor valamelyest gyarapodott a cereália-fogyasztás is. A telítettség jeleit mutatja az állati zsiradék, a tojás, a hal és a burgonyafogyasztás, mert ezekből a termékekből ugyanannyi fogyott 1990-ben mint 2000-ben.

4. **Az egyes tagországok fogyasztásának szerkezete, szintje és trendje messze nem homogén.** Legnagyobb mértékben (3-4-szeres különbséggel) a zsiradék és a zöldségfogyasztás szintjei szóródnak az EU tagországaiban. A hús, a tej és tejtermék, a tojás, a cereália és a gyümölcs fogyasztási volumenei között kisebb, mintegy kétszeres volt a különbség 2000-ben. Ennek ellenére valamelyest mégis közelebb kerültek egymáshoz az élelmiszerfogyasztási szintek az EU tagállamaiban az utóbbi 11 évben. A vizsgált 10 termékcsoport közül a relatív szórás 5 esetben csökkent (hús, tejtermék, cereália, zöldség, gyümölcs), két esetben nem változott (hal, növényi zsiradék), viszont három termékcsoportnál emelkedett (tojás, burgonya, állati zsiradék). **Gyors és látványos konvergenciáról tehát nem beszélhetünk.**

5. **A magyarországi élelmiszerfogyasztás alakulása a kilencvenes években, különösen az első felében az uniós tendenciáknak csaknem teljesen a fordítottja.** A kilencvenes évek első 6-7 évében az állati fehérjét adó

élelmiszerek fogyasztása – a baromfihús kivételével – visszaesett (hús, tej, tejtermék és tojás), a gyümölcs- és a halfogyasztás stagnált. A zsiradékfogyasztás viszont valamelyest tovább gyarapodott, ezen belül a növényi zsiradék fogyasztásának aránya az 1990. évi 30 százalékról 2000-re 46 százalékra ugrott fel. Kedvező változás a zöldségfogyasztás csaknem 10 kg-nyi fejenkénti növekedése és a cereália-fogyasztás magas szintről való mérséklődése. A főként negatív tendenciák okai közismertek: árliberalizáció, reáljövedelem visszaesése, restriktív gazdaságpolitika, adórendszer változása. A legtöbb termékből a fogyasztás mélypontja 1990-95 közé esik, az **évtized utolsó harmadában már pozitív tendenciáknak lehetünk tanúi. Az ekkor megindult fogyasztás növekedés azonban még nem tudta ellensúlyozni a korábbi kedvezőtlen folyamatokat.**

A fentiek fényében nem meglepő, hogy a **magyarországi élelmiszerfogyasztás szintje a főbb termékcsoportokat figyelembe véve 1990-ben közelebb állt az EU-15 átlagos fogyasztásához, mint 2000-ben.**

- 6. Az élelmiszerfogyasztást befolyásoló ún. klasszikus tényezők (jövedelem nagysága, demográfia) Magyarországon még erősebben hatnak, mint a nyugat-európai államokban.** Hazánkban, pl. még kifejezetten nagyok a különbségek az élelmiszerfogyasztásban a jövedelem mértéke szerint. A felső és az alsó jövedelmi ötödbe tartozó háztartásokat tekintve a feldolgozott húsfélések, a sajt és egyéb tejtermékek, a növényi olaj, a gyümölcsök és a zöldségfélék fogyasztása között még 2000-ben is kétszeres, vagy több mint kétszeres volt a távolság.

A nyugat-európai termelési és fogyasztási szokásokkal ellentétben **Magyarországon még meglehetősen magas a saját termelésű fogyasztás aránya** – 2000-ben **19 százalék** volt az összes élelmiszerfogyasztásból –, és ez a mutató a kilencvenes évtizedben nem csökkent. A sertés- és a baromfihús, a burgonya és a zöldség közel 40 százalékát, a tojás csaknem felét és a gyümölcs 30 százalékát ebből a forrásból biztosították maguknak a háztartások még 2000-ben is, ami hihetetlenül magas arány. Nyilvánvaló, hogy e forrás nélkül sokkal alacsonyabb lenne a magyarországi élelmiszerfogyasztás és hogy a kilencvenes évek romló jövedelmi helyzete konzerválta ezt az állapotot.

- 7. A kilencvenes években megerősödtek olyan fogyasztást befolyásoló új ismérvek,** amelyek a 21. századi új fogyasztói magatartás kialakulását vetítik előre: **egészségtudatosság, élelmiszerbiztonság, GMO ellenesség az EU-ban, földrajzi eredet, informatív címkézés iránti igény, organikus élelmiszerek, kényelmi és prémium termékek.** Ennek az új keresletnek az élelmiszer-feldolgozás és –kereskedelem igyekszik eleget tenni, nemegyszer maguk a kereskedők és a gyártók keltik fel a fenti ismérveknek megfelelő új elvárásokat.

Az egyik **közös vonás a magyar és a nyugat-európai fogyasztó között a minőség súlypontba helyezése a vásárláskor,** bár ez a szempont még eltérő

mértékben szerepel a nyugat-európai és a magyar fogyasztó döntéseiben. Másik, igen fontos közös attitűd, hogy hasonlóak lettek a vásárlási körülmények és szokások a hyper- és szupermarketek magyarországi elterjedésével. Továbbá hazánkban is magas a GM termékeket elutasítók aránya.

Ha a **magyarországi és a nyugat-európai fogyasztási szokások közötti különbségeket** nézzük, kitűnik a **magyar fogyasztás erős jövedelemérzékenysége** mellett, hogy jövedelmi korlátok miatt sokkal kevesebben veszik igénybe nálunk a házon kívüli étkezést, annak ellenére, hogy a dolgozó nők aránya Magyarországon és Nyugat-Európában hasonlóan magas. Magyarországon még igen sokan támaszkodnak a saját termelésre, mint beszerzési forrásra. A magyar fogyasztó még kevésbé egészségtudatos mint a nyugati társa, a tájékoztatás (címkézés) iránti igénye sem olyan erőteljes.

8. Magyarországon a főbb élelmiszercsoportok fogyasztásának várható iránya feltehetően pozitív lesz, azonban nagy ugrás 2004-ig nem várható.

A húsfélék és a gyümölcsök kivételével csak szerény ütemű fogyasztásbővülésre számíthatunk. Ez utóbbi körbe tartozik a tej és tejtermék, a tojás, a cereáliák és a zöldségfélék fogyasztásának várható alakulása.

A 2004-re várható magyar élelmiszerfogyasztási szint, az emelkedés ellenére is csak arra lesz elég, hogy az 1990. évi színvonalat érjük el újra – pl. húsfogyasztásban, tej és tejtermékfogyasztásban. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás várható mennyisége viszont mintegy 10-10 kg-mal meghaladja az 1990. évi szintet.

A 2004. évi magyar élelmiszerfogyasztási szint is alacsonyabb lesz a 2000. évi EU átlagnál. A magyarországi tojás- és baromfihús fogyasztás kivételével a többi állati eredetű élelmiszer fogyasztása jóval alatta marad az EU 2000. évi és várható 2004. évi átlagának, de ugyanez a helyzet a zöldség- és a gyümölcsfogyasztással is. A magyarországi cereália és zsiradékfogyasztás viszont várhatóan továbbra is meg fogja haladni az EU átlagos szintjét. Az összehasonlítással nem szeretnénk azt sugallni, hogy a magyarországi fogyasztásnak el kell érnie az EU átlagot, amely egyébként egyetlen EU országgal sem egyezik meg. Mint a korábbiakban láttuk, élelmiszerfogyasztás szempontjából nincs két egységes EU tagállam, így a magyar fogyasztásnak sem kell igazodnia semmilyen átlaghoz.

9. Az Európai Unióban 1996-2000. között az élelmiszerek fogyasztói ára mindössze 3,5 százalékkal emelkedett, fele olyan gyorsan mint a teljes fogyasztói áremelkedés. E tekintetben is nagy a szóródás az egyes tagállamok között.

Magyarországon 1995 és 2002 októbere között az átlagosnál lényegesen gyorsabban nőtt több alapvető élelmiszer ára: fogyasztói tejé, kenyéré, sajtoké és egyéb tejtermékeké, magasan feldolgozott húskészítményeké és

kristálycukoré. A tökehúsok és a baromfi áremelkedése viszont az átlag alatt maradt.

- 10. Nem látszik szoros összefüggés az élelmiszerfogyasztói ár lassúbb vagy gyorsabb növekedése és az élelmiszerfogyasztás alakulása között.** A relatíve olcsó húsfélék fogyasztása csak 1998-tól kezdett minimálisan emelkedni és csupán 2000-ben nőtt erőteljesebben, akkor is egyetlen húsféle, a baromfihús fogyasztásának megugrása révén. A relatíve drágább tej és tejtermékek fogyasztása már 1996-tól növekedésnek indult, igaz, 1998-ban kissé visszaesett. A cereáliák fogyasztása 1995-2000 között jelentősen emelkedett annak ellenére, hogy a kenyér árának növekedése jócskán felülmúlta az átlagos áremelkedést. A gyors árnövekedésű cukor fogyasztása 1999-ig szinten maradt és csak 2000-ben esett vissza, amit feltehetően nem az ár, hanem a borkészítés megszigorítása okozott.

Ebben közrejátszhat az a motívum is, hogy a vásárlók olcsóbb termékekkel helyettesítik a drágább árut fogyasztási színvonaluk fenntartása vagy növelése céljából. A kenyér pedig olyan alapvető élelmiszer, amiből árnövekedés esetén sem fogják vissza a fogyasztást.

- 11. Az élelmiszerárak** átlagát vizsgálva a három legolcsóbb ország az Unióban Görögország, Portugália és Spanyolország, ahol az élelmiszerek átlagos árszintje csak 82-85 százaléka az EU átlagnak. A legmagasabb árfekvésű két ország Dánia és Svédország, ahol az élelmiszerárak szintje átlagosan 30-38 százalékkal múlja felül az uniós átlagot. Az egyes élelmiszercsoportokat nézve a kenyér és a húsfélék árai szóródnak leginkább az EU-n belül, legkevésbé a tejtermékeké. Bár az általános fogyasztási adó mértéke tág határok között mozog az Unióban, nem ez okozza a közösségen belüli árszóródást, hanem sokkal inkább a gazdasági fejlettség különbözősége.

Számításaink szerint **csak kismértékű árközeledés történt a vizsgált hét év alatt az Unió átlagos élelmiszer árszintjében.** Az 1995. évi 0,27 értékű relatív szórás 2000-re 0,24 értékre csökkent. A vizsgált 15 termék kétharmadának kisebb-nagyobb mértékben mérséklődött a relatív szórása, azaz ezen termékek árszintjei valamelyest közeledtek az Unióban. Vannak olyan élelmiszerek is, amelyek árszintje távolodott egymástól, így pl. a tehéntejé, a marhahúsé és a tojásé. A kép tehát nem egységes, **erős árkonvergenciáról nem beszélhetünk.**

Az euró 2002. január elsejei bevezetése átláthatóbbá és könnyebben összehasonlíthatóbbá teszi ugyan az élelmiszerárakat a fogyasztók számára, de egyes vélemények szerint – amelyben mi is osztozunk – az árkülönbségek fenn fognak maradni. **Az euró önmagában nem okoz élelmiszerár konvergenciát.** A multinacionális cégek vezető élelmiszer márkáinak az ára éppen úgy szóródik az egyes EU tagállamokban, mint az egyéb élelmiszereké, azaz a közös irányítás sem vált ki árkonvergenciát.

12. Számításaink szerint 2001 októberében a vizsgálatunkban szereplő 15 élelmiszer **magyar átlagára 51 százalékra közelítette meg az uniós átlagárat**. Ez az arány 1995-ben még alacsonyabb, 45 százalék volt. Az euró forinthez képesti leértékelődése okozta elsősorban, hogy **2002 októberére a rés 4 százalékkal szűkült**, azaz a magyar és az EU-beli árak közötti különbség (fogyasztói árváltozásból származtatott adatok alapján) 45 százalék volt.

13. Szoros összefüggést találtunk a magyar élelmiszerfogyasztói árak és a magyarországi GDP uniós átlagtól való távolsága között. 2001-ben a magyar és az uniós (vásárlóerő paritáson mért) GDP közötti arány 51,4 százalék volt, az élelmiszerfogyasztói árak közötti arány 51 százalék. Ez az összefüggés az egyes uniós országok viszonylatában is fennáll.

A magyar élelmiszerárak olcsóbb árfekvésű portugál és spanyol élelmiszerárakhoz jóval közelebb állnak, a különbség 32, illetve 35 százalék 2001 októberében.

14. Várhatóan hosszú, egy évtizednél mindenképp hosszabb idő fog eltelni addig, amíg a magyarországi élelmiszerárak a jelenlegi EU-15 átlagos szintjéhez felzárkóznak. E folyamat intenzitása döntően a GDP, a bérek és a jövedelmek növekedési ütemének mértékétől fog függni.

Véleményünk szerint a csatlakozás önmagában nem vált ki élelmiszerár emelkedést, nincs ilyen igazodási kényszer és nincs is egységes EU élelmiszer ár. Nem várható olyan hatás, amely nagyobb mértékű átlagos élelmiszerfogyasztói áremelkedést eredményezne. Az élelmiszer forgalmazók oldaláról azonban lehet olyan készítés, hogy a csatlakozásra hivatkozva árat emeljenek. A hazai piaci viszonyok fogják eldönteni, hogy meg tudják-e valósítani áremelési szándékukat.

Az EU-hoz később csatlakozott Portugália és Spanyolország élelmiszerárai még napjainkban sem érték el a magasabb árfekvésű francia vagy olasz élelmiszerárakat, holott csatlakozásuktól már 17 év telt el.

Az integrációval két termék esetében várható az átlagosnál kissé gyorsabb, termelői ár indíttatású fogyasztói áremelkedés a garantált ár illetve az alapár bevezetése miatt: a marhahús és a cukor kiskereskedelmi áránál.

Summary

Convergence of food consumption and consumer prices between Hungary and the EU

1. Between 1990-99 the proportion of food products and delicacies of the total household consumption decreased by 6,5 percent to 18 percent in the EU. At the end of the 90's the same proportion was 25 percent in Hungary. In Hungary consumers spend on average twice as much for delicacies as consumers in the EU. **The total consumption of food and delicacies in Hungary was closer to that in the EU average in 1990 than at the end of the 90's.**
2. In the European Union the total consumption has reached its saturated level. Any change in consumption may only occur among commodity groups or more likely within certain commodities. This trend is also reflected by the fact, that such aggregated indicators as **the average consumption of energy and nutrition in the EU increased only by 4-4 percent over a period of 10 years.**

The Hungarian energy consumption in 2000 was the same as in the European Union, while in 1990 it exceeded that value by 10 percent. However the protein consumption in Hungary in 2000 was by 11 percent lower than the average protein consumption in the EU while in 1990 the per capita protein consumption in Hungary and the EU was the same.

3. Despite the of the relative saturated food market in the EU the consumption of **several food products or food product groups has continued to increase but only to a short extent.** Meat consumption increased slightly but consumption of poultry meat increased more rapidly than the consumption of pork meat. The consumption of fluid milk and dairy products, and fruit and vegetable increased as well but only by 6-6 percent over a decade. At the same time cereal consumption slightly increased too. The fact that the consumption of animal *fat*, eggs, fish and potatoes has reached a saturated level is reflected by the unchanged consumption level of these products between 1990 and 2000.
4. **The structure, the level and the trend of food consumption in the member states of the EU are far from being homogenous.** The level of fat and vegetable consumption shows a huge difference in the EU member states (the difference amounts to 3-4- fold). The difference of the level of meat, milk and dairy products, eggs, cereals and fruit consumption was in 2000 only twofold. Despite of that the level of food consumption has come closer to each other in the past 11 years. Out of the 10 commodity analysed in the study the relative dispersion has decreased in the case of 5 products (meat, dairy, cereals, vegetable and fruit.), did not change in the case of two products (fish, plant oils) and has increased for three product groups (egg,

potato, animal fat.) **Therefore there is no sign of a fast and a spectacular convergence.**

- 5. In Hungary the development of food consumption in the 1990' especially in the first half of the decade was almost exactly the opposite of that in the EU.** In the first 6-7 years of the 90's the consumption of animal products (animal protein) with the exception of poultry decreased (meat, milk, dairy products and egg). The consumption of fruit and fish remained the same. However, the level of fat consumption in total food consumption has continued to increase, including the consumption of vegetable fat, from 30 % in 1990 to 46% in the year 2000. A favourable development took place in food consumption regarding the increase of vegetable consumption by 10 kg per person annually and the mild decrease of cereal consumption from a very high level. The causes of the mostly negative tendencies have been the following: liberalisation of prices, decrease of real-income, sluggish economy and the change of the taxation system. The deepest point in terms of consumption for most of the products was the period between 1990-1995. **At the end of the last decade Hungary experienced a positive tendency with regard to the increase of food consumption. However the increase of food consumption could not make up the unfavourable trend of the earlier period.**

In the light of the above analyses it is no surprise that **gap of the level of food consumption between Hungary the EU-15 member states narrowed over the period of 1990-2000.**

- 6. The factors influencing food consumption (income, demography) have an even greater affect in Hungary than in Western Europe.** In Hungary for example the difference is huge in terms of food consumption influenced by the level of income. Considering the consumption of meat, cheese, other dairy products, vegetable fat, fruits and vegetables in households of the highest and the lowest income, the difference was at least twofold in the year 2000.

The rate of self-consumption of produced food is still high in Hungary and it was **19%** of the total food consumption in the year 2000 and did not decrease in the nineties. The own consumption of pork, poultry, potatoes and vegetables reached 40% of fruits 30% and of eggs 50% in the year 2000. It's obvious that without these sources of food consumption the level of total food consumption would be much lower in Hungary due to the deteriorating income situation experienced in the 90's.

- 7. Non trade concern influencing food consumption which may shape consumers' attitude of the 21st century such as health-consciousness, food safety, anti-GMO attitude in the EU, geographic origin, labelling, organic food, value added and, ready to eat products** have strengthened in the 1990'. The processing industry as well as commerce and distribution are

trying to fulfil these requirements, in several cases retailers and manufacturers attract consumer's attention towards new ideas in terms of consciousness creating a new demand.

A common characteristics between Hungarian and Western European consumers is the focus on quality food, however this point of view is present on different levels in the decision of Western European and a Hungarian consumers. Another important common attitude is that the way of shopping and habits became similar by the spreading of hypermarkets and supermarkets in Hungary.

If we consider **the differences of consumption pattern between Western European countries and Hungary** we may see that besides **the income-dependency of Hungarian consumers** due to relatively low income, significantly less people eat-out even though the rate of working women is the same in Hungary as in Western European countries. In Hungary many people rely on self-produced goods as a source of food. Hungarian consumers are less health conscious than Western European ones, and the demand of Hungarian consumers for labelling with more information is also lower than in the EU.

- 8. The level of consumption of the major groups of food products is expected to increase however a rapid increase should not be expected until the year 2004.** With the exception of meat and fruit products we can only anticipate a slight increase of the level of food consumption. This is due to the expected higher consumption level of fluid milk and dairy products, cereals and vegetables.

The outlook for the year 2004 shows that despite of the increase of food consumption in Hungary the level of food consumption by then will only reach the consumption level of 1990 again for meat, milk and dairy consumption. However, the consumption level of fruits and vegetables will presumably exceed the level of 1990 by 10 kilograms per capita.

In 2004 the level of food consumption in Hungary will still be lower than it was in the EU in 2000. With the exception of poultry and eggs consumption of animal products in Hungary will be significantly lower than it was in the EU in the year 2000. The development of fruit and vegetable consumption is going to be very similar. On the other hand, fat and cereal consumption will still exceed the EU average. The goal of the study is not to anticipate that food consumption in Hungary is supposed to reach that of the EU, where food consumption in the member states is very different from each other. As we may have seen before, there aren't even two member states with the same food consumption level, so food consumption in Hungary is not expected to adjust to any sort of EU average.

9. Between 1996-2000 **price of food products** increased by 3,5 percent, only half as fast as in the period of rapidly increasing food prices. There are huge differences in food prices in the member states of the EU as well.

Between 1995 and 2002 the price of basic food products such as fluid milk, bread, cheese, other dairy products, value added meat products, and sugar increased in a much greater pace than the average price of food products. On the other hand the price of red meat and poultry remained way under the price level of the EU average.

10. **There seems to be little correlation between the development of consumer prices and food consumption.** The consumption of relatively cheap meat products began to grow at a low rate in 1998 and it increased significantly in 2000 by the rapid increase of poultry consumption. The consumption of relatively expensive fluid milk and dairy products went up strongly after 1996, even though it decreased a little in 1998. The consumption of cereals has increased tremendously between 1995 and 2000 despite of the fact that the inflation of prices for cereal products (bread) well exceeded that of the average price of food. The consumption of sugar despite of price increase remained stable until 1999 but began to decrease in 2000 supposedly due to the restriction of the use of sugar in wine production.

The trend discussed above may be influenced by the fact that consumers substitute consumption of more expensive products with the consumption of less expensive ones, in order to maintain or increase their level of food consumption. Bread is such a basic food product that no matter how much it's price is it will not have an influence on consumers of bread even in the case of a price increase.

11. Analyses show that in regard to average **food prices** the three cheapest member countries in the European Union are Greece, Portugal and Spain, where average price level of food products was only 82-85 percent of that of the EU average. The two member states with the highest food price are Denmark and Sweden, where the average food price exceeds 30-38 percent the average food price in the EU. Considering particular groups of food the highest price gap in the EU can be experienced in the case of meat products and the lowest price gap for dairy products. Even though Value Added Tax has a pretty wide range in the EU it's still not a cause of the huge gap in food prices. It is much rather related to the development of the economy.

According to our calculations **the gap of average food prices in the EU member states narrowed only slightly in the period of 7 years analysed.** The 0,27 percent of relative dispersion of 1995 decreased to 0,24 percent by 2000. Two third of the 15 products analysed show a decreasing tendency in terms of relative dispersion, meaning that the price gap of the above mentioned products have narrowed in the Union. There are certain food products, which show a widening price gap like cow's milk, beef and egg.

Therefore we may conclude that **there is no need to talk about a strong price convergence.**

The introduction of the Euro on the first of January in the year 2002 makes it easier to compare consumer prices of food, however according to certain opinions we share the price gap of foodstuffs in the member states will remain. **The Euro by itself will not cause a price convergence.** The prices of leading trademarks of food products produced by multinational companies differ the same way as prices of other products in the EU member states.

12. Based on our calculations in 2001, the average price level of the 15 products in Hungary analysed has approached the average price level of the European Union to 51 percent. In 1995 this proportion was even lower, only 45 percent. The devaluation of the Euro in comparison with the Hungarian Forint was the cause of the fact that **in the October of 2002 the gap narrowed by 4 percent**, meaning that the price gap between Hungary and the EU was 45 percent.

13. There is a strong correlation between consumer prices and GDP in Hungary and in the EU. In the year 2001 GDP (calculated on purchasing-power parity) in Hungary was 51,4 percent of that in EU and consumer prices in Hungary amounted to 51 percent of that in the EU. This correlation can also be seen between EU member states.

The Hungarian food prices are much closer to the countries of cheaper food prices such as Portugal and Spain. The difference was only 32, and 35 in the October of 2001.

14. It will probably take a long time, presumably over a decade for Hungary to reach the average price level of the 15 E.U. member states. The intensity of this process will mainly depend on the degree of development of the GDP, wages and income.

According to our opinion, the adhesion by itself will not result in the escalation of food-prices, there is no pressure of adjustment and there is no integrated E.U. price level for Food products either. We may not expect such affect from the accession, which would cause a greater degree of inflation than the average price elevation of food consumption prices. However we may expect that the distributors will be motivated to raise prices referring to the accession. The interior conditions of the market will decide whether they are going to be able to carry this out or not.

Portugal and Spain which joined later the European Union still have not reached the level of consumer prices in France or Italy, even though 17 years have passed since their accession to the EU.

We may only expect a little faster consumer price increase due to the introduction of higher intervention prices after the EU accession for two food products, namely for sugar and beef.

Kivonat

A tanulmány Magyarország és az EU élelmiszerfogyasztási tendenciáinak valamint élelmiszerfogyasztói árainak összehasonlításával foglalkozik. Az Európai Unió tagállamainak nagy részében az élelmiszerfogyasztás már telített, az elmúlt 10 évben csak kismértékben emelkedett. Az egyes tagországok fogyasztásának szerkezete, szintje és trendje nagyon különböző. Magyarországon az átmenet első öt-hat évében jelentősen visszaesett a legtöbb fontos élelmiszer (húsfélék, tej és tejtermékek, tojás) fogyasztása, és csak azt követően kezdett emelkedni. 2000-ben még a legtöbb termékből alacsonyabb volt a fogyasztás szintje mint 1990-ben.

A magyar élelmiszerárak 1995-2001 között kissé közeledtek az EU átlagos árszintjéhez, de attól még mindig 49 százalékkal alacsonyabbak voltak. Úgy véljük, a csatlakozás önmagában nem vált ki élelmiszerár emelkedést, nincs ilyen igazodási kényszer és nincs is egységes EU élelmiszer ár.

Abstract

The study deals with the tendencies of food consumption of Hungary and The European Union as well as with the comparison of food consumption prices. The food consumption level of the EU member states is more or less saturated; it has only increased in a small degree in the last 10 years. The consumption structure, trend and level of the individual member states are also very diverse. In the passed 5 and 6 years of the transition the consumption of most significant food products such as meat, milk, diary and eggs has decreased and it only began to increase afterwards. In the year 2000, the level of consumption of most products was still lower than in 1990.

The Hungarian food prices have moved towards the average price level of the European Union, but they were still 49 percent lower than in the EU. We believe that accession by itself will not cause any sudden price rise, but accession will cause increasing consumer prices.

Irodalomjegyzék

1. **Askegard, S. – Madsen, T. K.** (1995): *European food cultures: an explanatory analysis of food related preferences and behaviour in European regions*, MAPP working paper 26. Hiv: Gracia-Albisu 2001
2. **Bánáti D. – Lakner Z. – N. Vajdai T.** (2003): *Az élelmiszer-biztonság megítélése és a magyar fogyasztók kockázatészlelése*, Budapest: Környezet és Fejlődés Kiadó
3. **Bojnec, S. – Swinnen, J.** (1997): *The pattern of agricultural price distortions in Central and Eastern Europe*, Food Policy, 1997. August
4. **Clark, R.** (2002): *Kereskedelmi márkák saját márkás termékei Magyarországon*, Élelmiszer, 2002. aug.
5. **USDA** (2001): *Changing Structure of Global Food Consumption and Trade*, ERS, WRS-01-1.
6. **Eurostat** (2001): *Consumers in Europe, Facts and figures, Data 1996-2000*, Brussels
7. **Dagevos, J.C: - van Gaasbeek, A.** (2001): *Approaching contemporary food consumers: a few reflections on research and results*, Zaragoza, Spain., 71st EAAE Seminar, 19-20 April 2001
8. **FAPRI** (2002): *Agricultural Outlook 2002*, Iowa: USA
9. **Ferenczi B. - Jakab M. Z. – Nagy B.-né** (2002): *Van-e inflációs feszültség a hazai élelmiszer árakban? Az EU csatlakozás várható hatása*, Budapest: Magyar Nemzeti Bank, Háttér tanulmányok, február
http://www.mnb.hu/hungarian/4_kiadv/hatter/hu_hatter200201.pdf
10. **Gracia, A. – Albisu, L.M.** (1997): *Consumption patterns in Western Europe*, Reading, United Kingdom, Seminar of EAAE
11. **Gracia, A. - Albisu, L.M.** (2001): *Food consumption in the European Union: main determinants and country differences*, Agribusiness, 2001/2. pp. 469-488
12. **GfK Piackutató Intézet** (2002): *Élelmiszer fogyasztási és vásárlási szokások*, Budapest
13. **Hajdu Istvánné – Lakner Zoltán** (1999) :*Az élelmiszeripar gazdaságtana*, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest
14. **Horváth Á. – Lehota J.** (1998): *Az élelmiszerfogyasztási kiadások változásának fogyasztáslélektani és szociológiai vonatkozásai*, Agro-21 füzetek, 1998/22. szám.
15. **Kartali János** (2002): *Földrajzi árjelzők szerepe a hazai termékek piacvédelmében*, Kézirat, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
16. **Lehota József** (2000): *A piaci intézményrendszer, szervezete, szerepe és funkciói*, Gödöllő: Vision 2000 konferencia
17. **Lehota J. – Papp J. – Komáromi N.** (1997): *Az ökológiai mezőgazdálkodás termékeinek export és hazai piaci helyzete, a fogyasztói magatartás jellemzői, trendjei és az EU-csatlakozás várható hatásai*, Gödöllő: Szent István Egyetem – Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Stratégiák

18. **Lakner, Zoltán. – Hajdu, Istvánné** (2002): *The Competitiveness of Hungarian Food Industry – a System Based Approach*, Mezőgazda, Budapest
19. **Mészáros S. – Spitálszky M. – Udovecz G.** (2000): *Az EU csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai* (Modellszámítások II.), Agrárgazdasági szakértői tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
20. **OECD** (2002): *Agricultural Outlook, 2002*, Paris: OECD
21. **Orbánné Nagy Mária** (1998): *Az EU-hoz később csatlakozott országok agrárgazdaságának tapasztalatai, különös tekintettel az átmenet kérdéseire, Spanyolország, Portugália*, ISM - Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
22. **Orbánné Nagy Mária** (2002): *A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében*, Agrárgazdasági tanulmányok, 2002. 1.sz., Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
23. **Orbánné Nagy Mária** (2002): *A magyarországi élelmiszerárak az Európai Unió árainak tükrében*, Külgazdaság, 2002. 7-8-szám.
24. **Petrovici, D. – Ritson, C.** (2001): *Exploring disparities and similarities in European food consumption patterns*, Zaragoza, Spain., 71st EAAE Seminar, 19-20 April 2001
25. *Price competition and price convergence*, The Single Market Review, 1995.
26. *Price differences between EU Member States – results of Commission survey*, http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/score/scoresurvey.htm.
27. **European Commission** (2002): *Prospects for agricultural markets 2002-2009*, Brussels, EU DG VI,
28. **Rosa, F.** (2001): *An exploratory analysis of demand a new drink*, Zaragoza, Spain., 71st EAAE Seminar, 19-20 April 2001
29. **Senauer, B.** (2002): *The food consumer in the 21st century, new research perspectives*, Minnesota, USA <http://agecon.lib.umn.edu/mn/tr01-03.pdf>.
30. **Slaiskova, J.** (2001): *Food consumption pattern in CEEC*, Zaragoza, Spain., 71st EAAE Seminar, 19-20 April 2001
31. **Sojtková, Z. – Matejkova, E.** (2001): *Investigation of convergence theory evidence in European countries food consumption*, Zaragoza, Spain., 71st EAAE Seminar, 19-20 April 2001
32. **Szabó Márton** (1998): *A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeni tendenciák*, Agrárgazdasági tanulmányok 1998. 12. sz. Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
33. **Szabó Márton** (2002): *A földrajzi árjelzők kérdései a WTO tárgyalásokon*, in: *A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei*, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2002. 6. sz. Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet
34. **Szabó, E. – Monspartné Sényi, J. – Lakner, Z.** (2000): *A minőségi szempontok érvényesülése a magyar fogyasztó tudatában és magatartásában*, Élelmiszer-marketing Tudomány, AMC, 2000. 1. szám.
35. **Szakály Z. – Huszka P. – Berke Sz.** (2001): *Vörös húsok fogyasztási és vásárlási szokásai Magyarországon*, Élelmiszer marketing tudomány, AMC 2001. 4. sz .

36. **Trichopoulou, A. – Lagiou, P.** (1997): *Options of dietary development, based on science and reason, Nutrition in Europe*, Luxemburg: European Parliament, Hiv.: Gracia-Albisu, 2001
37. **Viszt Erzsébet - Adler Judit** (2001): *Bérek és munkaerőköltségek Magyarországon az EU-integráció tükrében*, Közgazdasági Szemle, 2001. március

Adatok forrásai:

1. Statistics on occupational wages and hours of work and on food prices, International Labor Office, Geneva egyes kötetei
2. The agricultural situation in the European Union, Report, Brussels egyes kötetei,
3. FAO élelmiszerfogyasztási adatok, <http://www.fao.org>.
4. Statisztikai Havi Közlemények egyes kötetei, Budapest: KSH
5. Nemzetközi Statisztikai Évkönyv 2000, Budapest: KSH 2001.
6. Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyvek, Budapest: KSH
7. Magyar Statisztikai Évkönyvek, Budapest: KSH
8. Családi költségvetés, 1989-1991, 2000. Budapest: KSH
9. Élelmiszermérlegek és tápanyagfogyasztás egyes kötetei, Budapest: KSH

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. Az élelmiszerek és élvezeti cikkek részesedése a háztartások összes fogyasztásából az EU-ban és Magyarországon, 1990-1999
2. Az egy főre jutó energia és tápanyagfogyasztás alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000
3. A főbb élelmiszerek fogyasztásának alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000
4. A húsfogyasztás összetétele az EU-ban és Magyarországon
5. A főbb élelmiszerek fogyasztásának változása az EU-ban és Magyarországon 1990-2000 között
6. Néhány kényelmi termék fogyasztása az EU-ban (1996)
7. Fogyasztás a fontosabb élelmiszerekből, italokból és dohányáruból Magyarországon
8. Egyes élelmiszerek jövedelemrugalmassági mutatói az EU-ban a kilencvenes években
9. A háztartások élelmiszerfogyasztása a jövedelem nagysága szerint Magyarországon, 2000
10. Az élelmiszerválasztás indítékai az EU-ban
11. Az élelmiszerfogyasztók vásárlási döntéseit befolyásoló tényezők Magyarországon, 1999
12. Az étkezési szokások változása a megkérdezettek körében az EU-ban
13. A megkérdezettek véleménye az egyes élelmiszerek biztonságáról az Unióban
14. Biotermékek kiskereskedelmi forgalma a fejlett gazdaságú országokban (1997-1999)
15. Vezető kiskereskedelmi láncok az Európai Unióban
16. A piacra bevezetett új élelmiszerek az USA-ban
17. A főbb élelmiszerek magyarországi fogyasztásának prognózisa, (Lineáris trendszámítások)
18. A fogyasztói ár és az élelmiszerár változás az Európai Unióban 1996-2000
19. A fogyasztói ár és az élelmiszerár változása az EU tagországaiban, 1996-2000
20. Az alapvető élelmiszerek fogyasztói árai az EU-ban 1995-2001
21. Élelmiszer, élvezeti cikk és teljes fogyasztás árindexei Magyarországon
22. A főbb élelmiszerek fogyasztói ára Magyarországon 1995 – 2002. október
23. Árszint különbségek az EU tagországaiban 1998-ban
24. A fogyasztási adó (VAT) mértéke az egyes EU tagállamokban 2001 május 1-jén
25. Márkás élelmiszerek árkülönbségei az EU-ban, 2001
26. Az EU tagországok főbb élelmiszerárainak relatív szórása
27. Áremelkedések az euró bevezetése után
28. Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak a különbsége, 1995-2001
29. Élelmiszer árarányok az EU tagországok és Magyarország között
30. A magyar élelmiszerárak alakulása az EU áraihoz képest
31. Az éves infláció és az ECU, euró árfolyamának alakulása, 1990-2001

1. melléklet

**Az élelmiszerek és élvezeti cikkek részesedése a háztartások összes fogyasztásából az EU-ban és Magyarországon
1990-1999 (százalék)**

Ország	Élelmiszerek és alkoholmentes italok			Szeszes italok, dohányárúk			Élelmiszerek és élvezeti cikkek együtt		
	1990	1999	Változás,% 1999/1990	1990	1999	Változás,% 1999/1990	1990	1999	Változás,% 1999/1990
Ausztria		13,4			2,6			16,0	
Belgium és Lux.	16,2	13,3	82,1	2,9	2,3	79,3	19,1	15,6	81,7
Dánia	15,5	13,1	84,5	5,8	4,2	72,4	21,3	17,3	81,2
Finnország		14,2			2,9			17,1	
Franciaország	16,0	16,2	101,3	3,1	2,7	87,1	19,1	18,9	99,0
Görögország	31,3	16,6	53,0	6,5	3,5	53,8	37,8	20,1	53,2
Hollandia	14,8	10,5	70,9	3,3	2,1	63,6	18,1	12,6	69,6
Írország	22,0	15,2	69,1	15,6	7,2	46,2	37,6	22,4	59,6
Nagy-Britannia	12,5	10,5	84,0	9,1	3,0	33,0	21,6	13,5	62,5
Németország	12,8	11,1	86,7	3,8	2,7	71,1	16,6	13,8	83,1
Olaszország	18,2	19,0	104,4	2,6	1,9	73,1	20,8	20,9	100,5
Portugália	32,9	21,2	64,4	4,2	2,8	66,7	37,1	24,0	64,7
Spanyolország	19,7	18,3	92,9	2,9	2,7	93,1	22,6	21,0	92,9
Svédország		15,4			2,9			18,3	
EU-12 átlag	19,3	15,0	77,9	5,4	3,2	58,7	24,7	18,2	73,6
EU-15 átlag		14,9			3,1			18,0	
Relatív szórás, EU-12	0,360	0,215		0,720	0,409		0,340	0,191	
Magyarország	22,0	19,4	88,2	8,0	5,7	71,3	30,0	25,1	83,7
Mo. az EU %-ában									
EU-12	114,2	129,3		147,2	178,6		121,5	138,0	
EU-15		130,6			183,4			139,7	

Forrás: The agricultural situation in the European Union, Report, 1992., Consumers in Europe, 1996-2000, Eurostat 2001., Magyar Statisztikai Évkönyv 2001. KSH 2002., valamint saját számítás

Az egy főre jutó energia és tápanyagfogyasztás alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000
gramm/fő

Ország	Energia (kcal)			Fehérje (g)			Zsír (g)		
	1990	2000	Változás,% 2000/1990	1990	2000	Változás,% 2000/1990	1990	2000	Változás,% 2000/1990
Ausztria	3 490	3 757	107,7	102	110	107,8	155	161	103,9
Belgium és Lux.	3 532	3 701	104,8	103	103	100,0	155	160	103,2
Dánia	3 162	3 396	107,4	99	108	109,1	133	138	103,8
Finnország	3 144	3 227	102,6	99	103	104,0	124	124	100,0
Franciaország	3 511	3 591	102,3	116	117	100,9	161	166	103,1
Görögország	3 525	3 705	105,1	112	120	107,1	138	151	109,4
Hollandia	3 291	3 294	100,1	97	109	112,4	141	145	102,8
Írország	3 644	3 613	99,1	115	111	96,5	136	134	98,5
Nagy-Britannia	3 219	3 334	103,6	93	98	105,4	136	145	106,6
Németország	3 311	3 451	104,2	99	95	96,0	141	152	107,8
Olaszország	3 591	3 661	101,9	110	115	104,5	151	154	102,0
Portugália	3 442	3 716	108,0	102	119	116,7	121	134	110,7
Spanyolország	3 248	3 352	103,2	104	110	105,8	137	150	109,5
Svédország	2 975	3 109	104,5	95	102	107,4	123	126	102,4
<i>EU-15 átlag</i>	<i>3 363</i>	<i>3 493</i>	<i>103,9</i>	<i>103</i>	<i>107</i>	<i>103,6</i>	<i>139</i>	<i>146</i>	<i>104,5</i>
Magyarország^{1/}	3 710	3 458	93,2	101	95	94,1	153	151	98,7
Mo. az EU-15 %-ában	110,3	99,0		97,8	88,8		109,7	103,6	
Relatív szórás, EU-15	0,059	0,060		0,071	0,072		0,089	0,089	

1/ A konzisztencia érdekében Magyarország adatai is a FAO adatbázisból származnak, amelyek nem minden esetben egyeznek meg a KSH által közölt adatokkal. A KSH adatai energiafogyasztásnál 9-7%-kal alacsonyabbak, fehérje fogyasztásnál 3-3 %-kal magasabbak a FAO adatoknál, a zsírfogyasztás adatai viszont megegyeznek.

Forrás: FAO

A főbb élelmiszerek fogyasztásának alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000
kg/év/fő

Megnevezés	Hús		Hal		Tej és tejtermék ^{1/}		Tojás		Állati zsiradék	
	1990	2000	1995	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Forrás	EUROSTAT		KSH	KSH	FAO	FAO	FAO	FAO	FAO	FAO
Mediterrán országok										
Görögország	81	92	26	25	226	265	11	10	2	3
Olaszország	87	91	22	25	256	265	12	12	10	10
Portugália	77	106			152	207	7	10	9	12
Spanyolország	98	125	41	45	150	161	16	11	5	5
Nyugat-európai országok										
Ausztria	103	103	12	15	254	283	14	12	20	14
Belgium és Luxemburg	96	93	21	22	220	226	12	11	27	26
Dánia	105	113	23	27	229	234	14	14	24	26
Nagy-Britannia	74	81	20	22	227	221	11	10	10	7
Franciaország	111	108	28	31	268	259	15	16	16	19
Hollandia	88	84	21	21	306	368	12	20	13	10
Írország	96	106	20	16	279	271	8	8	12	16
Németország	100	91	17	15	224	232	14	12	20	22
Skandináv országok										
Finnország	62	68	35	32	347	350	11	9	15	12
Svédország	59	74	35	31	350	345	13	12	19	17
EU-15 átlag	88	95	23	23	249	263	12	12	14	14
Relatív szórás, EU-15	0,180	0,165	0,354	0,358	0,240	0,222	0,206	0,258	0,492	0,509
Magyarország	73	72	3	3	170	164	22	16	27	21
Mo. az EU-15 %-ában	82,6	75,7	13,1	12,8	68,2	62,3	181,2	134,1	185,7	150,6

^{1/}vaj nélkül

A főbb élelmiszerek fogyasztásának alakulása az EU-ban és Magyarországon, 1990-2000
kg/év/fő

Megnevezés	Növényi zsiradék		Cereália ^{2/}		Burgonya		Zöldség		Gyümölcs	
	1990	2000	1995	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Forrás	FAO		EUROSTAT		EUROSTAT		FAO		FAO	
Mediterrán országok										
Görögország	26	27	150	154	89	93	259	290	165	162
Olaszország	26	27	126	132	39	43	173	186	129	141
Portugália	20	17	99	110	107	130	181	177	101	133
Spanyolország	25	28	78	77	106	87	210	157	116	117
Nyugat-európai országok										
Ausztria	17	18	..	79	57	55	77	96	138	129
Belgium és Luxemburg	19	23	74	77	97	95	96	147	128	121
Dánia	9	7	72	92	57	57	78	105	76	103
Nagy-Britannia	14	20	81	91	99	97	88	84	76	84
Franciaország	16	17	81	90	71	53	127	131	81	95
Hollandia	18	16	53	61	89	78	78	84	137	127
Írország	18	15	96	99	144	162	71	73	80	88
Németország	13	21	93	79	75	71	76	74	123	132
Skandináv országok										
Finnország	8	10	..	73	82	80	56	71	79	85
Svédország	15	17	..	75	71	64	67	72	97	99
EU-15 átlag	16	18	84	88	85	83	117	125	109	115
Relatív szórás, EU-15	0,324	0,328	0,321	0,285	0,311	0,386	0,541	0,501	0,263	0,205
Magyarország	12	18	110	96	61	65	83	93 ^{3/}	72	72 ^{3/}
Mo. az EU-15 %-ában	67,7	96,9	131,2	108,6	72,2	78,1	71,0	74,5	66,1	62,4

^{2/} EU-12 átlag; ^{3/} 1999.évi adat

Forrás: FAO, Eurostat, Statisztikai Évkönyvek, KSH

4. melléklet

**A húsfogyasztás összetétele az EU-ban és Magyarországon
1990-2000
kg/év/fő**

Megnevezés	1990				2000			
	Marha- és borjú- hús	Sertés	Ba- romfi	Össze- sen	Marha- és borjú- hús	Sertés	Ba- romfi	Össze- sen
Görögország	23	21	17	61	19	32	19	70
Olaszország	26	32	19	77	25	37	19	81
Portugália	15	29	18	62	17	45	31	93
Spanyolország	12	49	23	84	15	66	26	107
Ausztria				0	20	61	17	98
Belgium- Luxemburg	20	45	17	82	18	45	19	82
Dánia	19	64	12	95	22	64	19	105
Nagy-Britannia	19	24	20	63	17	24	29	70
Franciaország	30	37	22	89	26	37	26	89
Hollandia	20	46	19	85	18	44	22	84
Írország	18	35	22	75	16	38	32	86
Németország	22	58	12	92	14	55	16	85
Finnország					19	33	13	65
Svédország					22	36	13	71
EU-12 átlag	20	40	18	79	19	44	23	87
EU-15 átlag					19	44	22	85
Relatív szórás EU-12	0,242	0,343	0,202	0,324	0,189	0,291	0,269	0,150
Magyarország	6,5	38,8	22,8	68,1	4,4	28,5	31,0	63,9
Magyarország/ EU-12	31,9	97,0	124,8	86,6	23,4	64,4	132,2	73,8

Forrás: EUROSTAT és KSH adatok alapján saját számítás

**A főbb élelmiszerek fogyasztásának változása az EU-ban és Magyarországon
1990-2000 között**

Ország	Hús	Hal	Tej és tejtermék	Tojás	Állati zsiradék	Növényi zsiradék	Cereália	Burgonya	Zöldség	Gyümölcs
	2000/1990, százalék									
Mediterrán országok										
Görögország	113,0	96,2	117,3	90,9	150,0	103,8	102,7	104,5	112,0	98,2
Olaszország	104,6	113,6	103,5	100,0	100,0	103,8	104,8	110,3	107,5	109,3
Portugália	137,7	..	136,2	142,9	133,3	85,0	111,1	121,5	97,8	131,7
Spanyolország	127,6	109,8	107,3	68,8	100,0	112,0	98,7	82,1	74,8	100,9
Nyugat-európai országok										
Ausztria	100,0	125,0	111,4	85,7	70,0	105,9	..	96,5	124,7	93,5
Belgium és Luxemburg	96,9	104,8	102,7	91,7	96,3	121,1	104,1	97,9	153,1	94,5
Dánia	107,6	117,4	102,2	100,0	108,3	77,8	127,8	100,0	134,6	135,5
Nagy-Britannia	109,5	110,0	97,4	90,9	70,0	142,9	112,3	98,0	95,5	110,5
Franciaország	97,3	110,7	96,6	106,7	118,8	106,3	111,1	74,6	103,1	117,3
Hollandia	95,5	100,0	120,3	166,7	76,9	88,9	115,1	87,6	107,7	92,7
Írország	110,4	80,0	97,1	100,0	133,3	83,3	103,1	112,5	102,8	110,0
Németország	91,0	88,2	103,6	85,7	110,0	161,5	84,9	94,7	97,4	107,3
Skandináv országok										
Finnország	109,7	91,4	100,9	81,8	80,0	125,0	..	97,6	126,8	107,6
Svédország	125,4	88,6	98,6	92,3	89,5	113,3	..	90,1	107,5	102,1
EU-15 átlag	108,1	101,9	105,7	98,2	98,5	107,8	105,4	98,5	106,7	105,9
Magyarország	91,9	100,0	96,5	72,7	79,9	154,2	87,3	106,6	112,0	100,0

Forrás: 3. melléklet adataiból számítva

Néhány kényelmi termék fogyasztása az EU-ban (1996)
(kg/év/fő)

Megnevezés	A	B-L	DK	FIN	F	D	EL	IRL	I	NL	P	E	S	UK	M ^{1/} /A ^{2/} %
Húskészítmény	35,43	22,06	31,18	29,22	25,68	34,43	7,12	29,44	25,46	23,69	14,85	21,12	26,97	28,00	4,97
Joghurt és puding	15,31	13,73	22,05	24,90	29,40	23,17	11,92	13,61	8,51	39,62	9,60	15,33	21,80	10,53	4,66
Édesség és snack	14,07	16,27	21,86	10,39	10,12	15,84	7,21	15,83	5,81	16,82	4,95	7,41	13,82	18,29	3,76
Leves, szósz, savanyúság	10,12	21,86	10,84	8,43	12,27	12,22	2,98	13,61	23,15	33,57	5,45	7,03	10,22	20,65	11,26
Mélyhűtött zöldség és gyümölcs	3,21	5,39	7,22	4,71	7,37	4,41	2,50	7,22	4,99	3,06	2,22	5,51	4,38	7,66	3,50
Bébiétel	0,62	1,67	1,71	1,57	2,13	1,31	0,87	2,22	1,42	1,59	0,81	0,81	1,35	1,60	3,61

^{1/} M = legmagasabb fogyasztás

^{2/} A = legalacsonyabb fogyasztás

Forrás: Agra Europe, 1997, közli Gracia – Abisu, 2001

7. melléklet

**Fogyasztás a fontosabb élelmiszerekből, italokból és
dohányáruból Magyarországon
kg/év/fő**

Megnevezés	1990	1995	1999	2000	2000/1990, %
Élelmiszerek^{a/}					
Hús és húskészítmények összesen	73,1	63,1	61,5	68,3	93,4
Sertéshús	38,8	27,4	28,8	28,5	73,5
Marha- és borjúhús	6,5	6,9	4,2	4,4	67,7
Ló- és juhhús	0,4	0,5	0,4	0,4	100,0
Csontos hús összesen	45,7	34,8	33,4	33,3	72,9
Belsőség	4,0	3,4	3,2	3,3	82,5
Baromfihús	22,8	24,2	24,6	31,0	136,0
Vad, kecske, házinyúl	0,6	0,7	0,3	0,7	116,7
Hal	2,7	2,7	2,8	3,0	111,1
Tej és tejtermék	169,7	132,1	151,7	160,6	94,6
Tojás	21,6	16,7	15,5	15,6	72,2
Zsiradékok	38,6	37,1	34,8	39,7	102,8
Vaj és vajkrém	1,7	1,5	0,9	0,9	52,9
Sertézsiradék	24,2	19,6	18,6	18,3	75,6
Baromfisziradék	0,9	0,8	1,7	2,2	244,4
Étolaj	8,0	9,6	8,9	10,8	135,0
Margarin	3,8	5,6	4,8	7,5	197,4
Cereáliák	110,4	89,1	91,9	95,8	86,8
Liszt	106,2	84,1	85,9	91,1	85,8
Rizs	4,2	5,0	6,0	4,7	111,9
Burgonya	61,0	60,9	69,2	65,2	106,9
Cukor	38,2	37,7	38,3	33,9	88,7
Zöldség, főzelékfélék ^{d/}	83,3	91,6	92,7	111,3	111,3 ^{e/}
Gyümölcs ^{d/}	72,3	58,3	71,6	110,8	99,0 ^{e/}
Ebből: hazai	61,6	42,1	54,9	90,9	89,1 ^{e/}
déli gyümölcs	10,7	16,2	16,7	19,9	156,1 ^{e/}
Italok, dohányáru					
Kávé	2,6	2,3	2,4	2,9	111,5
Tea, dkg	13,5	16,0	17,1	20,6	152,6
Bor, liter	27,7	26,6	30,7	28,8	104,0
Sör, liter	105,3	75,3	69,2	72,9	69,2
Égetett szeszes italok ^{b/} , liter	8,5	6,8	6,2	6,5	76,5
Szeszes italok összesen ^{c/} , liter	11,1	10,0	10,1	10,2	91,9
Dohány	2,0	1,5	1,7	1,5	75,0

^{a/} A készítmények alapanyagsúlyra átszámítva; ^{b/} 50 C⁰-os szesze átszámítva; ^{c/} abs liter;

^{d/} 2000-től a feldolgozott termékek friss súlyban számolva; ^{e/} zöldség és gyümölcsnél 1999/1990

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 2001.

Egyes élelmiszerek jövedelemrugalmassági mutatói az EU-ban a kilencvenes években

Ország	Cereália	Hús	Hal	Tej, sajt és tojás	Olaj és zsír	Zöldség, gyümölcs	Burgonya	Cukor
Belgium-Luxemburg	0,1	0,3	0,42	0,52	0,04	0,25	0,36	0,76
Dánia 1/	0,03	0,33	0,34	0,8	0,02	0,43	0,47	0,64
2/	0,88	1,37	0,52	1,32	-0,61	0,69	-	-
Franciaország 1/	0,23	0,65	0,15	0,96	0,48	0,00	0,37	0,84
2/	0,84	0,9	2,11	1,18	0,45	0,97	-	-
Németország 1/	0,06	0,24	0,02	0,13	0,33	0,26	0,05	0,11
Görögország 3/	0,07	1,46	1,1	1,09	0,69	1,01	-	-
Írország 1/	1,1	0,36	1,97	0,51	0,67	0,78	0,28	0,39
Olaszország 1/	0,08	0,87	0,58	0,93	0,21	0,48	0,41	0,27
2/	0,51	1,58	0,94	0,48	0,53	0,89	-	-
Hollandia 1/	0,37	0,07	0,00	0,14	0,12	0,13	0,00	0,00
Spanyolország 2/	0,77	1,54	0,81	0,64	0,35	0,9	-	-
4/	0,59	0,91	0,81	1,03	-	1,34	-	-
Nagy-Britannia 1/	0,02	0,01	0,03	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02
2/	0,53	1,28	0,68	0,87	1,2	1,05	-	-

Forrás: 1/ Michalek and Kyzer, 1992;

2/ Angulo et al., 1997;

3 /Karaginannis and Velentzar, 1997;

4/ Gracia and Molina, 1995 alapján közli Gracia – Albisu, 1997

9. melléklet

A háztartások élelmiszerfogyasztása és élelmiszerre fordított kiadása a jövedelem nagysága szerint Magyarországon,^{1/} 2000, kg/év/fő

Megnevezés	Fogyasztás							Kiadás	
	1. ötöd	2. ötöd	3. ötöd	4. ötöd	5. ötöd	Átlag	5. ötöd/ 1.ötöd	5. ötöd/ 1.ötöd	
Sertéshús	12,9	16,0	18,6	20,6	20,7	17,8	1,6	1,8	
Baromfihús	15,1	16,0	18,9	21,3	20,9	18,4	1,4	1,7	
Szalámi, szárazkolbász, sonka	3,4	4,7	6,3	6,8	8,0	5,8	2,4	2,8	
Egyéb hentesáru, húskonzerv	10,0	10,3	10,9	11,9	13,3	11,3	1,3	1,7	
Húsfélék összesen	44,6	51,5	59,7	66,7	70,1	58,5	1,6	1,9	
Tojás, db	133	170	195	207	193	180	1,5	1,5	
Tej, (liter)	56,1	62,7	69,6	86,9	72,8	67,6	1,3	1,4	
Sajt	1,2	1,9	2,5	3,3	4,3	2,7	3,6	3,8	
Tejkonzerv, tejpör, túró, egyéb tejtermék	3,5	4,2	5,0	6,1	7,7	5,3	2,2	2,4	
Joghurt, kefir, tejföl,(liter)	4,3	5,7	7,2	8,9	10,8	7,4	2,5		
Vaj, margarin	2,8	3,4	4,2	4,6	4,9	4,0	1,8	2,0	
Zsír, szalonna	6,4	7,3	8,4	7,8	7,4	7,5	1,2	1,5	
Étolaj	5,4	7,9	8,8	10,2	10,4	8,5	1,9	1,9	
Zsiradékok összesen	14,5	18,7	21,4	22,6	22,6	20,0	1,6	1,8	
Kenyér és péksütemény összesen	71,3	70,8	72,5	71,5	68,0	70,8	0,95	1,1	
Egyéb cereáliák	24,3	29,3	34,3	35,9	33,3	29,9	1,4	1,6	
Cereáliák összesen	95,6	100,1	106,8	107,4	101,3	102,2	1,1	1,2	
Cukor	12,5	16,2	18,7	20,3	19,3	17,3	1,5	1,5	
Burgonya	36,9	39,8	42,9	48,7	46,1	42,9	1,2	1,3	
Friss zöldség, főzelékféle	31,7	47,0	57,0	66,6	69,7	64,0	2,2	2,4	
Tartósított zöldség és főzelék	3,7	4,3	5,1	6,1	7,6	5,4	2,1	2,4	
Zöldség összesen	35,4	51,4	62,1	72,7	77,3	59,8	2,2	2,4	
Friss gyümölcs, délgyümölcs	23,1	35,4	43,5	55,8	66,7	44,9	2,9	3,2	
Tartósított gyümölcs	8,6	12,4	14,0	16,1	20,7	14,3	2,4	2,6	
Gyümölcs összesen	31,7	47,8	57,5	71,9	87,4	59,2	2,8	3,0	
Zöldség, gyümölcs összesen	67,1	99,1	119,6	144,5	164,7	119,0	2,5	.	

^{1/} csak a háztartásokban fogyasztott mennyiség
 Forrás: Családi költségvetés, 2000, KSH, 2002.

Az élelmiszerválasztás indítékai az EU-ban^{1/}
(1996, százalék)

Ország	Minőség/ Frissesség	Ár	Íz	Egészséges táplálkozás	Családi hagyomány	Szokás	Kényel- messég	Adalék- anyag
B	76	34	46	37	29	19	12	11
DK	64	39	29	48	22	18	25	17
D	76	40	31	31	29	26	11	7
EL	75	18	47	32	38	28	11	5
E	80	52	22	32	25	20	11	5
F	77	57	42	25	21	20	13	5
IRL	49	30	45	35	36	29	13	5
I	84	29	40	25	36	19	15	5
L	68	18	49	24	18	18	14	21
NL	73	36	41	28	36	21	16	9
A	90	54	25	50	32	10	8	8
P	66	38	40	34	24	21	12	5
FIN	67	62	41	40	17	20	17	7
S	73	59	37	30	31	21	17	8
UK	59	43	49	40	30	20	15	5
EU-15 átlag	72	41	39	34	28	21	14	8

^{1/} több válasz is adható

Forrás: A Pan-EU Survey on Consumer IEFS (Institute of European Food Studies)

11. melléklet

**Az élelmiszerfogyasztók vásárlási döntéseit befolyásoló tényezők
Magyarországon 2001-ben**

Milyen tényezőket tart fontosnak élelmiszer vásárlás során?	1= egyáltalán nem fontos, 5 = nagyon fontos
Tényező	Átlag
Áru frissessége és minősége	4,7
Árszínvonal	4,6
Választék	4,6
Az üzlet és környezetének tisztasága	4,5
Figyelmes és udvarias kiszolgálás	4,5
Kiszolgálás gyorsasága	4,4
Jól látható árcédulák	4,4
Üzlet közelsége	4,3
Nyitvatartási idő	4,2
Hazai termékek is kaphatók	4,2

Forrás: GfK Piackutató Intézet Shopping Monitor

**Az étkezési szokások változása a megkérdezettek körében az EU-ban^{1/}
(1996, százalék)**

Ország	Kevesebb zsír	Több zöldség gyümölcs	Kevesebb cukor	Több vizet iszik	Adalék anyagokat kerül	Kevesebb só	Több teljes örlésű élelmiszer	Kevesebb alkohol
B	21	19	19	16	11	12	10	7
DK	23	22	15	15	12	9	15	8
D	18	17	17	8	10	10	14	11
EL	21	21	17	11	12	10	4	8
E	24	19	19	13	11	14	5	14
F	20	16	16	14	7	6	8	9
IRL	21	20	16	13	8	9	11	7
I	20	17	16	11	12	8	6	8
L	25	24	23	21	16	15	16	15
NL	29	21	21	15	13	12	15	7
A	34	33	32	15	16	16	19	15
P	15	13	15	9	8	12	5	7
FIN	37	32	32	26	22	35	21	13
S	23	22	19	18	9	9	13	5
UK	37	34	29	19	14	16	18	14

^{1/} több válasz is adható volt

Forrás: A Pan-EU Survey on Consumer IEFS (Institute of European Food Studies)

13. melléklet

A megkérdezettek véleménye az egyes élelmiszerek biztonságáról az Unióban

Megnevezés	Biztonságos	Nem biztonságos
Kenyér és péksütemény	86	11
Sajt	80	15
Friss gyümölcs	80	17
Friss tej	79	17
Friss zöldség	77	18
Tojás	73	22
Friss hal	69	25
Friss hús	60	34
Mélyhűtött élelmiszer	58	34
Tartósított élelmiszer	52	40
Egyéb előrecsomagolt élelmiszer	42	43
Fogyasztásra kész élelmiszer	39	49

Forrás: Eurobarometer 49, European Commission, 1998

14. melléklet

Bi termékek kiskereskedelmi forgalma a fejlett gazdaságú országokban (1997-1999)

Ország	Bi termékek kiskereskedelmi forgalma, millió USD	Bi termékek aránya az élelmiszerkereskedelemben, %	Bi termékek-ből az import aránya, %	Bi termékek kereskedelmének éves növekedési üteme, %
Ausztria	225-270	2,0-2,5	30	10-15
Belgium	75-94	0,3-1,0	50	-
Dánia	190-300	2,5-3,0	25	30-40
Franciaország	508-720	0,4-0,5	10	20
Németország	1600-1800	1,2-1,5	40	5-10
Olaszország	750-900	0,5-3,0	40	20
Hollandia	230-350	1,0-1,5	60	10-15
Spanyolország	32-35	1,0	50	10-15
Svédország	110-200	0,6-3,0	30	30-40
Svájc	350	2,0	-	20-30
Egyesült Királyság	445-450	0,4-2,0	70	25-35
Japán	3000	1,0	10	15
USA	6600	1,0	-	20
Kanada	200-500	1,0	80	15

Forrás: Agrár Európa 2001. szeptember, ITC (International Trade Center) felmérése alapján

15. melléklet

Vezető kiskereskedelmi láncok az Európai Unióban

Ország	Saját márka aránya, %		Az első három kereskedelmi lánc 1998-ban	Arányuk az eladásból, %
	1998	2001		
Ausztria	7		BML/SPAR/ADEG	56
Belgium	26	35	GIB/DELHAIZE/COLRUTY	62
Dánia	19		FOB/DANSKSUPER/DAGROFA	63
Finnország	7		KESKO/SOK/SUOMEN/SPAR	80
Franciaország	17	22	INTERMARCHE/LECLERC/AUCHAN	44
Németország	11	33	EDEKA/REWE/ALDI	53
Görögország	3		MARINOPOULUS/VEROPOULUS/SKLAVENTIS	25
Írország	12		TESCO/DUNNES/SUPER VALUE	54
Olaszország	8	17	COOP/INTERMEDIA/EURO MADIS	38
Hollandia	18	21	AHOLD/SUPERUNIE/VENDEX	80
Portugália	12		SONAE/JMR/AUCHAN	55
Spanyolország	16	21	PROMODES/EROSKI/PRYCA	35
Svédország	10		ICA/KF/D GROUP	95
Egyesült Királyság	30	45	TESCO/SAINSBURY/ASDA	52

Forrás: ACNielsen alapján közli Gracia – Albisu, 2001 és ACNielsen alapján közli Élelmiszer, 2001. augusztus

16. melléklet

**A piacra bevezetett új élelmiszerek az USA-ban
(darab)**

Megnevezés	1990	1993	1995	1998	2000
Bébiétel	31	7	61	35	16
Sütőipari termék	1 546	1 803	2 432	1 471	1 087
Italok	1 143	1 845	2 854	1 547	1 271
Reggeli cereáliák	123	99	128	84	88
Fűszerek, ízesítők	2 028	3 147	3 698	1 994	1 808
Cukorka, rágógumi, snacks	1 486	2 043	2 462	2 065	1 924
Tejtermékek	1 327	1 099	1 614	940	858
Desszertek	49	158	125	117	78
Előételek	753	631	748	678	550
Zöldség és gyümölcs	325	407	545	375	192
Állateledel	130	276	174	105	157
Feldolgozott húsfélék	663	454	790	728	583
Köreték	538	680	940	597	317
Levesek	159	248	292	299	216
Élelmiszerek összesen	10 301	12 893	16 863	11 035	9 145

Forrás: ERS, New Product News, USDA

**A főbb élelmiszerek magyarországi fogyasztásának prognózisa,
(Lineáris trendszámítások)**

Megnevezés	Évek / Fogyasztás, kg/év/fő														
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004					
Hús összesen	63,1	60,1	58,9	61,8	61,5	68,3	65,6	68,2	70,5	72,1					
	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>						
	60,1	58,9	61,8	61,5	68,3	67,8	71,0	73,5	76,4	-					
Sertéshús	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>			
	31,9	29,6	27,4	27,3	26,5	27,0	28,8	28,5	26,8	27,2	27,7	27,8			
	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>			
	31,9	29,6	27,4	27,3	26,5	27,0	28,8	28,5	25,4	25,8	26,0	26,1			
Baromfi	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
	22,8	20,9	23,3	22,4	23,1	24,2	23,5	23,9	26,8	24,6	31,0	28,0	29,1	29,8	30,8
	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>							
	23,9	26,8	24,6	31,0	33,0	34,6	37,2	40,7	-						
Tej és tejtermék	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
	169,7	167,4	159,1	144,2	140,0	132,1	136,4	156,4	149,6	151,7	160,6	144,2	143,8	145,4	148,3
	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>			
	144,2	140,0	132,1	136,4	156,4	149,6	151,7	160,6	144,2	155,7	159,3	162,3			
Tojás	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>						
	15,0	15,0	14,9	15,5	15,6	15,8	15,9	16,2	16,5						
Zsiradékok	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
	38,6	37,1	37,6	37	38,4	37,1	36,1	36,6	36,7	34,8	39,7	37,4	36,9	37,0	37,0

**A főbb élelmiszerek magyarországi fogyasztásának prognózisa,
(Lineáris trendszámítások)**

Megnevezés	Évek / Fogyasztás, kg/év/fő														
	Cereália (liszt és rizs)	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
	103	106	97,4	91,3	88,2	84,6	88,1	84,1	90,1	94,1	95,4	86,4	86,4	87,9	
Zöldség	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
	83,3	84,1	85,1	84,8	86,5	91,6	90,3	98,8	95,8	92,7	97,9	99,4	101,2	103,0	104,1
Gyümölcs	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>					
	58,3	64,4	62,6	68,5	71,6	74,3	76,9	81,1	83,6	86,8					

Forrás: KSH adatokból saját számítás

Megjegyzés: A dőlt betűs adatok a prognózis értékei

18. melléklet

**A fogyasztói ár és az élelmiszerár változása az
Európai Unióban (EU-15), 1996-2000
százalék
1996=100**

Év	Termék és szolgáltatás összesen	Élelmiszerek és alkoholmentes italok	Alkoholtartalmú italok és dohány
1996	100,0	100,0	100,0
1997	101,7	100,8	103,9
1998	103,0	102,3	107,5
1999	104,3	102,6	111,0
2000	106,4	103,5	113,9

Forrás: Eurostat, Harmonized indices of consumer prices (theme2/price)

19. melléklet

**A fogyasztói ár és az élelmiszerár változása az
EU tagországaiban, 1996-2000
százalék
1996=100**

Ország	Termék és szolgáltatás összesen	Élelmiszerek és alkoholmentes italok	Alkoholtartalmú italok és dohány
Belgium	6,4	4,8	9,3
Dánia	8,3	6,4	7,4
Németország	4,9	0,6	6,7
Görögország	15,8	13,8	26,1
Spanyolország	9,7	4,1	26,9
Franciaország	4,4	5,9	14,0
Írország	11,5	12,3	24,6
Olaszország	8,4	3,3	11,7
Luxemburg	7,3	7,2	10,9
Hollandia	8,2	6,0	12,5
Ausztria	4,5	4,1	4,3
Portugália	9,4	8,4	15,6
Finnország	7,0	3,9	7,8
Svédország	4,8	4,0	13,2
Egyesült Királyság	5,6	0,7	22,2

Forrás: Eurostat, Harmonized indices of consumer prices (theme2/price)

20. melléklet

**Az alapvető élelmiszerek fogyasztói árai az EU-ban
1995-2001**

Megnevezés	Egység	EU-13 átlagár				EU-13 átlagár	
		1995	1999	2000	2001	2001/1995	
		fogyasztói ár, euró				%	növekedés (±)
Fehér búzaliszt	1 kg	0,64	0,62	0,60	0,63	97,83	-2,17
Fehér kenyér	500 g	1,01	1,05	1,08	1,15	114,31	14,31
Marhahús csont nélkül	1 kg	10,51	9,80	10,50	10,47	99,67	-0,33
Sertéshús csont nélkül	1 kg	7,56	7,12	7,43	8,05	106,57	6,57
Főtt sonka	500 g	6,17	6,06	6,26	6,54	106,10	6,10
Csirke, tisztított	1 kg	2,96	3,00	3,08	2,99	101,02	1,02
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,74	0,76	0,80	0,82	110,87	10,87
Vaj	250 g	1,33	1,37	1,45	1,42	107,24	7,24
Tojás	12 db	1,70	1,88	1,99	2,04	119,83	19,83
Margarin	250 g	0,61	0,66	0,69	0,68	110,89	10,89
Étolaj	1 liter	1,95	1,93	1,93	1,95	100,22	0,22
Alma	1 kg	1,39	1,45	1,35	1,57	112,98	12,98
Burgonya	1 kg	0,57	0,59	0,63	0,66	114,86	14,86
Vöröshagyma	1 kg	0,78	0,82	0,84	0,95	122,18	22,18
Kristálycukor	1 kg	1,19	1,10	1,11	1,13	94,56	-5,44
Átlag						107,94	7,94

Forrás: : ILO, Statistics on occupational wages and hours of work and food prices, Geneva adataiból saját számítás

21. melléklet

**Élelmiszer, élvezeti cikk és teljes fogyasztás árindexei
Magyarországon,
százalék**

Évek	Élelmiszer	Élvezeti cikk	Teljes kiadás
Előző év = 100			
1995	131,1	120,1	128,2
1996	117,3	126,6	123,6
1997	117,5	118,9	118,3
1998	114,4	115,3	114,3
1999	102,9	111,5	110,0
2000	109,2	111,0	109,8
2001	113,8	111,2	109,2
2002. I.-XI. hó	105,5	109,5	105,3
Változás			
2001/1995	201,6	238,7	208,4
2000/1996	151,0	169,7	163,3

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, 2001., KSH 2002 , Statisztikai Havi Közlemények, 2002. nov., KSH

22. melléklet

**A főbb élelmiszerek fogyasztói ára Magyarországon
1995 – 2002. október
forint**

Megnevezés	M. e.	1995	2000	2001	2002 október	2002 okt. /1995, %
Sertéscomb, csont nélkül	kg	559	776	1030	897	160,5
Rostélyos, csontos	kg	478	670	781	869	181,8
Bontott csirke	kg	288	443	501	475	164,9
Gyulai szárazkolbász	kg	928	1610	2040	2140	230,6
Sertéspárizsi	kg	330	445	562	585	177,3
Tojás	10 db	101	192	209	204	202,0
Tej	liter	55	115	141	156	283,6
Trappista sajt	kg	571	1150	1280	1320	231,2
Tejföl, 20%-os zsírtartalmú 0,2 l dobozban	db	39	68	77	81	207,7
Sertészsír	kg	169	219	327	322	190,5
Növényi olaj	liter	158	242	250	294	186,1
Finomliszt	kg	37	66	78	71	191,9
Hántolt rizs	kg	110	171	172	170	154,5
Kenyér, házi jellegű	kg	72	130	159	172	238,9
Kristálycukor	kg	87	145	179	187	214,9
Burgonya	kg	62	60	67	62	100,0
Alma	kg	100	133	123	101	101,0
Együtt (17 termék)						195,6

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyvek és Statisztikai Havi Közlemények, KSH

Árszint különbségek az EU tagországokban 1998-ban
EU átlag=100

Megnevezés	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK
Lakossági végső fogyasztás	99	124	106	80	84	104	99	88	101	95	106	72	118	122	108
Élelmiszerek, élvezeti cikk, dohány	100	131	101	83	78	103	111	96	94	93	104	77	120	126	114
Élelmiszerek	102	129	106	85	83	107	99	98	106	94	108	82	110	118	99
Kenyér és cereália	98	138	110	81	99	108	99	92	102	84	112	72	125	130	89
Hús	103	132	117	68	74	110	90	94	111	108	108	72	100	112	97
Hal	111	110	114	91	84	107	91	101	108	90	130	114	83	107	94
Tej, sajt, tojás	111	104	87	99	88	106	115	109	96	91	97	89	104	108	109
Olaj és zsír	109	133	110	109	81	107	95	96	114	84	121	86	121	125	100
Zöldség, gyümölcs, burgonya	96	134	107	78	80	108	109	97	116	91	104	74	114	124	110
Egyéb élelmiszerek	98	139	95	112	88	101	96	104	97	92	110	108	126	125	97
Élvezeti cikk	96	132	88	92	65	91	146	87	85	96	95	67	165	150	146
Dohány	90	141	96	70	60	94	137	95	69	87	92	65	124	153	172
Nem alkohol tartalmú italok	105	165	101	92	65	78	125	79	84	96	87	90	135	140	144
Alkohol tartalmú italok	93	123	85	91	66	96	154	92	86	97	98	64	173	153	147

Forrás: Eurostat, közli Consumer Europe, 2001

24. melléklet

**A fogyasztási adó (VAT) mértéke az egyes EU tagállamokban
2001. május 1-jén
(százalék)**

Ország	Átlagos adókulcs	Élelmiszerek	Sör és szeszesital	Bor
B	21	6/12/21	21	21
DK	25	25	25	25
D	16	7/16	16	16
EL	18	8	18	18
E	16	4/7	16	16
F	19,6	5, 5/19,6	19,6	19,6
IRL	20	0/4, 3/12, 5/20	20	20
I	20	4/10	20	20
L	15	3	15	12
NL	19	6	19	19
A	20	10	20	20
P	17	5/12/17	17	5
FIN	22	17	22	22
S	25	17/25	25	25
UK	17,5	0	17,5	17,5

Forrás: http://eu.int/comm/taxation_customs/info_doc/info_doc.htm

25. melléklet

Márkás élelmiszerek árkülönbségei az EU-ban, 2001
Átlag = 100

Termék	Legmagasabb ár		Legalacsonyabb ár		Legalacsonyabb/legmagasabb
	Ország	Ár	Ország	Ár	
Ásványvíz	Finnország	189	Franciaország	44	4,3
Barilla spagetti	Svédország	138	Olaszország	59	2,3
Heinz ketchup	Olaszország	138	Németország	66	2,1
Kellogg's kukoricapehely	Görögország	152	Egyesült Királyság	71	2,1
Mars csokoládé	Dánia	143	Belgium	73	2,0
Coca-Cola	Dánia	139	Németország	73	1,9
Fanta	Svédország	146	Hollandia	77	1,9
Nescafé	Olaszország	133	Görögország	77	1,7

Forrás: http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/score/score10.htm

26. melléklet

**Az EU tagországok főbb élelmiszerárainak relatív szórása
(egységnyi árak euróban)**

Ország	Búzaliszt, 1kg			Marhahús, csont nélkül, 1 kg		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	0,67	0,63	0,64	9,79	8,53	8,73
Belgium	0,59	0,51	0,52			
Dánia	1,04	0,82	0,86			
Spanyolország	0,62	0,63	0,64	5,06	5,18	5,51
Finnország	0,62	0,48	0,62	9,82	8,39	8,40
Franciaország				14,96	15,79	16,15
Írország	0,58	0,61	0,63	10,85	5,83	6,12
Olaszország	0,52	0,52	0,51	6,33	7,01	7,70
Luxemburg	0,70	0,67	0,66	17,62	16,60	16,94
Hollandia				10,36	9,87	10,10
Portugália	0,74	0,70	0,72	13,68	15,17	15,70
Svédország	0,53	0,54	0,52	8,50	8,76	9,68
Egyesült Királyság	0,47	0,62	0,61	10,27	10,41	10,11
EU átlag	<i>0,64</i>	<i>0,61</i>	<i>0,63</i>	<i>10,66</i>	<i>10,14</i>	<i>10,47</i>
relatív szórás	0,24	0,16	0,16	0,34	0,39	0,38

Ország	Sertéshús, csont nélkül, 1 kg			Főtt sonka, 500 g		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	8,27	7,61	7,79	6,87	6,47	6,63
Belgium	6,68	6,73	6,86	6,23	6,24	6,36
Dánia						
Spanyolország	6,66	6,92	7,72	4,06	4,10	4,45
Finnország	9,51	8,55	10,03	7,09	6,08	6,39
Franciaország	7,58	7,91	8,09	5,34	6,27	6,41
Írország				4,98	6,26	6,86
Olaszország	6,90	7,50	8,81	7,92	7,06	7,88
Luxemburg	10,07	9,61	10,54	7,43	6,56	7,10
Hollandia	7,58	7,96	8,16	7,11	7,18	7,36
Portugália	4,53	4,50	5,01	3,74	3,62	4,03
Svédország	7,80	7,54	7,53	7,73	7,34	8,15
Egyesült Királyság				4,71	6,27	6,90
EU átlag	<i>7,56</i>	<i>7,48</i>	<i>8,05</i>	<i>6,10</i>	<i>6,12</i>	<i>6,54</i>
relatív szórás	0,21	0,18	0,19	0,24	0,19	0,19

26. melléklet folytatása

**EU tagországok főbb élelmiszerárainak relatív szórása
(egységnyi árak euróban)**

Ország	Bratfertig csirke, 1 kg			Tehéntej, 1 liter		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	3,36	3,58	3,67	0,74	0,69	0,71
Belgium	3,47	3,37	3,44	0,67	0,65	0,66
Dánia				0,79	0,87	0,90
Spanyolország	1,68	1,97	1,99	0,62	0,64	0,69
Finnország	3,44	2,40	2,84	0,69	0,63	0,67
Franciaország	2,65	2,53	2,58	0,86	0,94	0,96
Írország				0,75	0,80	0,85
Olaszország	3,18	3,77	3,93	0,92	1,12	1,19
Luxemburg	4,57	4,70	3,66	0,80	0,76	0,81
Hollandia				0,67	0,70	0,72
Portugália	1,97	2,07	1,76	0,58	0,64	0,69
Svédország	2,46	2,77	2,63	0,68	0,76	0,72
Egyesült Királyság	2,52	3,60	3,39	0,76	1,01	1,05
EU átlag	2,93	3,07	2,99	0,73	0,79	0,82
relatív szórás	0,29	0,28	0,25	0,13	0,20	0,20

Ország	Vaj, 250g			Tojás, 12 db		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	1,31	1,21	1,24	2,54	2,60	2,66
Belgium	1,32	1,31	1,33	1,60	1,67	1,70
Dánia	1,32	1,57	1,59		3,04	3,09
Spanyolország	2,15	2,12	2,25	1,06	1,15	1,17
Finnország	1,05	1,17	1,25	1,34	1,65	1,55
Franciaország	1,33	1,42	1,46			
Írország	1,01	1,12	1,10	1,59	2,02	2,08
Olaszország	1,67	1,93	1,95	1,70	2,13	2,29
Luxemburg	1,24	1,21	1,23	1,86	2,24	2,28
Hollandia	1,08	1,14	1,17	1,42	1,41	1,44
Portugália	1,53	1,43	1,49	1,13	1,22	1,24
Svédország	1,14	1,28	1,16	2,22	2,31	2,20
Egyesült Királyság	0,98	1,34	1,25	1,69	2,75	2,80
EU átlag	1,32	1,40	1,42	1,65	2,01	2,04
relatív szórás	0,24	0,22	0,24	0,27	0,30	0,31

26. melléklet folytatása

**EU tagországok főbb élelmiszerárainak relatív szórása
(egységnyi árak euróban)**

Ország	Margarin, 250 g			Étolaj, 1 liter		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	0,61	0,67	0,68	2,25	2,07	2,12
Belgium	0,70	0,67	0,68	1,76	1,67	1,70
Dánia	0,48	0,47	0,54		2,80	2,51
Spanyolország	0,71	0,56	0,79	1,01	0,86	0,97
Finnország	0,61	0,82	0,82	3,13	2,69	2,76
Franciaország				2,16	1,60	1,64
Írország	0,40	0,53				
Olaszország	0,79	0,73	0,73	1,76	1,77	1,80
Luxemburg	0,70	0,89	0,77	2,23	2,37	2,38
Hollandia	0,58	0,64	0,65	1,22	1,05	1,08
Portugália	0,51	0,52	0,54	1,35	1,14	1,16
Svédország	0,69	0,71	0,64	3,69	3,43	3,35
Egyesült Királyság	0,31	0,65	0,63			
EU átlag	<i>0,59</i>	<i>0,65</i>	<i>0,68</i>	<i>2,05</i>	<i>1,95</i>	<i>1,95</i>
relatív szórás	0,24	0,19	0,14	0,41	0,41	0,39

Ország	Kristálycukor, 1 kg			Alma, 1kg		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	1,12	1,06	1,08	1,49	1,37	1,40
Belgium	1,28	1,26	1,28	1,04	0,96	0,98
Dánia	1,32	1,37	1,39	1,69	1,72	1,76
Spanyolország	0,93	0,91	0,92	0,92	0,98	1,04
Finnország	1,26	1,12	1,16	1,34	1,30	1,34
Franciaország	1,19	1,27	1,30	1,42	1,64	1,68
Írország	1,09	1,13	1,14		3,02	3,05
Olaszország	1,05	1,05	1,01	1,13		
Luxemburg	1,32	1,39	1,34	1,62	1,88	1,93
Hollandia	0,90	0,88	0,90	1,17	1,17	1,20
Portugália	1,03	1,01	1,03	0,92	0,93	0,99
Svédország	1,17	1,12	1,04			
Egyesült Királyság	1,92	0,90	1,05	1,19	1,73	1,91
EU átlag	<i>1,20</i>	<i>1,11</i>	<i>1,13</i>	<i>1,27</i>	<i>1,52</i>	<i>1,57</i>
relatív szórás	0,21	0,15	0,14	0,21	0,40	0,39

26. melléklet folytatása

**EU tagországok főbb élelmiszerárainak relatív szórása
(egységnyi árak euróban)**

Ország	Burgonya, 1 kg			Vöröshagyma, 1 kg		
	1995	2000	2001	1995	2000	2001
Ausztria	0,67	0,71	0,72	0,83	0,81	0,83
Belgium	0,40	0,46	0,47	0,53	0,57	0,58
Dánia	0,78	1,01	1,02	1,18	1,13	1,27
Spanyolország	0,35	0,49	0,52	0,52	0,60	0,69
Finnország	0,51	0,52	0,64	1,01	0,89	1,09
Franciaország	1,06	0,97	1,00	1,04	1,25	1,27
Írország	0,64	0,60	0,69	0,92	0,99	1,28
Olaszország	0,57	0,54	0,55	0,99	1,12	1,17
Luxemburg	0,50	0,63	0,69	0,61	0,92	1,04
Hollandia	0,42	0,44	0,31	0,69	0,67	0,69
Portugália	0,31	0,44	0,45	0,40	0,50	0,50
Svédország	0,79	0,82	0,73	0,72	0,63	0,84
Egyesült Királyság				0,66	0,90	1,11
EU átlag	<i>0,58</i>	<i>0,63</i>	<i>0,65</i>	<i>0,78</i>	<i>0,84</i>	<i>0,95</i>
relatív szórás	0,37	0,32	0,32	0,31	0,28	0,29

Forrás: ILO, Statistics on occupational wages and hours of work and food prices, Geneva adataiból saját számítás

27. melléklet

**Áremelkedések az euró bevezetése után
(euró/százalék)**

Megnevezés	Sör, 1,3 liter	Fagylalt, 1 gombóc	Pizza, gombás	Spagetti, paradicsom szósszal	Cappuccino
Görögország					
Ár	0,58	1,20	5,58	3,80	1,70
Százalék	+5,50	+36,40	+5,70	+17,60	+5,60
Spanyolország					
Ár	1,50	1,40	4,81	5,40	2,50
Százalék	+25,00	+29,60	0	0	+38,10
Franciaország					
Ár	3,10	2,00	9,45	9,45	2,75
Százalék	+9,90	+25,00	+8,60	+8,60	+9,10
Olaszország					
Ár	4,50	1,50	4,00	6,20	1,03
Százalék	+75,80	+47,10	+10,50	0	+10,80
Ausztria					
Ár	2,80	1,00	2,00	5,50	3,50
Százalék	+39,70	+8,40	+2,00	+0,90	+41,70

Forrás: A Bild felmérése alapján közli Népszabadság 2002. június 11.

**Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak a különbsége, 1995-2001
(euró)**

Megnevezés	Egység	Ausztria ^{1/}				Belgium ^{1/}				Dánia				Spanyolország			
		1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001
		október				október				október				október			
Fehér búzaliszt	1 kg	0,67	0,66	0,63	0,64	0,59	0,51	0,51	0,52	1,04	0,80	0,82	0,86	0,62	0,62	0,63	0,64
Fehér kenyér	500 g	1,83	1,77	1,96	2,00	1,39	1,58	1,66	1,75	0,82	0,88	0,91	0,97
Marhahús csont nélkül	1 kg	9,79	8,82	8,53	8,73	14,32	5,06	5,03	5,17	5,51
Sertéshús csont nélkül	1 kg	8,27	7,46	7,61	7,79	6,68	6,43	6,73	6,86	6,66	6,46	6,92	7,72
Főtt sonka	500 g	6,87	6,40	6,47	6,63	6,23	6,07	6,24	6,36	4,06	4,09	4,10	4,45
Csirke, tisztított	1 kg	3,36	3,15	3,58	3,67	3,47	3,35	3,37	3,44	1,68	1,65	1,97	1,99
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,74	0,72	0,69	0,71	0,67	0,64	0,65	0,66	0,79	0,82	0,87	0,90	0,62	0,63	0,64	0,69
Vaj	250 g	1,31	1,25	1,21	1,24	1,32	1,29	1,31	1,33	1,32	1,50	1,57	1,59	2,15	2,13	2,12	2,25
Tojás	12 db	2,54	2,60	2,60	2,66	1,60	1,50	1,67	1,70	..	2,84	3,04	3,09	1,06	1,02	1,15	1,17
Margarin	250 g	0,61	0,69	0,67	0,68	0,70	0,68	0,67	0,68	0,48	0,48	0,47	0,54	0,71	0,75	0,76	0,79
Étolaj	1 liter	2,25	2,19	2,07	2,12	1,76	1,67	1,67	1,70	..	2,45	2,80	2,51	1,01	0,94	0,86	0,97
Alma	1 kg	1,49	1,44	1,37	1,40	1,04	0,98	0,96	0,98	1,69	1,73	1,72	1,76	0,92	1,01	0,98	1,04
Burgonya	1 kg	0,67	0,69	0,71	0,72	0,40	0,36	0,46	0,47	0,78	0,93	1,01	1,02	0,35	0,36	0,49	0,52
Vöröshagyma	1 kg	0,83	0,73	0,81	0,83	0,53	0,59	0,57	0,58	1,18	1,14	1,13	1,27	0,52	0,56	0,60	0,69
Kristálycukor	1 kg	1,12	1,07	1,06	1,08	1,28	1,26	1,26	1,28	1,32	1,36	1,37	1,39	0,93	0,91	0,91	0,92

28. melléklet folytatása

**Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak a különbsége, 1995-2001
(euró)**

Megnevezés	Egység	Finnország				Franciaország ^{1/}				Írország				Olaszország (Róma)			
		1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001
		október				október				október				október			
Fehér búzaliszt	1 kg	0,62	0,63	0,48	0,62	0,58	0,60	0,61	0,63	0,52	0,53	0,52	0,51
Fehér kenyér	500 g	1,08	1,00	0,99	1,02	0,91	0,95	0,96	0,99	0,77	0,88	0,93	0,93
Marhahús csont nélkül	1 kg	9,82	8,43	8,39	8,40	14,95	15,47	15,79	16,15	10,85	5,41	5,83	6,12	6,33	7,01	..	7,70
Sertéshús csont nélkül	1 kg	9,51	8,40	8,55	10,03	7,58	7,47	7,91	8,09	6,90	7,39	7,50	8,81
Főtt sonka	500 g	7,09	6,08	6,14	6,39	5,34	5,70	6,27	6,41	4,98	5,77	6,26	6,86	7,92	7,28	7,06	7,88
Csirke, tisztított	1 kg	3,44	2,23	2,40	2,84	2,65	2,40	2,52	2,58	..	3,26	3,40	..	3,18	3,67	3,76	3,93
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,69	0,63	0,63	0,67	0,86	0,91	0,94	0,96	0,75	0,81	0,80	0,85	0,92	1,06	1,12	1,19
Vaj	250 g	1,05	1,16	1,18	1,25	1,33	1,36	1,42	1,46	1,01	1,12	1,12	1,10	1,67	1,87	1,92	1,95
Tojás	12 db	1,34	1,59	1,65	1,55	2,00	1,59	1,90	2,02	2,08	1,70	1,96	2,13	2,29
Margarin	250 g	0,61	0,79	0,82	0,82	0,79	0,40	0,48	0,53	..	0,79	0,79	0,73	0,73
Étolaj	1 liter	3,13	2,74	2,69	2,76	2,16	1,63	1,60	1,64	1,76	1,81	1,77	1,80
Alma	1 kg	1,34	1,28	1,30	1,34	1,42	1,52	1,64	1,68	..	2,70	3,02	3,05	1,13	1,38
Burgonya	1 kg	0,51	0,57	0,52	0,64	1,06	0,91	0,98	1,00	0,64	0,53	0,60	0,69	0,57	0,56	0,54	0,55
Vöröshagyma	1 kg	1,01	0,97	0,89	1,09	1,04	1,25	1,25	1,27	0,92	0,93	0,99	1,28	0,99	1,17	1,12	1,17
Kristálycukor	1 kg	1,13	1,10	1,12	1,16	1,19	1,25	1,27	1,30	1,09	1,14	1,13	1,14	1,05	1,08	1,05	1,01

**Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak különbsége, 1995-2001
(euró)**

Megnevezés	Egység	Luxemburg				Hollandia ^{1/}				Portugália				Svédország			
		1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001
		október				október				október				október			
Fehér búzaliszt	1 kg	0,70	0,65	0,67	0,66	0,73	0,68	0,70	0,72	0,53	0,52	0,54	0,52
Fehér kenyér	500 g	0,96	0,97	1,02	1,02	0,75	0,80	0,86	0,94
Marhahús csont nélkül	1 kg	17,62	14,89	16,60	16,94	10,36	9,72	9,87	10,10	13,68	14,66	15,17	15,77	8,50	8,27	8,77	9,68
Sertéshús csont nélkül	1 kg	10,07	9,32	9,61	10,54	7,58	8,00	7,96	8,16	4,53	4,15	4,50	5,01	7,80	6,17	7,54	7,53
Főtt sonka	500 g	7,43	7,23	6,56	7,10	7,11	7,17	7,18	7,36	3,74	3,52	3,62	4,03	7,73	7,03	7,34	8,15
Csirke, tisztított	1 kg	4,57	4,34	4,70	3,66	1,96	1,72	2,07	1,76	2,46	3,56	2,77	2,63
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,80	0,76	0,77	0,81	0,67	0,69	0,70	0,72	0,58	0,62	0,64	0,69	0,68	0,72	0,76	0,72
Vaj	250 g	1,24	1,21	1,21	1,23	1,08	1,09	1,14	1,17	1,53	1,38	1,43	1,49	1,14	1,22	1,28	1,16
Tojás	12 db	1,86	2,15	2,24	2,28	1,42	1,18	1,41	1,44	1,13	1,09	1,22	1,24	2,21	2,14	2,31	2,20
Margarin	250 g	0,70	0,87	0,89	0,77	0,58	0,59	0,64	0,65	0,51	0,50	0,52	0,54	0,69	0,65	0,71	0,64
Étolaj	1 liter	2,23	2,26	2,37	2,38	1,21	1,09	1,05	1,08	1,35	1,17	1,14	1,16	3,69	3,27	3,43	3,35
Alma	1 kg	1,62	1,62	1,88	1,93	1,17	1,03	1,17	1,20	0,91	0,93	0,93	0,99	1,44
Burgonya	1 kg	0,50	0,63	0,63	0,69	0,42	0,39	0,44	0,45	0,31	0,26	0,45	0,45	0,79	0,79	0,82	0,72
Vöröshagyma	1 kg	0,61	0,92	0,92	1,04	0,69	0,67	0,67	0,69	0,40	0,41	0,50	0,50	0,72	0,56	0,63	0,84
Kristálycukor	1 kg	1,32	1,39	1,39	1,34	0,90	0,87	0,88	0,90	1,03	1,00	1,01	1,03	1,17	1,08	1,11	1,04

28. melléklet folytatása

**Az Európai Unió és Magyarország élelmiszerárainak a különbsége, 1995-2001
(euró)**

Megnevezés	Egység	Egyesült Királyság				EU-13 átlag				Magyarország				Magyar fogyasztói ár/EU-13			
		1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001	1995	1999	2000	2001
		október				október				október				százalék			
Fehér búzaliszt	1 kg	0,47	0,61	0,62	0,61	0,64	0,62	0,60	0,63	0,25	0,21	0,30	0,30	38,8	33,7	49,2	47,3
Fehér kenyér	500 g	0,57	0,65	0,73	0,74	1,01	1,05	1,08	1,15	0,23	0,23	0,27	0,31	22,6	22,0	25,3	27,2
Marhahús csont nélkül	1 kg	10,27	9,66	10,41	10,11	10,51	9,80	10,50	10,47	4,32	3,48	3,76	4,23	41,1	35,5	35,8	40,4
Sertéshús csont nélkül	1 kg					7,56	7,12	7,43	8,05	3,74	2,57	3,54	4,32	49,5	36,1	47,6	53,7
Főtt sonka	500 g	4,71	5,84	6,27	6,90	6,17	6,06	6,26	6,54	2,91	2,76	3,09	3,77	47,2	45,6	49,3	57,6
Csirke, tisztított	1 kg	2,52	3,48	3,60	3,39	2,96	3,00	3,08	2,99	1,82	1,70	1,81	2,02	61,5	56,7	58,7	67,6
Tehéntej, pasztőrözött	1 liter	0,76	0,91	1,01	1,05	0,74	0,76	0,80	0,82	0,35	0,40	0,47	0,56	47,0	52,5	58,9	68,7
Vaj	250 g	0,98	1,26	1,34	1,25	1,33	1,37	1,45	1,42	0,69	0,89	1,03	1,19	52,1	65,1	71,1	83,6
Tojás	12 db	1,69	2,40	2,75	2,80	1,70	1,88	1,99	2,04	0,75	0,67	0,89	0,92	43,8	35,7	44,6	44,9
Margarin	250 g	0,31	0,65	0,65	0,63	0,61	0,66	0,69	0,68	0,43	0,46	0,45	0,46	69,7	69,2	64,5	67,1
Étolaj	1 liter	0,88				1,95	1,93	1,93	1,95	0,97	1,08	0,93	1,03	49,9	56,2	48,1	52,9
Alma	1 kg	1,19	1,47	1,73	1,91	1,39	1,45	1,35	1,57	0,28	0,40	0,37	0,44	20,1	27,8	27,1	27,8
Burgonya	1 kg					0,57	0,59	0,63	0,66	0,28	0,20	0,25	0,21	49,2	33,3	39,0	32,3
Vöröshagyma	1 kg	0,66	0,68	0,90	1,11	0,78	0,82	0,84	0,95	0,24	0,26	0,38	0,27	31,0	31,7	45,6	28,7
Kristálycukor	1 kg	1,92	0,83	0,90	1,05	1,19	1,10	1,11	1,13	0,56	0,55	0,58	0,72	46,8	49,5	52,2	63,7
Átlag:														44,7	43,4	47,8	50,9

^{1/} Ausztria, Belgium, Franciaország és Hollandia 2001-ben nem közölt árakat az ILO-nak. Ezért az említett országoknál a 2001. évi árakat származtatott mutatók. A 2000. évi árakat az adott ország 2001. évi élelmiszerfogyasztási árindexével szoroztuk meg.

Forrás: ILO, Genf és Statisztikai Havi Közlemények, KSH nemzeti valutában kifejezett adataiból saját számítás

29. melléklet

**Élelmiszer árarányok az EU tagországok és Magyarország között
2001 október, százalék**

Megnevezés	Magyar/ osztrák	magyar/ belga	magyar/ dán	magyar/ spanyol	magyar/ finn	magyar/ francia	magyar/ ír
Fehér búzaliszt	46,4	57,8	34,5	46,8	48,0		47,0
Fehér kenyér	15,6		17,9	32,4	30,7	31,8	
Marhahús csont nélkül	48,5			76,9	50,4	26,2	69,2
Sertéshús csont nélkül	55,5	63,1		56,0	43,1	53,4	
Főtt sonka	56,9	59,3		84,7	59,0	58,8	55,0
Csirke, tisztított	55,2	58,8		101,6	71,3	78,3	
Tehéntej, pasztőrözött	79,0	84,7	62,1	81,9	83,6	58,4	65,9
Vaj	95,6	89,1	74,8	52,9	95,0	81,6	107,6
Tojás	34,4	53,9	29,7	78,6	59,3		44,0
Margarin	66,6	66,6	83,8	57,9	55,6		
Étolaj	48,7	60,8	41,1	106,0	37,4	63,0	
Alma	31,2	44,6	24,7	42,0	32,6	25,9	14,3
Burgonya	29,3	45,5	20,9	41,2	33,3	21,3	31,0
Vöröshagyma	32,8	47,5	21,5	39,6	25,0	21,5	21,3
Kristálycukor	66,2	55,9	51,5	78,0	62,0	55,2	62,7
Átlag	50,8	60,6	42,0	65,1	52,4	48,0	51,8

Megnevezés	magyar/ olasz	magyar/ luxem- burgi	magyar/ holland	magyar/ portugál	magyar/ svéd	magyar/ angol	magyar/ EU-13 átlag
Fehér búzaliszt	58,2	45,2		41,5	57,6	48,8	47,3
Fehér kenyér	33,8	30,7		33,5		42,4	27,2
Marhahús csont nélkül	55,0	25,0	41,9	26,9	43,8	41,9	40,4
Sertéshús csont nélkül	49,1	41,0	53,0	86,3	57,4		53,7
Főtt sonka	47,8	53,1	51,2	93,5	46,2	54,6	57,6
Csirke, tisztított	51,4	55,2		114,6	76,8	59,6	67,6
Tehéntej, pasztőrözött	47,1	69,3	77,9	81,7	77,5	53,7	68,7
Vaj	60,9	96,6	101,5	79,7	102,5	94,7	83,6
Tojás	40,1	40,2	63,6	73,9	41,7	32,7	44,9
Margarin	62,8	59,2	70,1	85,0	70,9	72,7	67,1
Étolaj	57,4	43,4	95,8	88,9	30,8		52,9
Alma		22,6	36,4	44,0		22,8	27,8
Burgonya	38,5	30,8	47,7	47,5	29,4		32,3
Vöröshagyma	23,4	26,3	39,8	54,8	32,5	24,6	28,7
Kristálycukor	70,9	53,5	79,9	69,8	68,9	68,6	63,7
Átlag	49,7	46,1	63,2	68,1	56,6	51,4	50,9

Forrás: ILO, Genf és KSH adataiból saját számítás

**A magyar élelmiszerárak alakulása az EU áraihoz képest
2002 október**

Megnevezés	Egység	EU-13 ^{1/}	Portugál	Spanyol	Magyar	Magyar ár/ EU átlagár	Magyar ár/ portugál ár	Magyar ár/ spanyol ár
		átlagár	ár	ár	ár	euró		
						%		
Fehér búzaliszt	1 kg	0,64	0,74	0,65	0,29	45,4	39,5	45,1
Fehér kenyér	500 g	1,17	0,96	0,98	0,35	30,2	36,6	36,0
Marhahús csont nélkül	1 kg	10,67	16,21	5,58	4,75	44,5	29,3	85,0
Sertéshús csont nélkül	1 kg	8,17	5,15	7,83	3,69	45,1	71,5	47,1
Főtt sonka	500 g	6,65	4,14	4,51	3,77	56,7	91,0	83,6
Csirke, tisztított	1 kg	3,03	1,81	2,02	1,95	64,3	107,5	96,7
Tehéntej, pasztörözött	1 liter	0,83	0,71	0,69	0,64	77,0	90,7	92,2
Vaj	250 g	1,45	1,53	2,28	1,31	90,9	85,7	57,6
Tojás	12 db	2,07	1,27	1,18	1,01	48,5	78,9	85,1
Margarin	250 g	0,69	0,55	0,80	0,53	76,9	96,0	66,3
Étolaj	1 liter	1,98	1,19	0,99	1,21	60,9	101,1	122,2
Alma	1 kg	1,60	1,02	1,05	0,41	25,8	40,7	39,3
Burgonya	1 kg	0,67	0,46	0,52	0,25	37,9	55,3	48,6
Vöröshagyma	1 kg	0,97	0,51	0,70	0,48	49,2	92,9	67,9
Kristálycukor	1 kg	1,15	1,06	0,93	0,77	67,0	72,7	82,3
Átlag						54,7	72,6	70,3

^{1/} 2001 októberi országokénti árak szorozva az élelmiszerfogyasztói árindexszekkel
Forrás: ILO, Genf és Statisztikai Havi Közlemények KSH adataiból saját számítás

31. melléklet

Az éves infláció és az ECU, euró árfolyamának alakulása, 1990-2001
Változás az előző évhez %-ban

Év	Fogyasztói árváltozás	Termelői árváltozás	ECU, euró értékének változása	1 ECU, euró értéke
1990	28,9	20,9	14,9	80,43
1991	35,0	31,5	10,5	92,43
1992	23,0	11,1	10,6	102,22
1993	22,5	11,0	5,2	107,49
1994	18,8	11,3	16,1	124,78
1995	28,2	28,9	30,3	162,65
1996	23,6	21,8	17,5	191,15
1997	18,3	20,4	10,3	210,93
1998	14,3	11,3	14,2	240,98
1999	10,0	5,1	4,9	252,77
2000	9,8	11,7	2,9	260,04
2001	9,2	5,2	-1,3	256,68
2002. I.-X. hó	4,9	-1,5	-5,0	243,97

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv, Magyar Statisztikai Zsebkönyv egyes kötetei, Statisztikai Havi Közlemények, KSH

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok

1997

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése (Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés
1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában

1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesélyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban
1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig

1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökogazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhasználat korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszeriparunk rövid távú piaci kilátásai
2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra

2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárkülpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai
2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re

2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra
2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitálszky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében
2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre
2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival
2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borspiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására
2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei
2002. 7. Nyárs Levente – Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete
2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig
2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei

2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása
2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között

Előkészületben:

2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon: Kamarásné Hegedűs Nóra: 06-1-476-3064